

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇEVRE YANLISI DAVRANIŞLARIN YORDAYICILARI
OLARAK DEĞERLER, SOSYAL NORMLAR VE
ZAMAN YÖNELİMLERİ

Oğuzhan GÜZEL

Danışman
Prof. Dr. Arzu ARAZ

2024

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇEVRE YANLISI DAVRANIŞLARIN YORDAYICILARI
OLARAK DEĞERLER, SOSYAL NORMLAR VE
ZAMAN YÖNELİMLERİ

Oğuzhan GÜZEL

Danışman
Prof. Dr. Arzu ARAZ

İZMİR-2024

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : OĞUZHAN GÜZEL
Öğrenci No : 2022800113
Tez Başlığı : Çevre Yanlısı Davranışların Yordayıcıları Olarak Değerler, Sosyal Normlar
Ve Zaman Yönelimleri
Savunma Tarihi : 18/11/2024
Danışmanı : Prof. Dr. Arzu ARAZ

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Prof. Dr. Arzu ARAZ	- Dokuz Eylül Üniversitesi	
Prof.Dr.Duygu GÜNGÖR CULHA	- Dokuz Eylül Üniversitesi	
Doç.Dr.Gülgün MEŞE	- Ege Üniversitesi	

OĞUZHAN GÜZEL tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği () / oy çokluğu () ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Asuman ALTAY
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Çevre Yanlısı Davranışların Yordayıcıları Olarak Değerler, Sosyal Normlar ve Zaman Yönelimleri” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

07.10.2024

Oğuzhan GÜZEL

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Çevre Yanlısı Davranışların Yordayıcıları Olarak Değerler, Sosyal Normlar ve

Zaman Yönelimleri

Oğuzhan GÜZEL

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Psikoloji Programı

Bu çalışmanın temel amacı, zaman yönelimleri, değerler ve çevreye dair tanımlayıcı sosyal normların çevreci davranışlarla olan ilişkilerini incelemektir. Araştırmaya yaş ortalaması 32.09 (SS=11.33) olan 388 katılımcı (%59.5'i kadın, %40.5'i erkek) katılmıştır. Veriler “Zimbardo Zaman Perspektifi Envanteri”, “Kısa Değerler Ölçeği”, “Sosyal Normlar Ölçeği”, “Çevre Yanlısı Davranışlar Envanteri” ve “Kişisel Bilgi Formu” aracılığıyla toplanmıştır. Değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı etkiler SPSS PROCESS makrosu kullanılarak bootstrap yöntemi (n= 5000 bootstrap örnekleme) ile analiz edilmiştir. Yapılan paralel aracılık testleri sonucunda hem gelecek zaman yönelimi, hem de tanımlayıcı sosyal normlar ile çevre yanlısı davranışlar arasındaki ilişkide biyosferik değer yöneliminin kısmi aracılık etkisi anlamlı bulunmuştur. Bu bulgulara ek olarak diğer araştırma değişkenlerinin hem açık hem koyu yeşil çevreci davranışlarla ilişkileri incelenmiş, ortalamaları karşılaştırılmıştır. Gelecek zaman yönelimi, yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar ve biyosferik değer yöneliminin hem açık hem de koyu yeşil çevreci davranışlar üzerinde güçlü bir etkisinin bulunduğu ve var olan etkilerin birbirinden bağımsız olduğu görülmüştür. Araştırmaya dair bulgular ilgili literatür bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevreci Davranışlar, Çevreci Sosyal Normlar, Gelecek Zaman Yönelimi, Biyosferik Değer Yönelimi

ABSTRACT

Master's Thesis

Values, Social Norms and Time Perspectives As Predictors Of Pro-Environmental Behaviors

Oğuzhan GÜZEL

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Psychology

Psychology Program

The main purpose of this study is to examine the relationships between time orientations, values, descriptive social norms with pro-environmental behaviors. 388 participants (59.5% female, 40.5% male) with a mean age of 32.09 (SD=11.33) participated in the study. Data were collected via “Zimbardo Time Perspective Inventory”, “Brief Values Scale”, “Social Norms Scale”, “Pro-Environmental Behaviors Inventory” and “Personal Information Form”. Direct and indirect effects between variables were analyzed by bootstrap method (n= 5000 bootstrap sample) using SPSS PROCESS macro. As a result of the parallel mediation tests, the partial mediation effect of biospheric value orientation was found to be significant in the relationship between both future time orientation and descriptive social norms with pro-environmental behaviors. In addition to these findings, the relationships of other research variables with both light and dark green environmental behaviors were examined and their means were compared. It was observed that future time orientation, environmental social norms regarding the immediate environment and biospheric value orientation had a strong effect on both light and dark green environmental behaviors and that the existing effects were independent from each other. The findings of the research were discussed in the context of the relevant literature.

Keywords: Environmental Behaviors, Environmental Social Norms, Future Time Orientation, Biospheric Value Orientation

ÇEVRE YANLISI DAVRANIŞLARIN YORDAYICILARI OLARAK DEĞERLER, SOSYAL NORMLAR VE ZAMAN YÖNELİMLERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
EKLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. ÇEVRE YANLISI DAVRANIŞLAR	4
1.2. ZAMAN YÖNELİMLERİ	10
1.3. SOSYAL NORMLAR	16
1.4. DEĞER YÖNELİMLERİ	21
1.5. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ	27

İKİNCİ BÖLÜM YÖNTEM

2.1. KATILIMCILAR	29
2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	31
2.2.1. Kişisel Bilgi Formu	31
2.2.2. Çevre Yanlısı Davranışlar Envanteri	31
2.2.3. Zimbardo Zaman Perspektifi Envanteri	32

2.2.4. Değer Yönelimleri Ölçeği	33
2.2.5. Sosyal Normlar Ölçeği	34
2.3. İŞLEM	35
2.4. VERİ ANALİZLERİ	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	37
3.2. ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİNE İLİŞKİN KORELASYON ANALİZİ	
SONUÇLARI	39
3.3. ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİNE İLİŞKİN T-TEST VE ANOVA	
SONUÇLARI	43
3.4. HİYERARŞİK REGRESYON ANALİZİ BULGULARI	44
3.4.1 Açık Yeşil Çevreci Davranış	44
3.4.2. Koyu Yeşil Çevreci Davranış	47
3.5. ARACILIK ROLLERİNİN TEST EDİLMESİ	49
3.5.1. Açık Yeşil Çevreci Davranışlar	51
3.5.1.1. Gelecek Zaman Yöneliminin Açık Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik Ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Aracılık Etkisi	51
3.5.1.2. Yakın Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Açık Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik Ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Aracılık Etkisi	53
3.5.1.3. Uzak Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Açık Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Aracılık Etkisi	55
3.5.2. Koyu Yeşil Çevreci Davranışlar	57
3.5.2.1. Gelecek Zaman Yöneliminin Koyu Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Aracılık Etkisi	57

3.5.2.2. Yakın Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Koyu Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Aracılık Etkisi	59
3.5.2.3. Uzak Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Koyu Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Aracılık Etkisi	61
SONUÇ	64
KAYNAKÇA	77
EKLER	

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Örnekleme Ait Tanımlayıcı İstatistik Değerleri	s. 30
Tablo 2: Sosyal Normlar Ölçeği Güvenirlilik Analizi Sonuçları	s. 35
Tablo 3: Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma, En Düşük Ve En Yüksek Puanları	s. 37
Tablo 4: Tanımlayıcı İstatistikler	s. 38
Tablo 5: Araştırma Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Tablosu	s. 41
Tablo 6: Tanımlayıcı Sosyal Normlara İlişkin Korelasyon Tablosu	s. 42
Tablo 7: Açık Yeşil Çevreci Davranışların Yordayıcılarının Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları	s. 46
Tablo 8: Koyu Yeşil Çevreci Davranışların Yordayıcılarının Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları	s. 48

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** Yordayıcı Değişkenin Yordanan Değişken Üzerindeki Toplam Etkisi ve Paralel Aracılık Modeli s. 51
- Şekil 2:** Gelecek Zaman Yöneliminin Açık Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik Ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Paralel Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Yol Katsayıları s. 53
- Şekil 3:** Yakın Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Açık Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik Ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Paralel Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Yol Katsayıları s. 55
- Şekil 4:** Uzak Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Açık Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik Ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Paralel Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Yol Katsayıları s. 57
- Şekil 5:** Gelecek Zaman Yöneliminin Koyu Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik Ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Paralel Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Yol Katsayıları s. 59
- Şekil 6:** Yakın Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Koyu Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik Ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Paralel Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Yol Katsayıları s. 61
- Şekil 7:** Uzak Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Koyu Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik Ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Paralel Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Yol Katsayıları s. 63

EKLER LİSTESİ

EK 1: Kişisel Bilgi Formu	ek s. 1
EK 2: Zimbardo Zaman Perspektifi Envanteri	ek s. 4
EK 3: Kısa Değerler Ölçeği	ek s. 9
EK 4: Sosyal Normlar Ölçeği	ek s. 11
EK 5: Çevre Yanlısı Davranışlar Envanteri	ek s. 12
EK 6: Bilgilendirilmiş Onam Formu	ek s. 15
EK 7: Etik Kurul İzni	ek s. 16

GİRİŞ

Sanayileşme ve nüfusun gittikçe artan yapısıyla birlikte enerjiye olan talep oldukça artmış ve arzın sağlanması adına nükleer enerji santrallerinin kurulmaya başlanması, fosil yakıtların aşırı kullanımı ve aşırı tüketim sonrasında ise insanlar çevreye daha çok zarar vermeye ve dolayısıyla iklim değişikliğine yol açabilecek eylemlerde bulunmaya başlamışlardır (IPCC, 2014: 20; Wadanambi vd., 2020: 93-94). 1970'lerde ozon tabakasının düşünüldüğünden daha çok incelmeye başladığının keşfedilmesiyle birlikte bilim dünyasında bir şok dalgası oluşmuş, araştırmacıların ilgili olayın nedenlerini araştırmaya yöneldiği, insanları bilgilendirdiği ve hükümetleri eyleme davet ettiği görülmüştür (Farman vd., 1985: 207-210). Psikoloji alanındaki ilk çalışmalar ise 1970'lerde ortaya çıkmaya başlamıştır (Canter & Craik, 1981: 4-6; Tian & Liu, 2022: 3). Yapılan ilk çalışmalarda enerji kullanımını düşürmek ve insanların çevreyi korumaya yönelik tutumlarının artırılması amacıyla tüketici tutum ve davranışlarına odaklanılmış (Hayes & Cone, 1981: 87-88; Stern & Gardner, 1981: 340-341); 80'li yıllardan itibaren de araştırmalar kademeli bir şekilde artış göstermiştir. Özellikle pandemiyle birlikte, yıllık yayınlanan çalışma sayısının 300'den fazla olduğu belirtilmektedir (Tian & Liu, 2022: 4). Özetle çevre yanlısı eğilimler, modern dünyada görülen en temel akımlardan birisi haline gelmiş ve bilimsel çalışmalarda da kendisine yer bulmuştur (Berenguer vd., 2005: 128; Stern, 2000: 411). Çevre ve iklim sorunlarının gözle görülür bir hale gelmesine, kişilerin çevre konusunda bilinçlendirilmesine ve 6. kitlesel yok oluşun iklim değişikliğinden kaynaklı olacağı belirtilmesine rağmen kişiler yine de çevreci davranışlara yönelmemektedirler (Bamberg & Möser, 2007: 21-23; Kollmuss & Agyeman, 2002; Lindenberg & Steg, 2007: 129-130). Ortalama sıcaklık açısından 1.5 derecelik artışın bile çok kritik olduğu vurgulanırken çevreci davranışların sergilenmemesi geri dönülmez bir krizin önünü açabilir (IPCC, 2014: 21). Kişilerin çevreci davranışlar sergilemesini artıracak değişkenlerin keşfedilmesi ise iklim değişikliğinin önüne geçerek daha yaşanılabilir bir dünyayı mümkün kılacak, var olan çevre sorunlarının azalmasını sağlayacaktır (Kollmuss & Agyeman, 2002: 240; Steg & Vlek, 2009; Stern, 2000: 408).

Araştırmacılar, çevreci davranış kavramının çok faktörlü yapısından kaynaklı olarak genel bir model veya teori oluşturmanın oldukça zor olduğunu, bu nedenle kişileri çevreci davranışlara yönlendirmek için farklı yollar denenebileceğini, farklı çevreci davranış türlerinde (tüketim/politik/geri dönüşüm) farklı değişkenlerin gücünden yararlanılabileceğini savunmuşlardır (Bamberg & Möser, 2007: 21-23; Barnett vd., 2021: 5-6; Blake, 1999: 264-265; Kollmuss & Agyeman, 2002: 256-257; Milfont vd., 2012: 332; Staats vd., 1996: 200; Stern, 2000: 421-422).

Çevre ve iklim değişikliği üzerine gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde zamansal atıfların oldukça fazla olduğu gözlemlenmektedir (Milfont vd., 2012). Örneğin *çevresel koruma* terimi semantik açıdan gelecekteki dünyayı korumak adına bugün yapılan davranışları içermektedir. Benzer doğrultuda iklim krizi ve çevre sorunlarının geçmişteki kişilerin davranışlarından kaynaklandığını ifade etmek de yanlış olmayacaktır (Milfont & Demarque, 2015: 372). Ayrıca birçok çevreci hareketin (Fridays for Future, Climate Action Now) isimlerinde dahi zamansal atıfların bulunması şimdiki çalışmayı zaman yönelimleri kavramına yöneltmiştir. Bu araştırmada Zimbardo ve Boyd (1999: 46-47) tarafından ortaya atılan ve *Pozitif Geçmiş, Negatif Geçmiş, Kadenci Şimdiki, Hazcı Şimdiki, Gelecek* zaman olmak üzere beş farklı boyuttan oluşan zaman yönelimlerinin çevreci davranışlarla ilişkisine bakılacaktır. Literatürde gelecek zaman yöneliminin çevreci davranışlarla ilişkili olduğuna yönelik bulgular mevcuttur, diğer zaman yönelimlerine dair çalışmalar ise yetersizdir (Arnocky vd., 2014: 577 ; Milfont vd., 2012: 331; Milfont & Gouveia, 2006: 79; Pahl & Bauer, 2013: 164; Shrum, 2021: 17).

Çevre psikolojisi alanında oldukça çalışılan bir diğer değişken sosyal normlardır (Cialdini, 2003: 106; Nolan vd., 2008: 920-922; Schultz, 1999: 32-35). Sosyal normlar, tanımlayıcı ve buyruksal olmak üzere iki farklı bileşenden oluşmaktadır. *Buyruksal sosyal normlar*, toplum tarafından kabul gören veya görmeyen davranışlara işaret ederken; *tanımlayıcı sosyal normlar* toplumdaki kişiler tarafından gerçekleştirilen veya gerçekleştirilmeyen davranışlara dair algıya işaret etmektedir. Birçok çalışma tanımlayıcı sosyal normların buyruksal olanlara kıyasla çevreci davranışları daha çok etkilediğini vurgulamaktadır (Cialdini, 2003: 106; Cialdini vd., 1990: 1019; Costa & Kahn, 2013: 698; Nolan vd., 2008: 920-922; Schultz vd., 2007: 432-433). Dolayısıyla kişiler hangi davranışın doğru olduğunu bilseler bile

diğerlerinin davranışları kişilerin düşünce, inanç ve davranışlarını şekillendirmekte, çevreci veya çevreci olmayan değerler geliştirmelerini sağlamaktadır (Barthel, S. vd., 2018: 12; Biel, A. vd., 2005: 363; Cialdini, 2003: 106; Gelfand, M. J. ve Harrington, J. R., 2015: 1; Roobavannan, M. vd., 2017: 36-38; Steg, L. vd., 2014: 181-184; Valdez, R. X. vd., 2018: 187-188; Verplanken, B. ve Holland, R. W., 2002: 444).

Çevre yanlısı davranışları etkileyen bir diğer değişken ise çevreci değerlerdir. Stern (2000: 411-415) ve diğer önde gelen araştırmacılar (De Groot & Steg, 2007: 326-329; Nordlund & Garvill, 2002: 752; Thompson & Barton, 1994: 155-156) kişilerin çevreci davranmalarını sağlayabilmek adına değer yönelimlerinin oldukça etkili yapılar olabileceğini savunmuşlardır. İlgili literatürde egoistik, altruistik ve biyosferik olmak üzere çevrecilikle ilgili üç temel değerden bahsedildiği görülmektedir (De Groot ve Steg, 2007: 324, 2008: 348; Stern & Dietz, 1994: 74). Çevreci davranışlarla biyosferik değer yöneliminin pozitif; egoistik değer yöneliminin negatif; altruistik değer yöneliminin ise karmaşık bir ilişkiye sahip olduğu yönünde bulgular mevcuttur (De Groot & Steg, 2007: 326; Jakovcevic & Steg, 2013: 77; Nordlund & Garvill, 2003: 345; Steg vd., 2005: 423-424, 2014; Stern vd., 1993: 339; Thompson & Barton, 1994: 155).

Özetle şimdiki çalışmada çevre yanlısı davranışların yordayıcıları olarak zaman yönelimleri, tanımlayıcı sosyal normlar ve değer yönelimlerinin etkileri bir model kapsamında incelenecek olup değişkenler arasındaki ilişkiler ilgili literatür çerçevesinde tartışılacaktır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde çevre yanlısı davranışlar, zaman yönelimleri, sosyal normlar ve değer yönelimlerine dair kuramsal çerçeve sunulmaktadır. İkinci bölümde araştırmanın yönteminden, örneklemin demografik özelliklerinden, kullanılan ölçme araçlarından ve ilgili ölçme araçlarına yönelik psikometrik özelliklerden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ise araştırmaya dair tanımlayıcı istatistikler, korelasyon ve regresyon bulguları verilmiş, aracılık modelleri test edilmiştir. Son bölümde ise araştırma sonuçları ilgili literatür bağlamında tartışılmış; araştırmanın literatüre katkısından, sınırlılıklarından ve gelecek çalışmalarda neler yapılabileceğinden bahsedilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. ÇEVRE YANLISI DAVRANIŞLAR

Çevre yanlısı davranışlar en basit tanımıyla kişilerin doğal ve yapay çevreye verdikleri zararı bilinçli bir şekilde minimize etmeye çalıştıkları davranışlar olarak tanımlanmıştır (Kollmuss & Agyeman, 2002: 240). Steg ve Vlek (2009: 309) bu tanımı biraz daha genişleterek çevre yanlısı davranışların sadece çevreye zararı azaltmayı amaçlamadığını aynı zamanda çevreye yararı dokunan davranışlar olarak tanımlanabileceğini, sürdürülebilir hareketler temelinde faydalı yollardan birisi olduğunu belirtmişlerdir. Stern de (2000: 408) benzer doğrultuda, bir davranışın çevreci olarak tanımlanması için çevreyle ilgili olumlu bir değişime yol açması gerektiğini vurgulamıştır. Özetle çevre yanlısı davranışlar çevreye en az zararı vermeyi önceleyen, çevreyi bilinçli bir şekilde korumayı ve çevreye yarar sağlamayı amaçlayan sürdürülebilir davranışlar olarak tanımlanabilir. Geri dönüşüm, toplu ulaşım araçlarını tercih etmek, çevreyi korumaya yönelik politikaları desteklemek çevre yanlısı davranışlara örnek olarak verilebilir (Kollmuss & Agyeman, 2002: 240; Steg & Vlek, 2009; Stern, 2000: 408). Örneklerden de anlaşılabileceği üzere bazı davranışların (örn. atık kullanımının azaltılması) etkisi doğrudan görülebilirken, bazılarının etkisi (örn. çevresel politikaların desteklenmesi gibi) dolaylı yollardan gözlemlenebilmektedir (Stern, 2000: 408).

Literatürde çevre yanlısı davranışların kavramsallaştırılmasına yönelik farklı yöntemler ve sınıflamalar bulunmaktadır. Araştırmacılar bunun nedeninin kavramın farklı açılardan değerlendirilebilecek çok boyutlu bir yapısı olmasından kaynaklandığını belirtmişlerdir (Gatersleben, 2018: 158; Lavelle vd., 2015: 376; M. G. Yalçın: 272; Smith-Sebasto & D’Costa, 1995: 15-16; Steg vd., 2018: 7; Stern, 2000: 408-411; Van Den Berg & Steg, 2018: 346-347). Önemli olan bir tartışma konusu, gerçekleştirilen davranışın doğrudan ve niyet edilerek mi yoksa dolaylı yoldan ve niyet edilmeden mi sergilendiğine yöneliktir (M. G. Yalçın, 272; Steg ve Vlek, 2009: 310; Carmi, 2013: 9-10; Gatersleben, 2018: 159; Stern, 2000: 408). Örneğin bireyler daha az fatura ödemek amacıyla elektrik ve su kullanımlarını sınırlayabilirler. Carmi (2013:

10) kişisel fayda ile çevresel faydanın üst üste geldiği durumlarda davranışın hangi amaçla yapıldığının fark edilmesinin oldukça güç olduğunu ve eğer kişisel faydalar ön plana çıkıyorsa davranışın çevreci olarak yorumlanmaması gerektiğini belirtmiştir. Öte yandan Stern (2000: 408), Kollmuss ve Agyeman (2002: 256) gibi araştırmacılara göre önemli olan, temel motivasyondan bağımsız bir şekilde ilgili eylemin çevre açısından faydalı bir eylem olup olmamasıdır. Onlara göre eskiden beri süregelen alışkanlıklar, çevreci davranışlara girişmedeki en büyük ve güçlü engel olarak kişilerin karşısına çıkmaktadır. Bu noktada kişiler çevreci olmayan motivasyonlardan dolayı olsa bile bazı yaptırımlar sonucunda (daha yüksek fatura ödemek gibi) çevreci davranışlara yöneliyorlarsa, davranış değişikliği açısından bir umut olduğu söylenebilir (Byerly vd., 2018: 1; Stern, 2000: 408-409). Yine benzer şekilde kişiler sağlıklı olabilmek amacıyla bisiklet sürseler bile, aynı zamanda bireysel araç kullanımını azaltarak dolaylı yoldan çevre dostu bir davranış göstermektedirler. Ayrıca çevre yanlısı davranışların enerji tasarrufu yapmaktan çevreci eylemlere katılmaya kadar birçok davranıştan meydana geldiği düşünüldüğünde, insan davranışlarının tamamen çevreci veya hiç çevreci değil şeklinde sınıflandırılması herhangi bir sonuç doğurmamakta; insanların genel eğilimlerine bakılmasının daha işlevsel olacağı anlaşılmaktadır.

Literatürdeki çevreci davranışın tanımına ilişkin farklılıklar kavramın ölçülmesi konusunda da ikilikler yaratmaktadır (Gatersleben, 2018: 162-165). Bazı araştırmacılar (örn. Byerly vd., 2018: 4-6; Roberts, 1996: 228; Boiral & Paillé, 2012: 435; Alisat & Riemer, 2015: 15) çevre yanlısı davranışların yalnızca su tüketimine veya enerji tasarrufuna ilişkin ölçüm almak gibi alan bazlı ölçülmesi gerektiğini savunurken, diğerleri genel ölçümlerin alınması gerektiğini belirtmektedirler (örn. Dono vd., 2010: 181; K. Tam vd., 2021: 133-134). Yine benzer şekilde bir grup araştırmacı (Chen vd., 2017: 34; Farrow vd., 2017: 3; Kollmuss & Agyeman, 2002: 249; Schultz, 1999: 32) çevresel davranışların bağlamdan ayrı düşünülemeyeceğini, kişilerin çevreci davranışlara girişme sıklığı değerlendirilirken bunlara dikkat edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Örneğin Mintz ve arkadaşları (2019: 16-17) tarafından yapılan kültürlerarası bir çalışmada, geri dönüşümün norm olduğu ve hükümet tarafından sıkı politikalarla denetlendiği Almanya'da, görece daha rahat politikaların

izlendiği İsrail'e kıyasla daha çok geri dönüşüm davranışları gerçekleştirildiği kanıtlanmıştır.

Çevre yanlısı davranışlara dair farklı sınıflandırmalar olduğu gibi terminolojide de farklılaşmalar olduğu görülmektedir: “Ekolojik davranışlar”, “çevreci davranışlar”, “çevreci aksiyonlar”, “sorumlu çevreci davranışlar”, “koruma davranışları”, “çevre açısından önemli davranışlar”, “bilinçli çevresel davranışlar”, “çevre yanlısı davranışlar”, “çevre dostu davranışlar”, “sürdürülebilir davranışlar”, “ekoloji dostu davranışlar”, “yeşil davranışlar” gibi. Bu araştırmanın literatür taraması kapsamında tüm bu kavramlardan yararlanılmıştır. Zira bu konudaki tüm kavramsallaştırmaların temelde benzer amaca hizmet ettiği ve ortak çerçeveyi beslediği görülmektedir (Dilchert vd., 2012: 188-190).

Sosyal psikoloji alanında yapılan ilk kapsamlı çalışmalar, kişileri çevreci davranmaya yöneltecek tutumları araştırmaya yöneliktir (Hayes & Cone, 1981: 87-88; Stern & Gardner, 1981: 340-341). Bu öncü çalışmaların ardından çevreci davranışları artırmayı hedefleyen model ve teoriler oluşturulmuştur. Örneğin Burgess ve arkadaşları (1998: 1457) tarafından ortaya atılan eski tip lineer çevreci davranış modeline göre çevre dostu bilgiler, çevre yanlısı tutumlara ve çevreci tutumlar da insanların çevreci davranışlara yönelmesine neden olmaktadır. Fakat daha sonraki çalışmalar çevresel bilginin her zaman çevre yanlısı davranışları doğurmayacağını, iki değişken arasındaki ilişkinin oldukça karmaşık olduğunu kanıtlamıştır (Arcury, T., 1990: 303; Bamberg & Möser, 2007: 21-23; Barnett vd., 2021: 5-6; Cottrell, 2003: 24; Hines vd., 1987: 7-8; Kollmuss & Agyeman, 2002: 241-243; Ramsey & Rickson, 1976: 17; Ross & Rouse, 2022: 1120-1121; Staats vd., 1996: 200-202). Birçok araştırmacı tarafından çevresel bilgi ve farkındalık önemli bulunsa bile doğrudan bir etkiye neden olduğu düşünülmemektedir. İnsanların modelin varsaydığı kadar rasyonel varlıklar olmadıkları ve birçok değişkenin gerek tek başına gerekse etkileşim etkisi yoluyla çevresel davranışları şekillendirdiği görülmektedir (Blake, 1999: 264-265; Staats vd., 1996: 200). Örneğin Kempton ve arkadaşları (1995) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada aşırı çevreci kişilerle, aşırı çevreci olmayan kişiler karşılaştırılmış ve her iki grubun da çevreye yönelik bilgilerinin ortalamada düşük olduğu görülmüştür. Buradan hareketle çevreci davranışlar göstermek için çevreye yönelik bilgiye sahip olunmasının bir ön şart olmadığı görülmektedir.

Sahip olunan bilgiler her ne kadar tutumları ve eğilimleri etkilese de çalışmalara göre çoğunlukla tutum-davranış tutarsızlıkları görülebilmektedir (Diekmann & Preisendörfer, 1992: 226-230; Lindenberg & Steg, 2007: 129-130; Staats vd., 1996: 198-200). Tutum-davranış uyumsuzluğuna yol açan sebepler incelendiğinde kişilerin içselleştirdikleri sosyal normların yönünün (çevreci veya değil) (Cialdini, 2003: 108; Collado vd., 2017: 16-18; Jia & Yu, 2021: 6; Mintz vd., 2019: 17; Nolan vd., 2008: 920-922; Shrum, 2021: 17; Shrum vd., 2023: 11-12) ve davranış ile eylemin sonucu arasında görülen zamansal boşluğun ve belirsizliklerin fazla olmasının (kişiler su tüketimlerini sınırlasalar bile sonuçlarını belki de hiçbir zaman göremeyecekler) (Carmi, 2013: 2; Joireman vd., 2004: 190-191; Kortenkamp & Moore, 2006: 603-604; Milfont vd., 2012: 327; Staats vd., 1996: 198-199) etkili olduğu belirtilmektedir. Araştırmacılar ayrıca çevresel sorunlara karşı duyulan sorumluluk hissinin (çevre sorunlarından hükümetlerin sorumlu olduğuna dair bir algıya sahip birisi daha az çevreci davranacaktır) (Steg, Van Den Berg ve De Groot, 2013), kişilerin kendi davranışlarının etki düzeyine dair inançlarının (“Zenginler jete biniyorken benim kullanmadığım pipet dünyayı kurtarmaz” algısı, kişinin çevreci davranmamasına yol açacaktır) (Bonniface, L. ve Henley, N., 2008: 354-356; Jugert, P. vd., 2016: 21-22; Ucar, G. K. vd., 2023: 6-7) ve tutum-davranış ölçümlerindeki yanlışlıkların (Kollmuss ve Agyeman, 2002: 242; Stern, 2000: 408) diğer önemli etmenler olabileceğini vurgulamışlardır.

Ajzen ve Fishbein (1977) tarafından ortaya atılan Planlı Davranış Kuramı, tutum-davranış ölçümlerindeki yanlışlıkları gidermenin en optimal yolunun tutumlara dair genel ölçümler almaktansa (Örneğin: Ne kadar çevrecisiniz?); ifadeleri spesifikleştirerek belirli davranışlar üzerinden (Örneğin: Ne sıklıkla geri dönüşüm yaparsınız?) ölçülmesiyle olabileceğini söylemektedir. Ajzen ve Fishbein’e göre (1977) tutumların değişmesi doğrudan davranışın değişeceği anlamına gelmemekte; davranışa ilişkin tutumlar (kişinin bir davranışı olumlu/olumsuz, iyi/kötü şeklinde değerlendirme biçimi) kişilerin davranışsal niyetlerini (bir davranışı yapmaya dair isteklilik) etkilemekte, davranışsal niyetler de kişilerin davranışlarını şekillendirmektedir. Davranışsal niyetler, davranışa ilişkin tutumların yanı sıra kişilerin öznel normlarından (çevresinde önemli gördüğü diğerlerinin onayı) ve davranışa dair algıladıkları kontrol düzeyinden (kişinin davranışı gerçekleştirip

gerçekleştiremeyeceğine dair inancı) etkilenmektedir. Kuram çevre yanlısı davranışları açıklamak adına en çok tercih edilen yaklaşımlardan birisi olmuş ve kendisinden sonra gelen Değer-İnanç-Norm modeli gibi birçok yaklaşımı da etkilemiştir (Hasta, D. & Balçıklı, B., 2020: 165-168).

Çevreci davranışları etkileyen sosyo-demografik değişkenler incelendiğinde en sık çalışılanların cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, politik yönelim, politik güven endeksi, ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi olduğu görülmektedir (K. Tam vd., 2021: 136-138). Birçok çalışmada kadınların erkeklere kıyasla daha çok çevre yanlısı eylemlere girdiği kanıtlanmıştır (Hunter vd., 2004: 690; Mainieri vd., 1997: 198; Steel, 1996: 33-34; Zelezny vd., 2000: 451-453). Zelezny ve arkadaşları (2000: 454-455) cinsiyetler arasında çıkan bu farkın sosyalizasyon süreçleriyle açıklanabileceğini, kadınların başkalarını önemsemeye daha yatkın, çevreyi daha çok önemseyecek ve daha çok iş birliğine yatkın bir şekilde büyütüldüğünü; öte yandan erkeklerin ise daha rekabetçi ve bağımsız bir şekilde yetiştirildiğini vurgulamışlardır. Diğer çalışmalar da sosyalizasyon hipotezine destek sağlamaktadır (Van der Werff vd., 2013: 6-7).

Yaşla ilgili çalışmalara bakıldığında gençlerin yaşlı bireylere kıyasla iklim krizini daha öncelikli bir sorun olarak gördükleri ve daha çok çevreci davranışlara girdikleri bulunmuştur (Brügger vd., 2020: 10-12; KONDA, 2021: 30; Mackay vd., 2021: 96-97; Ross & Rouse, 2022: 1116; Tonn & Conrad, 2007: 890). Öte yandan alandaki birçok çalışmanın üniversite öğrencileriyle gerçekleştirildiği görülmektedir (Bashir vd., 2014: 86; Dono vd., 2010: 180; Long vd., 2013: 465; Milfont & Gouveia, 2006: 75; Park vd., 2020: 4). Bazı araştırmacılar (Carmi, 2013: 11; K. Tam vd., 2021: 132) bu durumun araştırma bulguları açısından yanlılığa sebep olabileceğini ve yalnızca gençlerin değil yaşlı kişilerin de örnekleme dahil edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Şimdiki çalışmada bu amaçla yaş açısından daha heterojen bir örneklem grubuna ulaşılmaya çalışılmıştır.

Genellikle araştırmalarda gelişmemiş ülkelerin gelişmiş ülkelere kıyasla çevreci sorunlara daha az eğildiği, daha az çevre yanlısı davranışlar gösterdiği görülmektedir (Kollmuss & Agyeman, 2002: 244-249). Diekmann ve Franzen'a (1999: 227) göre ise bu durum görüldüğünden daha karmaşık bir yapıdadır. Yaptıkları çalışmada katılımcılardan belirli sorunların olduğu bir listeyi önem sıralamasına koymaları istendiğinde çevre sorunları en son sıralarda yer alırken; önem açısından

puanlamaları istendiğinde yüksek puanlar verildiği görülmüştür. Yani gelişmemiş ülkelerdeki kişiler de çevre sorunlarının çok önemli olduğunu ve geleceği etkileyebileceğini düşünmektedir. Buradan hareketle akıllara şu soru gelmektedir: Kişiler gerçekten çevre sorunlarının önemsiz olduğunu düşündükleri için mi yoksa savaş, açlık vs. gibi daha önemli gündelik sorunlarla uğraştıkları için mi en alt sıralarda değerlendirmektedirler? Benzer doğrultuda karbon ayak izi ölçümlerine bakıldığında gelişmiş ülkelerdeki kişilerin gelişmemiş ülkelerdeki kişilere kıyasla karbon ayak izi miktarının çok daha fazla olduğu görülmektedir (McLaren vd., 1998: 41-43). Dolayısıyla bu durum yapılacak yorumlamalara sınırlılıklar getirmektedir. Tüm bunlardan hareketle daha bütünsel bir bakış açısına ihtiyaç duyulmakta, yapılacak çalışmalarda politik güven endeksi, kişi başına düşen milli hasıla, sınıflar arası ayrımlar gibi o ülkenin kendine has değişkenlerinin de analizlere ve yorumlara dahil edilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (K. Tam vd., 2021: 131-132; K. P. Tam, 2020: 1-3).

Son olarak araştırmacılar tüm bu değişkenlerin yanı sıra zamanın ruhuna ve dönemin gerekliliklerine bağlı olarak yeni yapıların ve düşünce biçimlerinin ortaya çıkabileceğini, çevreci davranışın farklı boyutları (kolektif / bireysel / politik / aktivist / aktivist olmayan vs.) olduğu düşünüldüğünde farklı değişkenlerin farklı tip çevreci davranışları etkileyebileceğini savunmaktadırlar (Kollmuss ve Agyeman, 2002: 256-257; K. Tam vd., 2021: 137-138; Milfont vd., 2012: 332; Steg ve Vlek, 2009: 309; Stern, 2000: 418). Teknolojinin gelişmesi, salgınlar ve iklim krizi gibi birçok konudan hareketle değişim çok hızlanmış, belirsizlikler artmış ve bu durum kişilerin geçmişle kıyas yapmasına, şimdiki çıkarlarını maksimize etmesine ve geleceğe yönelik düşüncelerinin artmasına yol açmıştır (Joireman vd., 2004: 190-191; Kortenkamp & Moore, 2006: 603-604; Milfont vd., 2012: 327; Staats vd., 1996: 198-199). Ana akım psikolojide de görülebildiği üzere “zaman” kavramı son yıllarda kişilerin davranışlarına olan etkileri dolayısıyla çalışılmaya ve ön plana çıkmaya başlamıştır (Stolarski vd., 2015: 1-5; Zimbardo ve Boyd, 1999: 17). Tüm bunlardan hareketle bir sonraki bölümde zaman yönelimleri kavramı çevre yanlısı davranışlar çerçevesinde kuramsal açıdan incelenecektir.

1.2. ZAMAN YÖNELİMLERİ

“Varolanın şimdiki varlığı (Gegenwart) geçmişe imtiyazlı olarak (Gewesenheit) gelecek üzerinden varlığını (Gewesenheit Zukunft) gerçekleştirecektir.” (Heidegger, 1992; akt: Yıldızdöken, 2017)

Zaman; çevre yanlısı davranışlar, iyi oluş, riskli davranışlardan kaçınma gibi birçok konuda kişilerin düşünce ve davranışlarını şekillendiren oldukça önemli bir kavramdır (Stolarski vd., 2015: 9-10; Yıldızdöken, 2014: 169-171; Zimbardo ve Boyd, 1999: 17-18). Zimbardo ve Boyd (1999: 17) tarafından ilgili kavram zaman perspektifleri¹ olarak ifade edilmiş ve Zaman Perspektifleri Teorisi içerisinde açıklanmıştır. Öte yandan literatüre bakıldığında zaman konusunda kullanılan terimler epey çeşitlilik göstermektedir (D’Argembeau & Mathy, 2011: 258; Milfont vd., 2012: 326-327; Tonn & Conrad, 2007: 889; Van Beek & Kairys, 2015: 83-84; ; Zhu vd., 2020: 2): “Zaman perspektifi”, “zaman yönelimi”, “zamansal çerçeve”, “zaman anlayışı”, “geçmiş/şimdiki/gelecek zaman odaklılık”, “geleceği düşünme”. Alanyazındaki tartışmalar ise “zaman yönelimi mi yoksa zaman perspektifi mi” üzerinde gerçekleştirilmektedir (Nuttin, 2014: 23-26; P. G. Zimbardo & Boyd, 2015: 18-19). Nuttin’e göre (2014: 23-24) zaman yönelimi kişilerin geçmişe, şimdiye veya geleceğe dair düşünce ve duygularının genel baskınlığını ifade eden, kişilerin davranışlarını etkileme potansiyeli daha yüksek olan zamansal çerçeveyi ifade eder, yani daha çok kişisel bir özellik gibi algılanmalıdır. Zimbardo ve arkadaşları (Boniwell & Zimbardo, 2015: 232; P. G. Zimbardo & Boyd, 2015: 50) ise kişilerin farklı durumlarda farklı zaman perspektifleriyle hareket edebileceğini ve sonradan bu becerilerin kazanılabileceğini düşünmektedir. Özetle insanların ağırlıklı olarak bir zaman yönelimine dair eğilim gösterebilirler bile diğer zaman yönelimleriyle de hareket edebilecekleri, farklı zaman yönelimlerine dair yatkınlığı sonradan edinebilecekleri söylenebilir. Buradan hareketle şimdiki çalışmada ilgili literatür tüm bu kavramlar üzerinden araştırılmıştır.

Zaman Perspektifleri Teorisi’ne yönelik temeller Kurt Lewin’in zaman ve geleceği düşünme üzerine yaptığı çalışmalarına dayanmaktadır (Stolarski vd., 2015:

¹ Literatürde ilgili kavramın hem zaman yönelimleri, hem de zaman perspektifleri şeklinde kullanımı mevcuttur. Bundan dolayı bu çalışmada her ikisi de kullanılacaktır.

4). Lewin'in (1942: 80) yazmış olduğu metin incelendiğinde umut kavramından yola çıkarak “psikolojik gelecek” kavramına atıfta bulunduğu ve oradan da L. K. Frank (1939) tarafından ortaya atılan “Zaman Perspektifleri” kavramına işaret ettiği görölmektedir. Lewin'e göre (1942: 80) insan yaşamı her ne kadar şimdiyle sınırlansa dahi geçmiş ve gelecek zamanın etkilerini de içerisinde barındırmaktadır. Eylemler, duygular, moral (morale) gibi birçok etmen kişilerin zaman perspektifleriyle bağlantılıdır.

Lewin'e (1942: 81) göre zaman perspektifleri çocuk büyüdükçe gelişmektedir. Doğumdan sonraki ilk yıllarda bebek şimdiki zamana göre hareket etmekte ve bireysel ihtiyaçlarını gidermeye odaklanmaktadır. Çocukluk dönemine gelindiğinde ise bireysel kontrol (self-control) hissi ve olgunlaşmayla beraber artık hem geçmiş hem de gelecek zamana dair düşünmeye başlamakta, zaman geçtikçe gerçekle fanteziyi birbirinden ayırt edebilir hale gelmektedir. Böylece zamanla aldığı tüm kararlarda zaman perspektiflerinin etkisi görölmektedir.

Lewin (1942: 80), zaman perspektifini bireyin belirli bir zamanda var olan psikolojik geçmiş ve geleceğine ilişkin görüşlerinin bütünü olarak tanımlamaktadır. Zimbardo ve Boyd'a (1999: 51) göre ise zaman perspektifi, “her birimizin bilinç dışı da olsa zamana karşı tutumudur ve süreklilik arz eden varoluş akışının, hayatımıza düzen, tutarlılık ve anlam kazandırmaya yardımcı olan zaman dilimlerine ayrılma sürecidir.”.

Zimbardo ve Boyd'a (1999: 52; 2015: 32-34) göre kişiler, zaman perspektifleri açısından 3 temel gruba ayrılmaktadırlar. Bazı kişiler daha çok bugünün koşullarına, anlık dürtülerine veya var olan duruma göre hareket ederler, bu kişiler *şimdiki zaman odaklı* bireyler olarak tanımlanmışlardır. Bir diğ er gruptaki kişiler ise bugünkü davranışlarını daha çok geçmiş yaşantılarına odaklanarak, anılarından yola çıkarak ve geçmişleriyle benzer örüntüler arayarak yapılandırırlar. Bu gruptaki kişiler *geçmiş zaman odaklı* bireyler olarak tanımlanmışlardır. Son olarak aldıkları kararlarda, düşüncelerinde ve duygularında gelecekteki yaşantılarını/kurgularını temel alan üçüncü bir grup daha vardır, bu kişilerse *gelecek zaman odaklı* olarak tanımlanmışlardır. Davranışlarının gelecekteki sonuçlarına odaklanırlar, yarar/maliyet hesabı yaparlar ve eğer yapılan davranışın yararı maliyetinden daha azsa o davranışı gerçekleştirmezler ya da gerçekleştirilmeme yönünde niyetleri olur. Üç temel zaman

yöneliminden bahsedilse de bu zaman yönelimlerinin içerisinde farklı fraksiyonlara rastlamak mümkündür (şimdiki hedonik, şimdiki kaderci, olumlu/olumsuz geçmiş odaklı).

Zaman Perspektifi Teorisi'ne göre geçmiş, şimdi ve gelecek sürekli bir biçimde bilişsel kaynakları kullanma konusunda çatışmaktadır ve içlerinden bir tanesine odaklanmak diğer ikisini arka plana atmak anlamına gelmektedir (Boniwell & Zimbardo, 2015: 232-234; Stolarski vd., 2015: 7). Örneğin kişiler yalnızca bugüne odaklanarak hareket ettiklerinde anlık zevkleri uğruna eylemlerde bulunabilir ve geçmiş/gelecek yaşantılarını yok sayabilirler. Bundan dolayı da bugünkü eylemlerinden yalnızca bugün sorumlu olacaklarını düşünüp gelecekteki sonuçlarına ya da geçmişle olan bağlantısına bakma ihtiyacı hissetmeyebilirler (Shrum, 2021: 17; Stolarski vd., 2015: 7). Buradan hareketle kişilerin hangi zaman perspektifinin ağır basacağı konusunda söz hakkı olduğu, duruma ve bağlama bağlı olarak değişiklik gösterebileceği söylenebilir (Bashir vd., 2014: 91; Boniwell & Zimbardo, 2015: 232-234; Joireman vd., 2001: 146-147; Rickard vd., 2016: 7-8; Van Lange vd., 2013: 128).

Zimbardo ve Boyd (1999: 18-20) zaman yönelimlerinin dikkatli incelenmesi gerektiğini ve bir zaman yöneliminin diğerinin üstünde olmadığını vurgulamaktadır. Onlara göre önemli olan husus, kişilerin zaman kavramına aşinalığının artması ve hangi durumlarda hangi zaman perspektifiyle hareket etmenin daha önemli olduğunu kavrayıp, davranışlarını var olan mevcut duruma göre düzenlemelerinin gerekliliğidir. Örneğin konu çevreci davranışlar olduğunda gelecek zaman odaklı olmak daha iyi iken, geç kalınan bir sunuma yetişmeye çalışırken gelecek zaman odaklı olmak yerine şimdiki zaman odaklı olmak daha iyidir (P. Zimbardo & Boyd, 2008: 16). Tüm bunlardan hareketle zaman yönelimleri aracılığıyla kişileri daha da güçlendirmenin mümkün olduğu söylenebilir (Arnold & Szpunar, 2015: 265; Boniwell & Zimbardo, 2015: 231; Hall & Fong, 2003: 703-704; Park vd., 2020: 105).

Zaman yönelimlerinin kültürel bir boyutu da bulunmaktadır (Sircova vd., 2015: 169-174). Levine (1997: 146-154) her kültürün zamanı kendine has bir algılayış biçimi olduğunu, kültürlerin birbirleriyle bazı ortaklıklar barındırsa bile genel anlamda zamana bakış açıları açısından farklılaştığını belirtmektedir. Yapılacak çalışmalarda o kültürün zamansal normu üzerinden hareket etmenin en doğru yöntem olacağı da vurgulanmaktadır (Hofstede, 2001; R. Levine, 1997: 18-19; R. V. Levine &

Norenzayan, 1999: 201). Örneğin yapılan bir çalışmada Amerikalıların daha çok geleceği içeren hikayeler yazdıkları görülürken, Hindistanlı katılımcıların daha çok geçmiş içeren hikayeler yazdıkları görülmüştür (Meade, 1972: 97-99). Tüm bunlardan hareketle kültürlerarası bir farklılık olarak zaman perspektifinin gerçek hayatta ve literatürde kendisine bir yer bulduğu söylenebilir. Doğu ile Batı arasında bir köprü görevi gören Türkiye için zaman yönelimlerinin çalışılması oldukça önem taşımaktadır ve literatüre fazlaca katkısının olacağı düşünülmektedir.

Araştırmacılar kültürel boyutun yanı sıra evrimsel psikolojinin de zaman yönelimlerinin anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşünmektedir (Cartensen vd., 1999: 174-176; Dunkel ve Kruger, 2015). Dunkel ve Kruger'e göre (2015: 158) canlılar varlıklarını sürdürmek, geliştirmek ve tekrar üretebilmek amacıyla kaynaklarını belirli durumlara göre dengeli bir şekilde kullanmaktadır. Hayatın farklı dönemlerinde, dönemin koşullarına bağlı olarak farklı stratejiler ön plana çıkmakta ve kişiler buna uyum sağlamaya çalışmaktadır. İlk atalarımız için anı yaşamak ve tehlikelerin farkında olmak daha adaptif bir çabayken, tarıma geçişle birlikte insanların birçok davranış ve düşünce kalıbı değişmiş, doğal seçim baskısı zamansal açıdan gelecek zamanı düşünmeye doğru evrilmiştir (Dunkel & Kruger, 2015: 157-159; Tonn & Conrad, 2007: 890). Mevsim geçişleri sırasında tarımla uğraşan atalarımız arasında gelecek mevsim için birikim yapan, hasat ve ekim zamanlarını öngörebilenler daha uzun süre hayatta kalmaya başlamış ve genetik yapımız zamanla bu şekilde evrilmiştir. (Dunkel & Kruger, 2015: 157-158). Buradan hareketle iklim değişikliğiyle beraber gelecek zaman odaklı olmanın daha adaptif olacağı ve gelecek zaman odaklı düşünebilen kişilerin değişen dünyada hayatta kalabileceği savunulabilir.

Rushton (1985) da benzer çerçevede daha belirsiz ortamlarda büyüyen kişilerin daha riskli davranışlar gösterdiklerini, daha çok şimdiye odaklı olduklarını ve buna yönelik davranışsal stratejilere başvurdıklarını savunmaktadır (Dunkel & Kruger, 2015: 159). Yani güvenli/belirli çevrede yaşamakla güvensiz/belirsiz çevrede yaşamak, kişilerin hangi zamansal stratejilere yöneleceğini de belirlemektedir (Dunkel & Kruger, 2015: 162; Kortenkamp & Moore, 2006: 611-612; Van Lange vd., 2013: 131). Buradan hareketle iklim değişikliği ile ilgili sonuçların kendisini yavaş yavaş, aşamalı bir şekilde göstermesinin (IPCC, 2023: 6-12; Kollmuss ve Agyeman, 2002: 253) bir kesinlik göstergesine neden olmaması nedeniyle kişilerde daha çok bugünün

şartlarına odaklanmaya yol açacağı; öte yandan yeniliklere ve değişime daha açık, dünyanın ve koşulların değişebileceğinin farkında olan bireylerin ise daha çok geleceği önceleyebileceği söylenebilir.

Milfont ve Demarque'ye (2015: 372) göre çevre problemleri zamansal gecikmelerin eseridir, yani geçmişte kişilerin yaptıkları sorumsuzca davranışlar bugünkü dünyayı etkilemektedir ve dolaylı olarak bugünkü davranışların da gelecekteki dünyayı etkileyeceği çıkarsanabilir. Yani çevre ile ilgili konular hem zamansal hem de sosyal çatışmaları barındırmaktadır (Joireman vd., 2004: 199; Milfont vd., 2012: 327; Milfont & Demarque, 2015: 373; Milfont & Gouveia, 2006: 73; Van Lange vd., 2013: 128), bundan dolayı çevreye yönelik davranışsal süreçler durumdan duruma değişebilmektedir. İkilemler sonucunda kişiler kısa süreli ve uzun süreli kar/zarar hesabı yaparak en yüksek kazancı kendileri veya toplum için sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu ikilemlerin tek başlarına dahi yüksek düzeyde tüketime ve kaynakların yok olmasına neden olabileceği söylenmektedir (Carmi, 2013: 10; Kortenkamp & Moore, 2006: 611-612). Öte yandan davranışları sonucunda geleceği etkileyebiliyor olduğuna inanmanın, bireylerde gelecek kuşakların ve/ya da dünyadaki diğer canlıların geleceğine ilişkin sorumluluk duygularını uyandırdığı ve bencilce tercihlerden uzaklaşmalarını sağladığı söylenebilir (Arnold & Szpunar, 2015: 257; Bashir vd., 2014: 91-92; Shrum, 2021: 17; Strathman vd., 1994: 750-751).

Kortenkamp ve Moore (2006: 611-612) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre kişilerin çevreci iş birliği yapma olasılıkları, zamansal ikilem çözüldüğünde, çevresel etkilere dair belirsizlikler azaldığında artmaktadır. Çevrecilik düzeyi yüksek olan ve gelecekteki sonuçları daha çok düşünen bireylerin güçlü zamansal ikilemler karşısında dahi çevreci davrandıkları görülmüştür (Bashir vd., 2014: 91-92; Kortenkamp & Moore, 2006: 611-612).

Tüm bunlardan hareketle zaman perspektiflerindeki bireysel farklılıkların kişilerin çevreci davranış ve tutumlarında etkisi olacağı düşünülmektedir (Bashir vd., 2014: 91; Milfont vd., 2012: 330-332; Milfont & Demarque, 2015: 372). Milfont ve arkadaşları (2012: 330) tarafından yapılan bir derlemenin sonuçlarına göre zaman algısının çevre yanlısı tutum ve davranışlarla ilişkili olduğu ve bu etkinin gelecek zaman odaklılıkta en güçlü görüldüğü bulunmuştur. Diğer birçok çalışma da bu

bulguyu desteklemektedir (Arnocky vd., 2014: 577; Pahl & Bauer, 2013: 164; Shrum, 2021: 17).

Gelecek zaman perspektifinin analitik düşünme ve geleceğe yönelik planlama becerisinin yüksek olmasıyla ilişkili olduğu (Milfont vd., 2012: 326; Strathman vd., 1994; Zimbardo & Boyd, 2015: 33), kişilerin temel motivasyon kaynaklarından birisi olduğu (Lens vd., 2012; Nuttin, 2014: 25-26), davranışlarında sürekliliği sağlamasına (Zaleski, 1987: 30-34) ve hazzı erteleyebilmelerine (örneğin arkadaşlarla avlanmaya gitmeyi bırakmak) yardımcı olduğu söylenebilir (de Volder & Lens, 1982). Tüm bunlardan hareketle kişilerin gelecekte olmak istedikleri hallerini düşünerek davranışlarını şekillendirme becerisine sahip oldukları belirtilmektedir (D'Argembeau & Mathy, 2011: 267-269; D'Argembeau & Van der Linden, 2004: 15-17; Hall & Fong, 2003: 703-704). İlgili bulgu çevre yanlısı davranışlar açısından yorumlandığında kişilerin gelecekte kendilerinin, yakınlarının veya başkalarının yaşamasını istediği dünyayı kurgulaması bu yönde eylemler sergilemelerine yol açarak, daha çok çevreci davranışlara yönelmelerini sağlayacaktır denilebilir (Pahl & Bauer, 2013: 163-167; Shrum, 2021: 18). Örneğin yapılan bir çalışmada kişilerden geleceğe dair düşünceleri istendiğinde (böylece gelecek koşulu belirgin hale getirildiğinde), çevreci sorunlara karşı daha duyarlı oldukları ve daha çok çevreci davranış gösterme eğiliminde oldukları görülmüştür (Arnocky vd., 2014: 572-574).

Gelecek zaman odaklılıkla ilgili yapılan çalışmalarda genellikle olumlu yönlerle odaklanıldığı görülmektedir. Öte yandan geleceğe yönelik tezahürlerin negatif yönlü ve aşırı olması durumunda olumsuz durumlar da gözlemlenebilmektedir (Carelli vd., 2015: 88). Böyle durumlarda kişiler geleceğe yönelik olumsuz senaryolar kurmaya başlamakta, eylemsiz kalmayı tercih edebilmekte ve gelecek kaygısı yaşayabilmektedirler (Zaleski, 1996: 165-167). Örneğin yapılan bir çalışmada gençlik dönemindeki kişilerin daha çok gelecek kaygısı çektiği, iklim kriziyle daha çok ilgilendikleri, var olan sorunları gidermeyi istedikleri; öte yandan yaşlıların ise geçmişlerini sorgulamaya ve benlik bütünlüğünü sağlamaya daha eğilimli oldukları kanıtlanmıştır (Lang & Carstensen, 2002: 134-137). Bu bulgulara paralel olarak yaşamın farklı dönemlerinde (çocukluk, gençlik, yaşlılık) kişilerin zamansal yönelimlerinin baskınlığının ve gelecek kurgularının içeriğinin farklılaşabileceği düşünülebilir.

Milfont ve arkadaşlarının (2012: 331) gerçekleştirmiş olduğu derlemede araştırmacılar geçmiş ve şimdiki zaman odaklı olmayı birlikte ele almış, iki değişkenin de çevreci tutum ve davranışlar üzerinde etkili olduğunu ancak bu etkinin rastgele olduğunu (trivial) bulmuşlardır. Bunun nedeninin tüm zaman perspektiflerini dahil eden çalışmaların sayısının az ve çalışmalardaki örneklemelerin küçük olmasından kaynaklanabileceğini belirtmişlerdir. Öte yandan yapılan birkaç çalışmada şimdiki zaman yönelimine sahip kişilerin daha az çevreci davranışlara yöneldiği görülmüştür (Corral-Verdugo, V. vd., 2006: 146; Milfont & Gouveia, 2006: 79). Bundan dolayı pek çok araştırmacı, yapılacak çalışmalarda tüm zaman yönelimlerini bir arada dahil etmenin literatüre önemli katkı sağlayacağını savunmuşlardır (Boniwell & Zimbardo, 2015: 231-234; Kortenkamp & Moore, 2006: 611-613; Milfont vd., 2012: 331; P. Zimbardo & Boyd, 2015: 46-47).

Joireman ve arkadaşları (2001: 146) tarafından yapılan bir çalışmada ise kişilerin sosyal baskınlık yönelimleri ve gelecek zamandaki sonuçları düşünme eğilimlerinin çevreci davranışlara etkileri incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre kendilerine odaklı bireylerin (proselfs) başkalarına odaklı bireylere kıyasla (prosocials) daha az çevreci davranış gösterdikleri tespit edilmiştir. Benzer şekilde gelecekteki sonuçları daha çok düşünen katılımcıların daha az düşünenlere kıyasla çevreci niyetlerinin daha fazla olduğu, çevreci eylemlere daha çok yöneldiği ve çevre koşullarının bireysel, sosyal, biyosferik sonuçlarına daha çok inandıkları bulunmuştur. Ayrıca gelecek sonuçları düşünme ile çevreci davranışlar arasındaki ilişkiyi, algılanan sonuçların düzenlediği de gözlemlenmiştir.

1.3. SOSYAL NÖRMLAR

Kişilerin tutum ve davranışlarını diğerlerinin ne söyledikleri, ne düşündükleri ve ne yaptıkları da etkilemektedir. Toplumdaki kişiler tarafından algılanan ve herhangi bir etki olmadan bile kişilerin davranışlarını kısıtlayan/yönlendiren kurallar ve standartlar bütünü *sosyal normlar* olarak adlandırılmaktadır (Cialdini vd., 1990: 1015; Keizer & Schultz, 2018: 180). Sosyal normlara dair açıklamalar Sosyal Karşılaştırmalar Teorisi (Festinger, 1954), Sosyal Etki süreçleri (Asch, 1955; Sherif, 1936), Bilişsel Çelişki Kuramı (Festinger, 1957) gibi diğer birçok kuram ve

yaklaşımdan beslenmektedir (Keizer & Schultz, 2018: 181). Yapılan çalışmalar çok eskilere gitmekte olup sosyal normların etkisi defalarca kanıtlanmıştır. Bu etkinin gücü ise bireylerin kişilik özelliklerinden, kişisel normlarından, referans gruplarından, sosyal çevrelerinden, grubun büyüklüğünden ve normun belirginliği gibi birçok değişkenden etkilenebilmektedir (Cialdini vd., 1990: 1019; Farrow vd., 2017: 2; Haines & Spear, 1996: 139). Hatta Thøgersen'in (2006: 258) sınıflandırmasına göre bir norm ne kadar çok içselleştirilirse davranış açısından belirleyici olma ihtimali o kadar artmaktadır.

Cialdini ve arkadaşları (1990: 1015) sosyal normları kavramsal olarak “tanımlayıcı” ve “buyruksal” olmak üzere ikiye ayırmışlardır: *Buyruksal sosyal normlar*, toplumdaki diğer kişiler veya kültür tarafından onaylanan veya onaylanmayan davranışlara dair algıya işaret etmekle birlikte, neyin yapıldığından çok hangi davranışın yapılması gerektiğini vurgular. Buyruksal sosyal normlara uyum çoğu zaman ödül veya sosyal kabulle ilişkiliyken, karşı çıkmak ise sosyal dışlanma ve cezalarla ilişkilidir. *Tanımlayıcı sosyal normlar* ise diğer insanlar tarafından gerçekleştirilen tipik davranışlara dair algıyı niteler. Cialdini, tanımlayıcı sosyal normların “Herkes yapıyorsa bir mantığı vardır” felsefesinden hareketle kişilere karar verme süreçlerinde avantaj sağladığını ve kestirme yollar olduğunu belirtmektedir. Böylece kişiler yalnızca başka insanların davranışlarını temel alarak veya taklit ederek en etkili ve iyi yolu tercih etmiş olmaktadırlar (Cialdini vd., 1990: 1015; Keizer & Schultz, 2018: 180; Nolan vd., 2008: 919; Schultz vd., 2007: 430). Ancak sosyal normlar yalnızca aktive edildikleri zaman kişilerin davranışlarını etkilemektedirler (Cialdini vd., 1990: 1015). Bundan dolayı da kişiler farklı ortamlarda ortama dair geçerli normların gerektirdiği şekilde davranmaktadırlar. Bu açıdan sosyal normlar kişilerin kendilerine oluşturdukları kişisel normlardan ayrılmaktadır.

Tanımlayıcı ve buyruksal norm ayrımını yapmak ve ikisini ayrı ayrı değerlendirmek oldukça önemlidir çünkü farklı motivasyonlara dayanmaktadırlar. Bundan dolayı her ikisinin ilgili davranışa birlikte etkisi olabileceği gibi zıt yönlerde de etkide bulunabilirler (Cialdini, 2003: 108; Gifford & Nilsson, 2014: 148-149; Nolan vd., 2008: 920; Schultz vd., 2007: 433). Örneğin yere çöp atılması buyruksal açıdan doğru bir davranış olarak görülmezken, başkalarının da çöp atmış olması (tanımlayıcı norm) kişileri çöp atmaya itebilir.

Saracevic ve Schlegelmilch (2021: 17) tarafından yapılan sistematik derlemeye göre çevre yanlısı davranışlar kapsamında sosyal normlara dayalı çalışmaların sayısı gittikçe artmaktadır. Yapılan çalışmalarda tanımlayıcı sosyal normların, çevre yanlısı davranışlar açısından buyruksal normlara kıyasla daha etkili olduğu kanıtlanmıştır (Cialdini, 2003: 106; Cialdini vd., 1990: 1019; Costa & Kahn, 2013: 698; Gifford & Nilsson, 2014: 148-149; Nolan vd., 2008: 920-922; Park vd., 2020: 3; Saracevic & Schlegelmilch, 2021: 17; Schultz vd., 2007: 432-433). Araştırmacılara göre tanımlayıcı sosyal normların daha etkili olmasının, niyetlere ve davranışlara etki etmesinin sebebi diğerlerinin davranışlarının somut anlamda daha kolay fark edilebilir olması ve herhangi bir bilişsel işleme ihtiyaç duyulmadan işlenebilmesinden gelmektedir (Cialdini, 2003: 109). Öte yandan yapılan çalışmalarda kişilerin, kendi davranışları üzerinde başkalarının etkisini küçümstedikleri görülmektedir (Nolan vd., 2008: 916). Yani kişiler tanımlayıcı sosyal normları küçümseme eğilimine sahiptirler fakat yine de diğerlerinin davranışları kendi davranışları üzerinde büyük bir baskı oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalar kişilerin çevre yanlısı davranışlara girişmelerinin arkadaşlarından ve akran gruplarından (Collado vd., 2017: 15; Long vd., 2014: 470), yakın çevrelerindeki insanlardan (Grønhøj & Thøgersen, 2017: 17; Jia & Yu, 2021: 6; Shrum vd., 2023: 14; Videras vd., 2012: 46), lokal normlardan (aynı çevreyi paylaştığı komşular, ilçe içerisindeki kişiler) (Fornara vd., 2011: 625; Zhu vd., 2021: 5), benzer kimliği taşıyan diğerlerinden (Barnett vd., 2021: 6; Brügger vd., 2020: 10-12; Byerly vd., 2018: 2-3; Fritsche vd., 2018: 32), içerisinde bulundukları kültürden (Cialdini vd., 1990: 1025; Mintz vd., 2019: 17; Park vd., 2020: 8-9; Saracevic & Schlegelmilch, 2021: 18) ve farklı ülkelerle yaptığı kıyaslamalardan (Rabinovich vd., 2012: 560) etkilendiğini göstermektedir.

Değer-inanç-norm modelinden hareketle gerçekleştirilen araştırmalarda kişisel normlara katkısı açısından çoğunlukla buyruksal sosyal normların araştırıldığı görülmektedir (Jansson, 2011: 203; Lee, 2011: 306; Ture & Ganesh, 2014: 142). Çevre yanlısı davranışlar kapsamında yapılan çalışmalarda kişilerin çevresel problemlerin ve gerçekleştirilmesi gereken doğru davranışın ne olduğunu bildiği halde bunların davranışlarına yansımadağı görülmektedir (Kollmuss & Agyeman, 2002: 241; Stern, 2000: 412). Türkiye’de KONDA (2021: 28) tarafından paylaşılan raporda da Türkiye’deki birçok kişinin sorunun farkında olduğunu ve kendilerinin de bir şeyler

yapması gerektiğinin bilincinde olduğunu belirttikleri görülmüştür. Bundan dolayı bazı araştırmacıların önerilerden de hareketle (Barthel, S. vd., 2018: 12; Lee, 2011: 306-307; Oh, R. R. Y. vd., 2021: 7-8; Roobavannan, M. vd., 2018: 1342; Smith, J. R. vd., 2012: 359; Ture & Ganesh, 2014: 143) tanımlayıcı sosyal normların kişilerin değerlerine yönelik etkisine bakmanın literatüre ek bir katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Sosyal norm çalışmalarında normların ortama has etkisi de unutulmamalıdır. Örneğin kişiler iş ortamındayken daha çevreci ve istenir davranırken, akran gruplarıyla birlikte daha serbest davranabilirler. Yani kişiler üzerinde farklı normların etkileri bulunmaktadır, hangisinin baskın olacağının belirlenmesi kişilerin bireysel özelliklerinden ve ilgili davranışın maliyetinden etkilenmektedir (Berkowitz, 2005: 8; Cialdini vd., 1990: 1019; Farrow vd., 2017: 11).

Cialdini ve arkadaşları (1990: 1019-1020) tarafından yapılan deneysel çalışmada kişilerin çöplerin olduğu ortama temiz ortama kıyasla daha çok çöp attıkları; ortamda çöpler belirene kadar kişilerin çöpu uzun bir süre sakladığı fakat ortamda birikmiş çöpler belirdiğinde ise tanımlayıcı normların devreye girmesiyle çöpu yere attıklarını kanıtlamışlardır. İlginç olan bulgu ise ortamda tek bir çöp bulunuyorsa kişilerin hiç çöp atmamalarıdır. Araştırmacılara göre birden fazla çöpin bulunması kişilere tanımlayıcı sosyal normların varlığını, yani birden fazla insanın bu davranışı gerçekleştirdiğini anlatmaktadır.

Verilen mesajın hangi yanının vurgulandığı ve ilgili davranışın türü de sosyal normun etkisi açısından oldukça önemlidir. Cialdini'ye (2003: 107) göre çevresel açıdan zararlı davranışlarla ilgili mesajlar verilirken tanımlayıcı normlar zararlı olabilirken, tam tersine çevresel açıdan yararlı davranışlarda ise faydalı olabilmektedir. Örneğin Cialdini'nin (2003: 107) Arizona Ulusal Parkı'nda gerçekleştirmiş olduğu çalışmasında ağaçların çalındığı mesajını, diğer insanların da yaptığı üzerinden vermenin hırsızlık oranlarını artırdığı ortaya konmuştur.

Schultz ve arkadaşları (2007: 432-433) tarafından yapılan çalışmada da tanımlayıcı normların enerji kullanımı açısından kişilerin bölgedeki ortalama göre nerede bulunduğuyla ilgili olarak farklı davranış örüntülerini açığa çıkardığı yönünde kanıtlar elde edilmiştir. Yüksek enerji tüketen mahallelere ortalama enerji tüketimine dair bilgi verilmesi enerji kullanımını azaltmışken, düşük enerji tüketen

mahallelerdeyse enerji kullanımını artırmıştır. Yani bu noktada kişiler kendilerini başkalarıyla kıyaslayıp daha fazla enerji kullanmanın kendilerinin de hakkı olduğunu düşünmüşlerdir. Öte yandan tanımlayıcı sosyal normların buyruksal normlarla desteklenmesi var olan bumerang etkisini iyileştirmektedir. Birçok araştırmacı da eğer mümkünse her iki norm biçiminin birlikte kullanılmasının en etkili yol olduğunu belirtmektedirler (Cialdini, 2003: 108; Keizer & Schultz, 2018: 185; Nolan vd., 2008: 921).

Norm çalışmalarında gözden kaçırılan en önemli nokta, verilen mesajı hem hedeflenen davranışı gerçekleştiren hem de gerçekleştirmeyen kişilerin almasıdır. Örneğin çevreci davranmayan kişilerin, norm çalışmasından sonra çevreci davranmaya başlaması beklenen bir etkiyken, aynı zamanda çevreci davranan kişilerin de daha az çevreci davranmaya başlaması mümkündür (Schultz vd., 2007: 433). Yani bu noktada sunulan normatif mesaj kişilere hangi davranışın istendik olduğuna dair bir eşik belirlemekte, davranışı fazlasıyla gerçekleştiren kişiler fazla fedakârlık yapmak yerine kendi davranışlarını azaltmaktadırlar. Görülebileceği üzere tanımlayıcı sosyal normların çevre yanlısı davranışlara girişme konusunda önemli bir düzenleyici/aracı etkisi bulunmaktadır ve bireylerin sahip oldukları kişisel normlara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Özetle çevreci sosyal normlar, kişilerin diğerlerini gözlemleyerek çevreye yönelik düşünce, inanç ve davranışlarını düzenleyebilmelerine (Cialdini, 2003: 108; Culiberg, B. ve Elgaaid-Gambier, L., 2016: 183; Gifford & Nilsson, 2014: 148-149), değerler gibi içsel motivasyonlar geliştirebilmelerine (Kim, S. H. ve Seock, Y. K., 2019: 88; Mintz vd., 2019: 12; Oh, R. R. Y. vd., 2021: 7-8; Steg, L., 2016: 282; Roobavannan, M. vd., 2018: 1340) ve var olan sosyal normları sürdürerek toplumda kendilerini var edebilmelerine (Nolan vd., 2008: 920; Schultz vd., 2007: 433; Valdez, R. X. vd., 2018: 187-188; Viscusi, W. K. vd., 2011: 66) katkı sağlamaktadır. Sosyal normların değerlere katkısı dolayısıyla bir sonraki bölümde değer yönelimleri incelenecektir. Stern (2000: 411-415) ve birçok araştırmacıya göre (De Groot & Steg, 2007: 329; Nordlund & Garvill, 2002: 752-753; Schultz & Zelezny, 1999: 264; Thompson & Barton, 1994: 156) değer yönelimlerinin kişilerin çevreci davranışlara yönelmesi açısından oldukça etkili ve güçlü bir yapı olduğu savunulmaktadır.

1.4. DEĞER YÖNELİMLERİ

Değerler üzerine ilk çalışmalar Rokeach (1973, 1979) tarafından başlatılmış olup Schwartz (1992: 4-5) tarafından sürdürülmüştür. Değerler insanların eylemlerini ve seçimlerini yönlendiren, olayları değerlendirme biçimlerini etkileyen motivasyonel yapılar olarak tanımlanmaktadır (Schwartz, 1992: 1). Değerler çocukluk döneminde sosyalizasyon süreciyle birlikte gelişir ve yetişkinlikte görece sabit kalırlar. Tutumlara kıyasla değiştirilmesi daha zor olup dirençli yapılardır (Schwartz, 1992: 47; Stern vd., 1995: 1615; Stern & Dietz, 1994: 67; Thompson & Barton, 1994: 156) fakat yine de psikolojik, ekonomik, politik birçok olay kişilerin değer yönelimlerini etkilemektedir. Değerler hem davranışlarda hem de kişilerin tutum ve niyetlerinde büyük bir rol oynamaktadır (De Groot & Steg, 2008: 331; Stern, 2000: 412).

Schwartz (1992: 2-3) değerlerin 5 temel özelliğinden bahsetmektedir: inanç veya düşüncelerden oluşurlar, arzu edilen nihai durum veya davranışlarla ilgilidirler, belirli durumların ötesine geçerler, davranış ve olayların seçimine veya değerlendirilmesine rehberlik ederler ve son olarak önem derecesine göre sıralanırlar. Buradan hareketle kişilerin bir değer yönelimine dair genel baskınlığı olabileceği fakat duruma bağlı olarak önceliklendirmenin değişebileceği anlaşılmaktadır (De Groot & Steg, 2007: 326-329, 2009: 62; Nordlund & Garvill, 2002: 752; Schwartz, 1992: 3; Stern, 2000: 412; Stern vd., 1993: 339; Thompson & Barton, 1994: 155-156). Ayrıca hiçbir değer yöneliminin birbirine üstünlüğü yoktur ve kişiler farklı kişiler karşısında, farklı durumlarda veya kültürlerde farklı şekillerde davranabilmektedirler ve bu davranışlar sahip oldukları değer yönelimleri tarafından şekillenmektedir (Stern & Dietz, 1994: 67).

Schwartz ve birçok kültürden araştırmacı tarafından gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda değerlerin evrensel bir özellik taşıdığı, kişiler tarafından aynı şekilde ayırt edilebildiği görülmüştür (Schwartz, 1992). Ayrıca değerlerin evrensel yapılar olmasının geliştirilecek müdahalelerde ve yapılacak karşılaştırmalarda araştırmacılara kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir (De Groot & Steg, 2007: 319, 2008: 348; Schultz & Zelezny, 1999: 256; Schwartz, 1992: 3; Stern, 2000: 419).

Değerler, çevre yanlısı davranışlar çerçevesinde incelendiğinde Stern ve arkadaşları (1994: 74) egoistik, sosyal-altruistik ve biyosferik olmak üzere üç temel

değer yöneliminden bahsedilebileceğini belirtmişlerdir. Ancak yaptıkları çalışmalarda sosyal-altruistik değer yönelimi ile biyosferik değer yönelimini iki ayrı yapı olarak bulmayı başaramamışlar (Stern vd., 1994: 75; 1995: 1617), bunun nedeninin modern toplumlarda henüz biyosferik eğilimlerin yeterince görülememesinden kaynaklı olabileceğini savunmuşlardır. Örneğin onlara göre aktivistler veya çevre hareketlerine katılan kişilerde bu ayrım yapılabilmektedir.

De Groot ve Steg (2007: 324, 2008: 348) ise Stern'in çalışmalarını bir adım öteye götürerek egoistik, altruistik ve biyosferik olmak üzere üç ayrı yapı tespit etmeyi başarmışlardır. Yaptıkları çalışmada altruistik ve biyosferik değer yöneliminin çatıştığı bir durum yaratarak (insanlara yardımcı olan bir derneğe bağış / çevreci bir derneğe bağış) iki değer yöneliminin birbirinden farklı olduğunu deneysel olarak göstermişlerdir.

Egoistik değer yönelimine sahip kişi, kendi bireysel çıkarlarını öncelemekte ve çevreyle ilgili davranışın kendisine getireceği yarar daha fazla ise o eyleme girmektedir. *Altruistik değer yönelimine* sahip kişi, çevresel davranışların diğer kişiler açısından kar-zarar hesabını yapmakta olup diğerlerini daha çok önemsemektedir. Son olarak *biyosferik değer yönelimine* sahip kişi ise aldığı kararlarda gerçekleştireceği davranışın çevre veya ekosistem açısından kar-zarar hesabını yapmaktadır (De Groot & Steg, 2009: 62). Yapılan çalışmalarda biyosferik değer yöneliminin çevresel kaygı taşımayla, çevresel problemlere ve tehditlere dair farkındalıkla, çevre yanlısı tutum ve davranışlarla pozitif yönde; egoistik değer yöneliminin çevresel kaygı, farkındalık, tutum ve davranışlarla negatif yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Altruistik değer yönelimine dair bulgular ise çeliiktir (De Groot & Steg, 2007: 326, 2008: 348-350, 2009: 62-63; Jakovcevic & Steg, 2013: 77; Nordlund & Garvill, 2003: 345; Steg vd., 2005: 423-424, 2014; Stern vd., 1993: 339, 1995: 1629-1630, 1999; Stern & Dietz, 1994: 78-81; Thompson & Barton, 1994: 155; Ture & Ganesh, 2014: 142-143). Ayrıca egoistik değer yönelimi yüksek olan kişiler düşük olanlara kıyasla daha az geri dönüşüm davranışları göstermekte, çevresel bozulmaların insan davranışları sonucunda olduğuna inanmamaktadırlar (Stern & Dietz, 1994: 76; De Groot & Steg, 2007: 325-326).

Bu noktada De Groot ve Steg (2009: 64-65), değer yönelimlerinin dikkatli bir şekilde yorumlanması gerektiğini, örneğin biyosferik ve altruistik değer yönelimine

sahip kişilerin her zaman için çevre yanlısı davranışlar göstermelerini ya da benzer şekilde egoistik değer yönelimine sahip kişilerin hiçbir zaman çevreci olmayacağını beklemenin büyük bir hata olacağını savunmaktadırlar. Belirtildiği üzere farklı durumlarda farklı değer yönelimleri ön plana çıkabildiği için kişilerin anlık eylemliliği ve ilgili durumun kişilerin değerine yönelik maliyeti önemli bir hale gelmektedir (Nordlund & Garvill, 2002: 752; Stern, 2000: 417-420; Stern & Dietz, 1994: 70). Örneğin bir kişi hem araba kullanmak çok maliyetli olduğu için (egoistik); hem de arabadan çıkan gazların hava kirliliğine yol açarak ekosisteme veya diğer insanlara zarar vereceğini düşünerek toplu ulaşım araçlarını tercih edebilir (biyosferik ve altruistik). Görülebileceği üzere egoistik değer yönelimi her ne kadar daha az çevreci davranışla ilişkilendirilse de tersini söylemek de mümkündür (De Groot & Steg, 2009: 62; Gatersleben vd., 2014: 382-383; Stern & Dietz, 1994: 72; Thompson & Barton, 1994: 149; Ture & Ganesh, 2014: 143).

Egoistik değer yöneliminin vurgulanması önemlidir çünkü kişilerin çoğu zaman öncelikli olarak egoistik motivasyonla hareket ettiği düşünülmektedir (De Groot & Steg, 2009: 63-64; Stern, 2000: 414). Literatürden de anlaşılabileceği üzere insanların çevreci tutum ve davranışları arasında uyumsuzluklar olabilmektedir (Diekmann & Preisendörfer, 1992: 227-230; Kaiser & Schultz, 2009: 187-190; Kollmuss & Agyeman, 2002: 241-243; Lindenberg & Steg, 2007: 129-130; Staats vd., 1996: 198-200). Bu noktada Diekmann ve Preisendörfer (1992: 227) tarafından ortaya atılan “yüksek/düşük maliyet” hipotezi açıklama birimi olarak kullanılabilir: Çevreci davranmanın kişiler için çok maliyetli olduğu durumlarda (örneğin uçak yerine trene binmek zaman kaybına neden olacaktır) kişilerin çevreci davranmamasının nedeni bireysel çıkarlarını maksimize etme ihtiyaçlarından kaynaklanıyor olabilir (Lindenberg & Steg, 2007: 124). Bundan dolayı üç değer yönelimi birbirleriyle çatışmalı hale geldiğinde ve ilgili davranışın maliyeti yüksek olduğunda yalnızca biyosferik veya altruistik değer yönelimlerini güçlendirmek yeterli olmayacaktır. Ek olarak egoistik değer yöneliminin var olan etkisini azaltmanın yolları da aranmalıdır. Özetle farklı değer yönelimlerinin çevre yanlısı davranışlarla ilişkilerine bakmak oldukça önemlidir çünkü değerler kişilerin davranışları için motivasyon kaynağı olmaktadır (De Groot & Steg, 2009: 65; Jakovcevic & Steg, 2013: 77; Nordlund &

Garvill, 2002: 752-753; Schwartz, 1992: 22; Stern, 2000: 411; Stern vd., 1999: 83; Stern & Dietz, 1994: 72; Thompson & Barton, 1994: 151; Ture & Ganesh, 2014: 138).

Yukarıda aktarılan bilgiler kriter alındığında, çevresel konularda egoistik değer yönelimi ile altruistik ve biyosferik değer yönelimleri arasında bir kar-zarar çatışması olduğu söylenebilir ki, bu da değerleri aynı zamanda sosyal ikilemler olarak değerlendirmemizi beraberinde getirebilir (De Groot & Steg, 2009: 61; Milfont & Gouveia, 2006: 73; Nordlund & Garvill, 2002: 752, 2003: 345; Steg vd., 2005: 423-424; Stern vd., 1993: 325-327; Stern & Dietz, 1994: 72). Araştırmacılara göre (Joireman vd., 2004: 190-191; Kortenkamp & Moore, 2006: 604; Milfont vd., 2012: 327) çevre sorunları hem sosyal ikilemlerin hem de zamansal ikilemlerin bir arada görüldüğü alanlardır. Örneğin Milfont ve Gouveia (2006: 78) tarafından yapılan çalışmada zaman yönelimlerine ek olarak kişilerden Schwartz'ın değer sınıflamasındaki 5 temel değer boyutu (öz genişletim, değişime açıklık, muhafazakarlık, biyosferik ve altruistik) üzerinden kendilerini değerlendirmeleri istenmiştir. Sonuç olarak, çevresel koruma davranışlarının gelecek zaman yönelimi ve öz aşkınlık değer yönelimi ile pozitif yönde; çevresel kullanımın ise öz genişletim değer yönelimi ile pozitif; gelecek zaman yönelimi ve biyosferik değer yönelimi ile negatif yönde ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Ayrıca çalışmada zaman yönelimlerinin, değerlere kıyasla daha güçlü bir değişken olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer araştırmalar da ilgili bulguyu desteklemektedir (Joireman vd., 2001: 146-148; Khachatryan vd., 2013: 105). Örneğin Khachatryan ve arkadaşları (2013: 104) biyoyakıtların tercihinde sosyal (bireysel veya kolektif), zamansal (anlık veya ertelenmiş) ve biyosferik (insana dair veya doğal sonuçlar) olmak üzere 3 tür ikilemin varlığından söz etmektedirler. Yaptıkları çalışmanın sonuçlarına göre biyoyakıtların tercihinin kısa süreli sonuçlarla ve egoistik değer yönelimiyle negatif yönde ilişkili; gelecek sonuçları düşünmek ve biyosferik değer yönelimiyle ise pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Değer yönelimleri kontrol edildiğinde dahi geleceğe dair sonuçları düşünmenin (consideration future consequences) biyoyakıt tercihinin olumlu anlamda yordadığı görülmüştür. Şimdiki çalışma benzer şekilde hem değerleri hem de zaman yönelimlerini bir arada değerlendirerek literatüre önemli bir katkı sağlayacaktır.

Yapılan çalışmalar çevre yanlısı davranışları açıklamak adına kuramsal açıdan Değer-İnanç-Norm modelinin diğer modeller arasında en etkili model olduğunu göstermektedir (Stern vd., 1999: 91). Stern ve arkadaşları (1999: 84) tarafından oluşturulan model, temellerini Schwartz'ın Norm-Aktivasyon Teorisi (1977), Dunlap ve Van Liere'nin Yeni Ekolojik Paradigması (1978) ve Schwartz'ın (1992) Kişisel Değerler Teorisi'nden almaktadır. Değer-İnanç-Norm Modeli değerler (egoistik, altruistik, biyosferik), inançlar (ekolojik dünya görüşü, olumsuz etkilerin ilgili değere bağlı sonuçlarına dair farkındalık, tehdidi önleme yeterliliğine yönelik algı) ve kişisel normlardan (çevreci davranmaya yönelik kişisel sorumluluk hissetmek) oluşmaktadır. Tüm bu değişkenler zincir şeklinde birbirlerini etkilemekte ve direkt ya da dolaylı olarak çevre yanlısı davranışlara yol açmaktadır (Stern & Dietz, 1994: 76). Modelin temel mantığı çevreyle ilgili konularda sorumluluğu olduğuna dair inanca sahip kişilerin ahlaki bir yükümlülük (kişisel norm) hissederek var olan zararları azaltmaya yönelik davranacağı şeklinde açıklanabilir (Stern vd., 1995: 1614; Stern, 2000: 413-414).

Her ne kadar model çevreci kişisel normlar, inançlar ve değerlere odaklansa da bunlara ek olarak bireylerin çevreyle olan ilişkilerinden (Chawla, 1998: 18-20; Shrum vd., 2023: 14), sosyal normlardan (Cialdini, 2003: 106; Nolan vd., 2008: 920-922; Schultz, 1999: 32-35), ve kişilerin rol model aldığı kişiler gibi diğer birçok yapıdan da beslenmektedir (Kollmuss & Agyeman, 2002: 256; Steg & Vlek, 2009: 311; Stern, 2000: 421). Bundan dolayı farklı değişkenlerle yapılacak çalışmalar modeli güçlendirmek açısından oldukça önemlidir. Örneğin bu çalışmada değerler ve kişisel normlara ek olarak zaman yönelimleri ve tanımlayıcı sosyal normların da çevre yanlısı davranışlar açısından etkisi araştırılacaktır.

Modele dair yapılan çalışmaların bulgularına göre modeldeki her bir değişken, kendisinden sonra gelen değişkenleri etkilemektedir. Örneğin birçok çalışmada kişisel normların değerler ile çevreci davranışlar arasındaki ilişkiye aracılık ettiği görülmektedir (Choi vd., 2015: 94; Jansson, 2011: 194; Stern, 2000: 412; Stern vd., 1995: 1614; Stern & Dietz, 1994: 72). Yani çevreyle ilgili birçok konuda inançlar, davranışlar ve kişisel normlar değerlerden etkilenmektedir.

Değer yönelimleri kişilerin bilgiyi ya da var olan sonucu nasıl algılayacağını da etkilemektedir. Kişiler dışarıdan gelen bilgilere sahip oldukları değer yönelimleri

ile uyumlu bir şekilde seçici yaklaşarak, ilgili davranışı daha sık veya az gerçekleştirebilmektedir (Biel, A. vd., 2005: 363; De Groot & Steg, 2009: 62; Stern & Dietz, 1994: 76; Verplanken, B. ve Holland, R. W., 2002: 443-444). Örneğin ulaşımda toplu taşımanın kullanılmasının çevreci olduğu belirtilse bile egoistik değere sahip birisi kendi davranışının etkisiz olacağını, başka insanların araba kullanırken kendisinin de böyle bir şeye hakkı olduğunu ya da sadece araba kullanmanın zevkli bir şey olduğunu ifade edebilir. Yani değer yönelimleri kişilerin bilgileri algılaması ve yorumlaması açısından filtre görevi de görmektedir (De Groot & Steg, 2009: 62; Stern & Dietz, 1994: 76; Verplanken, B. ve Holland, R. W., 2002: 443-444).

Değer yönelimleri ve çevre yanlısı davranışlar üzerine yapılan birçok çalışmanın Değer-İnanç-Norm modeline dayandırıldığı görülmektedir (Choi vd., 2015: 88; Jakovcevic & Steg, 2013: 76; Steg vd., 2005: 423). Araştırmacılar modeldeki tüm değişkenlerin bir arada olmadığı durumlarda dahi modelin açıklayıcılık gücünün oldukça yüksek olduğunu belirtmektedirler (Nordlund & Garvill, 2003: 345).

Değer-inanç-norm modeliyle yapılan çalışmalarda modelin yeşil otel tercihlerini (Choi vd., 2015: 94); eko-arabaları seçme tercihlerini (Jansson, 2011: 202-203); araba kullanımını azaltmaya yönelik istekliliği (Nordlund & Garvill, 2003: 345); çevreci hareketlere katılımı (Stern vd., 1999: 89); karbon emisyonunun düşürülmesine yönelik enerji politikalarının kabul edilmesini (Steg vd., 2005: 423); iş yaşamında çevreci davranmayı (Ture & Ganesh, 2014: 142-143) açıklamayı başardığı görülmüştür. Ayrıca kuramın Avrupa dışındaki ülkelerde de işlediğine dair çalışmalar mevcuttur (Jakovcevic & Steg, 2013: 77). Son olarak kişilerin dünya görüşlerini ve değerlerini değiştirmeye yönelik müdahale programları, çevre yanlısı davranışları artırmayı başarmıştır (Barthel, S. vd., 2018: 12; Gardner & Stern, 1996: 71; Roobavannan, M. vd., 2017: 36-38). Yukarıda da bahsedildiği üzere özellikle biyosferik değer yöneliminin çevre yanlısı davranışları sağlamadaki gücü oldukça yüksek gözükmektedir.

Şimdiki çalışmada da çevre yanlısı davranışlarla ilgisi olduğu düşünülen egoistik, biyosferik ve altruistik değer yönelimleri ile tüm zaman yönelimleri arasındaki ilişkiler incelenecektir. Ayrıca sosyal ikilemlere ve değerlerin oluşumuna katkı sağlaması bakımından sosyal normların var olan ilişkilere katkısı araştırılacaktır.

1.5. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ

Araştırmanın temel amacı, zaman yönelimleri, sosyal normlar ve değer yönelimleri ile çevre yanlısı davranışlar arasındaki ilişkileri incelemektir.

Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Zaman yönelimleri, sosyal normlar, değer yönelimleri ve çevre yanlısı davranışlar arasındaki ilişkiler nelerdir?
2. Zaman yönelimleri, sosyal normlar ve değer yönelimleri çevre yanlısı davranışları yordar mı?
3. Zaman yönelimleri ile çevre yanlısı davranışlar arasındaki ilişkide değer yönelimlerinin aracılık rolleri var mıdır?
4. Sosyal normlar ile çevre yanlısı davranışlar arasında değer yönelimlerinin aracılık rolleri var mıdır?

Bu araştırma soruları kapsamında, aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H1: Kadınlar, erkeklere kıyasla daha çok çevre yanlısı davranışlara yönelecektir.

H2: Kadınların altruistik değer yönelimi puan ortalamaları, erkeklerin puan ortalamalarından daha yüksektir.

H3: Gençler, yaşlılara kıyasla daha çok çevre yanlısı davranışlara yönelecektir.

H4: Gençlerin egoistik değer yönelimi puan ortalamaları, yaşlıların puan ortalamalarından daha yüksektir.

H5: Açık yeşil çevreci davranışlara dair puan ortalamaları, koyu yeşil davranışlara dair puan ortalamalarından daha yüksektir.

H6: Açık yeşil çevreci davranışlar ile biyosferik değer yönelimi arasında pozitif; egoistik değer yönelimi arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

H7: Koyu yeşil çevreci davranışlar ile biyosferik değer yönelimi arasında pozitif; egoistik değer yönelimi arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

H8: Açık yeşil çevreci davranışlar ile gelecek zaman yönelimi arasında pozitif; geçmiş ve şimdiki zaman yönelimleriyle negatif bir ilişki bulunmaktadır.

H9: Koyu yeşil çevreci davranışlar ile gelecek zaman yönelimi arasında pozitif; geçmiş ve şimdiki zaman yönelimleriyle negatif bir ilişki bulunmaktadır.

H10: Açık yeşil çevreci davranışlar ile hem yakın çevreye hem de uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

H11: Koyu yeşil çevreci davranışlar ile hem yakın çevreye hem de uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

H12: Gelecek zaman yönelimi ile açık yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide biyosferik, altruistik ve egoistik değer yönelimlerinin aracı rolü vardır.

H13: Gelecek zaman yönelimi ile koyu yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide biyosferik, altruistik ve egoistik değer yönelimlerinin aracı rolü vardır.

H14: Yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar ile açık yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide biyosferik, altruistik ve egoistik değer yönelimlerinin aracı rolü vardır.

H15: Yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar ile koyu yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide biyosferik, altruistik ve egoistik değer yönelimlerinin aracı rolü vardır.

H16: Uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar ile açık yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide biyosferik, altruistik ve egoistik değer yönelimlerinin aracı rolü vardır.

H17: Uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar ile koyu yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide biyosferik, altruistik ve egoistik değer yönelimlerinin aracı rolü vardır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. KATILIMCILAR

Araştırmaya gönüllülük ilkesi esas alınarak toplam 408 kişi katılım göstermiştir. 18 yaş ve üzeri herkesin katılabildiği çalışmada farklı sosyoekonomik düzeylerden, mesleklerden ve yaş gruplarından kişilerin katılım göstermesine özen gösterilmiş, katılımcılara çeşitli sosyal medya platformları (örn. Instagram, Facebook, vs.) ve duyurular aracılığıyla ulaşılmıştır. Araştırmaya dair veriler, elektronik anket yazılımı olan www.googleforms.com üzerinden elde edilmiştir. Tercih edilen veri toplama yöntemi yalnızca İzmir örnekleminin değil farklı şehirlerden kişilerin de katılımını mümkün kılmıştır.

Verilere dair yapılan incelemeler ve veri temizliğinin ardından uç değerler tespit edilmiştir. Field'a (2009:139) göre 300 kişiden büyük örneklemelerde standardize edilmiş z skorlarının -3.29 ile +3.29 aralığında olması gerekmektedir. İlgili aralığın dışında olan 20 katılımcı, örneklem setinden çıkarılmıştır. Sonuç olarak kalan 388 kişiyle veri analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen güç analizi sonucunda 377 kişinin gerekli olduğu görülmüş, 388 kişinin popülasyonu temsil etmesi açısından yeterli olduğu düşünülmüştür.

Çalışmaya katılan kişilerin %59.5'i (n=231) kadın, %40.5'i (n=157) erkektir. Katılımcıların yaşları 18 ile 72 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 32.09'dur (SS=11.33). Örneklemin %5.2'si (n=20) ortaokul ve altı, %15.7'si (n=61) lise, %64.7'si (n=251) yüksek okul/üniversite, %12.9'u (n=50) yüksek lisans, %1.5'i (n=6) doktora mezunudur. Çoğunluk üniversite mezunu olsa da ayakkabıcılıktan aşçılığa kadar birçok farklı meslek grubundan katılım olmuştur. Katılımcıların %37.6'sı (n=146) çalışmadığını, %10.8'i (n=42) yarı zamanlı çalıştığını, %51.5'i (n=200) tam zamanlı çalıştığını belirtmiştir. Katılımcıların %36.6'sının (n=142) çocuğu varken, %63.4'ünün (n=246) çocuğu yoktur. Yaşamlarının çoğunun geçtiği yer sorusuna katılımcıların %2.1'i (n=8) köy, %1.5'i (n=6) kasaba/belde, %18.3'ü (n=71) ilçe, %24.7'si (n=96) il ve %53.4'ü (n=207) büyükşehir yanıtını vermiştir. Son olarak kişilerin sosyoekonomik durumlarını anlamak amacıyla kendilerini "En alt 1" ve "En

üst 10” olacak şekilde bir merdivende puanlamaları istenmiştir. Kişilerin %2.1’i (n=8) konumunu en alt 1, %1.8’i (n=7) 2, %8’i (n=31) 3, %12.4’ü (n=48) 4, %24.5’i (n=95) 5, %20.9’u (n=81) 6, %16.8’i (n=65) 7, %9.8’i (n=38) 8, %1.8’i (n=7) 9 ve %2.1’i (n=8) en üst 10 olarak belirtmiştir. Örneklemeye ait tanımlayıcı istatistik değerleri Tablo 1’de görülebilir.

Tablo 1: Örneklemeye Ait Tanımlayıcı İstatistik Değerleri

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	231	59.5
	Erkek	157	40.5
Eğitim durumu	Ortaokul ve altı	20	5.2
	Lise	61	15.7
	Yüksek okul / Üniversite	251	64.7
	Yüksek lisans	50	12.9
	Doktora	6	1.5
Çocuğunuz var mı?	Evet	142	36.6
	Hayır	246	63.4
Yaşamınızın çoğunun geçtiği (en uzun yaşadığınız) yer	Köy	8	2.1
	Kasaba / Belde	6	1.5
	İlçe	71	18.3
	İl	96	24.7
	Büyükşehir	207	53.4
Çalışma durumu	Çalışmıyorum.	146	37.6
	Yarı zamanlı çalışıyorum.	42	10.8
	Tam zamanlı çalışıyorum.	200	51.5
Sosyoekonomik Düzey	1	8	2.1
	2	7	1.8
	3	31	8.0

4	48	12.4
5	95	24.5
6	81	20.9
7	65	16.8
8	38	9.8
9	7	1.8
10	8	2.1

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu çalışmanın veri toplama aşamasında Çevre Yanlısı Davranışlar Envanteri, Zimbardo Zaman Perspektifi Envanteri, Değer Yönelimleri Ölçeği, araştırmacılar tarafından literatürden esinlenilerek oluşturulan Tanımlayıcı Sosyal Normlar Ölçeği ve yine araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formunda katılımcılara yaş, cinsiyet, eğitim durumu, çocuğu olup olmadığı, yaşamının büyük bir kısmını nerede geçirdiği, mesleği ve kendi gelir düzeyini nasıl algıladığı sorulmuştur. Meslek ve yaş soruları açık uçlu bir şekilde sorulmuş, diğer soruların ise seçeneklerden hareket edilerek yanıtlanması istenmiştir.

2.2.2. Çevre Yanlısı Davranışlar Envanteri

Envanter ilk defa Sia, Hungerford ve Tomera (1986: 32-35) tarafından geliştirilmiş, Marchinkowski (1988) tarafından son hali oluşturulmuştur. Yetişkin örneklem için kullanılan envantere çevre yanlısı davranış örnekleri verilip kişilerden ilgili davranışları ne sıklıkta gerçekleştirdiklerini 5’li Likert tipi ölçekle puanlamaları

istenmektedir (“1=Hiç” – “5=Her Zaman”). Toplamda 30 maddeden oluşan envanterde 5 alt boyut bulunmaktadır: Çevre Yönetimi (ecomangement), Tüketici (consumer), İkna (persuasion), Politik (political) ve Yasal Eylemler (legal actions). Alt ölçeklerden alınan puanlardaki artış çevreci davranışların daha sık gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Ölçeğin Türkçe’ye uyarlaması Şahin, Alper ve Öztekin (2021: 6) tarafından yapılmıştır. Araştırmacılar bu 30 maddeye ek olarak “çevre yönetimi” alt boyutuna 1 madde eklemişlerdir (“Çevre dostu kampanyalara/faaliyetlere katıldım (örn; pil toplama, plastik kapak toplama)”). Ölçeğin Türkçe’ye uyarlanması çalışmasında orijinal ölçekten farklı olarak iki boyutlu bir yapı elde edilmiştir. İlk faktörde 16 madde yer almış (7 madde çevre yönetimi, 6 madde tüketim ve 3 madde ikna alt boyutlarından gelmiştir), araştırmacılar tarafından “Açık Yeşil Davranışlar (light green actions)” olarak adlandırılmıştır. İlgili faktördeki maddelere tüketim alışkanlıklarını değiştirme, geri dönüşüm yapma gibi davranışlar örnek olarak verilebilir. İkinci faktörde ise 15 madde yer almaktadır (6 madde politik, 6 madde yasal eylemler ve 3 madde ikna alt boyutlarından gelmiştir) ve araştırmacılar tarafından “Koyu Yeşil Davranışlar (dark green actions)” olarak adlandırılmıştır. İlgili faktördeki maddelere çevreci örgütlere katılma, çevreci kuruluşlara bağışta bulunma gibi davranışlar örnek olarak verilebilir. İç güvenirlik katsayılarına bakıldığında Cronbach alfa katsayıları “Açık yeşil davranışlar” için .84; “Koyu yeşil davranışlar” için .90 ve toplam puan için .91 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada Cronbach alfa katsayıları “Açık yeşil davranışlar” için .87; “Koyu yeşil davranışlar” için .91, ölçeğin toplamı için ise .93’dür.

2.2.3. Zimbardo Zaman Perspektifi Envanteri

Kişilerin farklı zamansal boyutlara dair eğilimlerini ölçmek amacıyla Zimbardo ve Boyd (2015: 46-47) tarafından geliştirilmiştir. Toplam 56 maddeden oluşan envanter 5 alt boyuttan meydana gelmektedir: Olumlu geçmiş zaman (örnek madde: Geçmişim hakkında düşünmek bana keyif verir), Olumsuz geçmiş zaman (örnek madde: Acı veren geçmiş deneyimlerim, zihnimde sürekli canlanır), Hazcı şimdiki zaman (örnek madde: Hayatıma heyecan katmak benim için önemlidir), Kaderci şimdiki zaman (örnek madde: Kader hayatımda birçok şeyi belirler), Gelecek

zaman (örnek madde: Bir kişinin günü sabahtan belirlenmiş olmalı). Katılımcılar 5’li Likert tipi ölçek üzerinden ilgili ifadeyi puanlamaktadırlar (“1=Hiç doğru değil”, “5=Çok doğru”). İlgili alt boyuttan alınan yüksek puanlar kişilerin ilgili zaman perspektifine sahiplik derecesini belirtmektedir.

Envanterin Türkçe’ye uyarlanması Akırmak (2021: 2334) tarafından gerçekleştirilmiştir. Uyarlama çalışmasında orijinal çalışmayla paralel şekilde 5 faktörlü yapı elde edilmiştir. Cronbach alfa katsayıları olumlu geçmiş zaman için .75, olumsuz geçmiş zaman için .84, hazcı şimdiki zaman için .75, kaderci şimdiki zaman için .69 ve gelecek zaman için .76 olarak bulunmuştur. Şimdiki çalışmada Cronbach alfa katsayıları sırasıyla .84, .68, .77, .69 ve .75 olarak elde edilmiştir.

2.2.4. Değer Yönelimleri Ölçeği

De Groot ve Steg (2008: 345) tarafından geliştirilen ölçekte kişilerin çevreci davranışlarıyla ilişkili olduğu düşünülen değer yönelimleri ölçülmektedir. Stern (1994: 69-71) ve Schwartz’ın (1992: 262-263) çalışmaları temel alınarak oluşturulmuştur. Ölçeğin “Egoistik”, “Altruistik” ve “Biyosferik” olmak üzere üç alt boyutu bulunmakta ve her boyut dört maddeden oluşmaktadır. Ayrıca üç faktörlü yapı beş ülkeden elde edilen geniş bir örnekleme de doğrulanmıştır (De Groot & Steg, 2007: 326-329). Ölçek “Benim ilkelerime ters düşer” den (= -1 puan) “En üst düzeyde önemlidir” e (=7 puan) doğru uzanan 9’lu ölçek üzerinde puanlanmaktadır. Elde edilen yüksek puanlar kişilerin ilgili değer yönelimine sahiplik derecesini belirtmektedir. Ölçeğin güvenirlik katsayıları egoistik değer yönelimi için .65, altruistik için .72, biyosferik için .83 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin Türkçe’ye uyarlaması Uçar (2020: 815-816) tarafından yapılmış, orijinal ölçekle uyumlu sonuçlar elde edilmiştir. Cronbach Alfa katsayıları sırasıyla egoistik değer yönelimi için .82, altruistik için .74 ve biyosferik için .79 olarak bulunmuştur. Uçar’ın (2020: 808) önerisinden hareketle ölçek puanları hesaplanmadan ve güvenirlik işlemleri yapılmadan önce -1 ile +7 aralığında olan değer yönelimlerine dair veriler analiz işlemlerinin kolaylaşabilmesi adına +1 ve +9 aralığında olacak şekilde tekrar düzenlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda şimdiki çalışmada

güvenilirlik katsayıları egoistik değer yönelimi için .86, altruistik için .73 ve biyosferik için .90 olarak; ölçeğin genel güvenilirlik katsayısı ise .82 olarak bulunmuştur.

2.2.5. Sosyal Normlar Ölçeği

İlgili ölçek geliştirilirken literatürdeki birçok çalışmadan esinlenilmiş (Bradley & Reser, 2017: 33; Cialdini, 2003: 107; Collado vd., 2017: 8-9; De Leeuw vd., 2015: 131; Grønhøj & Thøgersen, 2017: 15; Nolan vd., 2008: 916); maddeler çevre yanlısı davranışlar açısından oluşturulmuştur. Öncelikle çevre yanlısı davranışlar ile neyin kastedildiği ilgili literatür temel alınarak (Kollmuss & Agyeman, 2002: 240; Steg & Vlek, 2009: 309; Stern, 2000: 408) tanımlanmıştır. Ardından katılımcılara çevrelerindeki insanların (arkadaşlarının, yaşadıkları mahalledeki insanların, yaşadıkları şehirdeki insanların, yaşadıkları ülkedeki insanların, dünyadaki insanların) ne düzeyde çevreci davranışlara girdiğini düşündükleri sorulmuştur. Maddeler “Hiç”ten (=1 puan) “Her zaman”a (=6 puan) olacak şekilde 6’lı Likert tipi ölçek üzerinden değerlendirilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan, katılımcıların çevreci sosyal normlara sahip olduklarını göstermektedir.

Son olarak çevreci ve çevreci olmayan ülkelere kıyasla ülkemizdeki insanların ne kadar çevreci davrandıklarını düşündükleri de sorulmuştur.

Öncelikle ölçeğin faktöriyel yapısını belirlemek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır. İlk olarak temel varsayımların karşılanıp karşılanmadığı incelenmiş, ardından analizlere geçilmiştir. Temel eksen faktörleme metodu ve eğik döndürme (Direct Oblimin) işleminin sonrasında Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısının .72 olarak elde edilmiş, Bartlett Testi değerinin ise istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür ($\chi^2 (15) = 733.767, p < .001$). Literatüre bakıldığında .50 ve üzeri KMO katsayısının yeterli kabul edildiği görülmektedir (Büyüköztürk, 2011; Field, 2009, s. 659). Özdeğeri 1’in üzerinde olan 2 faktörlü bir yapı elde edilmiş olup yapının toplam varyansın %55.30’unu açıkladığı bulunmuştur. Tablo 2 incelendiğinde 1., 2. ve 3.maddelerin 1.faktörde kümelendiği görülmüş, “Yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar” olarak adlandırılmıştır. 4., 5. ve 6. maddelerin ise 2. faktörde kümelendiği görülmüş, “Uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar” olarak adlandırılmıştır. Ayrıca 3.maddenin her iki faktöre de yük verdiği görülmüş fakat ilgili

maddenin faktör yükleri arasında .10'dan fazla fark gözlemlendiği için madde çıkartılmamış, faktör yükünün büyük olduğu boyuta dahil edilmiştir (Büyüköztürk, 2007). İlgili madde 1.faktöre .52, 2.faktöre .31 olacak şekilde yüklenmektedir.

Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları incelendiğinde “Yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar” için .77, “Uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar” için .73 ve 6 madde üzerinden gerçekleştirilen güvenilirlik analizi içinse .76 olarak elde edilmiştir.

Tablo 2: Sosyal Normlar Ölçeği Güvenirlik Analizi Sonuçları

Maddeler	Faktör Yükleri	Madde-Toplam Korelasyon	Madde Silindiğinde α	Ortalama (SS)
Madde 1	.72	.60	.68	4.00 (1.23)
Madde 2	.91	.69	.58	3.84 (1.19)
Madde 3	.57	.51	.79	3.03 (1.31)
Madde 4	.63	.53	.68	2.76 (1.24)
Madde 5	.81	.64	.55	2.24 (1.09)
Madde 6	.62	.50	.70	2.61 (1.16)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.3. İŞLEM

Araştırmaya başlamadan önce Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır (Bkz: EK.7). Çalışmaya katılım için gerekli olan tek kriter kişilerin 18 yaş ve üzeri olmasıdır. Çalışma internet aracılığıyla gerçekleştirildiğinden bilgilendirilmiş gönüllü onam formu, kişisel bilgi formu ve ölçekler, yaygın olarak kullanılan elektronik anket yazılımı www.googleforms.com üzerinden kişilere sunulmuştur. Çalışmaya geçmeden önce kişilere bilgilendirilmiş gönüllü onam formu sunulmuş olup onayladıkları taktirde çalışma başlamıştır.

Katılımcılara sırasıyla Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu, Kişisel Bilgi Formu, Çevre Yanlısı Davranışlar Envanteri, Zimbardo Zaman Perspektifi Envanteri, Değer Yönelimleri Ölçeği ve Sosyal Normlar Ölçeği uygulanmıştır. Kişisel bilgi formunda katılımcılardan bireysel kimliklerini belli edecek herhangi bir bilgi alınmamış olup formlar anonim bir şekilde doldurulmuştur. Ayrıca çalışma tamamen gönüllülük esasına dayanmakta olup ölçme araçlarının doldurulması 20-30 dakika aralığında sürmüştür. Çalışmaya dair veriler 2024'ün Ocak ayında toplanmıştır.

2.4. VERİ ANALİZLERİ

Araştırmadan elde edilen verileri analiz etmek amacıyla SPSS 25.0 paket programı kullanılmıştır. Veri analizleri öncesinde kullanılan ölçeklere dair alt ölçek puanları, toplam puanlar ve ortalama puanlar hesaplanmış, ardından hesaplanan puanların istatistiksel analizler için uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir. Tüm bu işlemlerin ardından hesaplanan puanların istatistiksel analizler için uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla uç değerler belirlenip değerlendirmeden çıkartılmış, değişkenlerin normal dağılıp dağılmadığı incelenmiş, veri temizliğinden sonra örneklemin özelliklerini belirleyebilmek amacıyla tanımlayıcı istatistiklere geçilmiştir. İlk olarak değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkileri Pearson korelasyon analizi ile demografik değişkenlerin ana değişkenler üzerindeki etkileri ise *t* testi ve ANOVA ile analiz edilmiştir. Ardından hiyerarşik regresyon analizi, en son ise çalışmanın ana değişkenleri olan çevreci davranışlar, zaman yönelimleri, sosyal normlar ve değer yönelimlerine yönelik modellerin test edilmesi amacıyla paralel aracılık analizleri gerçekleştirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER

Araştırmaya yönelik hipotezler test edilmeden önce çalışmanın değişkenlerine dair betimsel istatistikler ve ilgili değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Değişkenlere dair ortalama, standart sapma, en düşük ve en yüksek puan aralığı hesaplanmış olup değerler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma, En Düşük ve En Yüksek Puanları

	N	Ortalama	SS	En Düşük	En Yüksek
Açık yeşil çevreci davranışlar	388	3.17	.65	1.27	4.73
Koyu yeşil çevreci davranışlar	388	2.18	.70	1.00	4.44
Çevreci davranışlar toplamı	388	2.68	.63	1.13	4.52
Egoistik değer yönelimi	388	6.05	1.72	1.00	9.00
Altruistik değer yönelimi	388	8.07	1.05	4.50	9.00
Biyosferik değer yönelimi	388	7.77	1.39	3.75	9.00
Pozitif geçmiş zaman yönelimi	388	3.31	.71	1.10	5.00
Negatif geçmiş zaman yönelimi	388	3.57	.55	1.78	5.00
Kadercı şimdiki zaman yönelimi	388	2.75	.58	1.11	4.67

Hazcı şimdiki zaman yönelimi	388	3.32	.49	1.93	4.87
Gelecek zaman yönelimi	388	3.68	.48	2.23	5.00
Yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar	388	3.62	1.03	1.00	6.00
Uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar	388	2.53	.94	1.00	5.33

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmada çevre yanlısı davranışlar, zaman yönelimleri, tanımlayıcı çevreci sosyal normlar ve değer yönelimleri incelenmiş olup her değişkenin alt boyutları ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Araştırma değişkenlerine dair temel hipotezler test edilmeden önce temel varsayımların karşılanıp karşılanmadığı kontrol edilmiş, normal dağılım her bir değişken için hesaplanmıştır. Örneklemden elde edilen verilerin normal dağılıp dağılmadığını anlamak amacıyla basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiştir (Bkz: Tablo 4). Tabachnick ve Fidell'e göre (2013) -1.5 ve +1.5 aralığında olan basıklık ve çarpıklık değerleri gözlemlendiğinde örneklemin normal dağılım gösterdiği belirtilmektedir. Örnekleme dair analiz sonuçlarına göre veriler normal dağılım sergilemektedir.

Tablo 4: Tanımlayıcı İstatistikler

	N	SS	Çarpıklık	Basıklık
Açık yeşil çevreci davranışlar	388	.65398	-.019	-.362
Koyu yeşil çevreci davranışlar	388	.70089	.689	.368
Çevreci davranışlar toplamı	388	.62669	.290	-.141

Egoistik değer yönelimi	388	1.72176	-.191	-.807
Altruistik değer yönelimi	388	1.05421	-1.389	1.440
Biyosferik değer yönelimi	388	1.38930	-.989	-.164
Pozitif geçmiş zaman yönelimi	388	.71182	-.142	-.358
Negatif geçmiş zaman yönelimi	388	.54999	-.423	.371
Kaderci şimdiki zaman yönelimi	388	.58346	.123	.407
Hazcı şimdiki zaman yönelimi	388	.48939	.404	.188
Gelecek zaman yönelimi	388	.47893	-.241	.194
Yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar	388	1.02870	-.004	-.041
Uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar	388	.93683	.472	-.010

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2. ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİNE İLİŞKİN KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI

Çalışmanın ana değişkenlerinin birbirleriyle olan korelasyon analizi sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre egoistik değer yönelimi, pozitif geçmiş zaman yönelimi ve kaderci şimdiki zaman yönelimi neredeyse hiçbir değişkenle anlamlı bir

ilişkiye sahip değildir. Ayrıca beklenmedik bir şekilde negatif geçmiş zaman yönelimi hem açık hem de koyu yeşil davranışlarla ilişkili bulunmuştur.

Ek olarak açık ve koyu yeşil çevreci davranışların sosyal normlara dair sorularla ilişkileri tek tek incelendiğinde var olan ilişkilerin özelden genele (Katılımcı için önemli olan kişilerden dünyaya doğru) gidildikçe zayıfladığı görülmektedir. En yüksek ilişkinin ise arkadaşların çevreci davranışlarıyla (her iki boyut için de) olduğu tespit edilmiştir (Tablo 6).

Tablo 5: Araştırma Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Tablosu

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Açık Yeşil Davranışlar	1											
2. Koyu Yeşil Davranışlar	.71**	1										
3. Egoistik Değer Yönelimi	.01	.00	1									
4. Altruistik Değer Yönelimi	.24**	.12*	.13*	1								
5. Biyosferik Değer Yönelimi	.43**	.28**	.06	.65**	1							
6. Pozitif Geçmiş Zaman Yönelimi	-.08	-.03	.15*	.02	.02	1						
7. Negatif Geçmiş Zaman Yönelimi	.22**	.15*	-.08	.16*	.24**	-.25**	1					
8. Kaderci Şimdiki Zaman Yönelimi	-.07	.06	-.09	-.03	.03	.46**	.06	1				
9. Hazcı Şimdiki Zaman Yönelimi	.09	.13*	.21**	.12*	.13*	.22**	.06	.32**	1			
10. Gelecek Zaman Yönelimi	.32**	.18*	.05	.17*	.25**	-.07	.21**	-.25**	-.10	1		
11. Yakın Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normlar	.40**	.27**	.06	.23**	.28**	-.10	.22	.03	.13*	.21**	1	
12. Uzak Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normlar	.18**	.27**	.05	.10*	.15*	.04	.13*	.17*	.11*	.08	.37**	1

p<.05*, p<.001**

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6: Tanımlayıcı Sosyal Normlara İlişkin Korelasyon Tablosu

	Önemli olan insanlar	Arkadaşlar	Mahalledeki insanlar	Yaşanılan şehirdeki insanlar	Yaşanılan ülkedeki insanlar	Dünyadaki insanlar
Açık yeşil davranışlar	.38**	.40**	.21**	.19**	.15**	.08
Koyu yeşil davranışlar	.24**	.27**	.16**	.19**	.23**	.13*

p<.05*, p<.001**

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.3. ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİNE İLİŞKİN T-TEST VE ANOVA SONUÇLARI

İlk olarak cinsiyetin ana değişkenlerle olan ilişkisi bağımsız örneklem için *t* testi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre kadınların açık yeşil çevreci davranış puanları (Ort.=3.27, SS=.60) erkeklerin puanlarından (Ort=3.02, SS=.69) anlamlı şekilde daha yüksektir ($t(386)= 3.680, p<.05$). Koyu yeşil çevreci davranışlar açısından ise puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($t(284.42)=0.047, p=.96$). Değer yönelimleri bağlamında incelendiğinde egoistik ve biyosferik yönelimler için cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık bulunmazken altruistik değer yönelimi açısından kadınların puanları (Ort.=8.16, SS=.96) erkeklerin puanlarından (Ort=7.93, SS=1.17) istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde daha yüksektir ($t(289.546)= 2.023, p=.044$). Yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar açısından da kadınların puanları (Ort.=3.75, SS=.97) erkeklerinkinden (Ort.=3.42, SS=1.08) anlamlı bir şekilde daha yüksektir ($t(386)= 3.103, p<.05$).

İkinci olarak ebeveyn olma durumunun ana değişkenlerle olan ilişkisi bağımsız örneklem için *t* testi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre ebeveyn olan kişilerin açık yeşil çevreci davranış puanları (Ort.=3.37, SS=.67) ebeveyn olmayan kişilerininkinden (Ort.=3.06, SS=.62) anlamlı bir şekilde daha yüksektir ($t(386)= 4.535, p<.05$). Benzer örüntü koyu yeşil çevreci davranışlar için de geçerlidir (Ebeveynler için Ort.=2.37, SS=.71 iken ebeveyn olmayanlarda Ort.=2.07, SS=.67'dir ($t(386)= 4.271, p<.05$)). Değer yönelimleri açısından incelendiğinde ise ebeveyn olan kişilerin egoistik değer yönelimine dair puanları (Ort.=5.42, SS=1.68) çocuğu olmayan katılımcılarinkinden (Ort.=6.42, SS=1.64) anlamlı bir şekilde daha düşüktür ($t(386)= 5.710, p<.05$). Altruistik değer yönelimi açısından anlamlı bir farklılık görülmezken, biyosferik değer yönelimi açısından ise ebeveyn olan katılımcıların puanları (Ort.=7.98, SS=1.25) ebeveyn olmayanlarıninkinden (Ort.=7.65, SS=1.45) anlamlı bir şekilde daha yüksektir ($t(330.306)= 2.329, p<.05$).

Katılımcıların eğitim seviyeleri, çalışma durumları, çoğunlukla yaşadıkları yer ve sosyoekonomik düzeyleri ile çevreci davranışlar ve diğer ana değişkenler açısından farklılaşma olup olmadığını anlamak amacıyla tek yönlü varyans analizi gerçekleştirilmiş olup anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Açık yeşil davranışlar ile koyu yeşil davranışlar arasındaki puan ortalamalarını karşılaştırmak amacıyla bağlantılı örneklemeler için *t* testi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda kişilerin açık yeşil davranışları (Ort.=3.17, SS=.65) koyu yeşil davranışlara (Ort.= 2.18, SS=.70) kıyasla daha çok gerçekleştirdikleri görülmüştür ($t(387)= 37.955$, $p<.05$).

Son olarak ülkemizdeki kişilerin Amerikalılar'a ve İskandinav ülkelerindeki kişilere kıyasla ne düzeyde çevreci olduklarına yönelik algıyı belirlemek amacıyla bağlantılı örneklemeler için *t* testi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda, ülkemizdeki kişiler ve Amerikalılar arasında yapılan karşılaştırma puanlarının (Ort.=2.89, SS=1.25) İskandinav ülkelerindeki kişilerle (Ort.=2.09, SS=1.56) yapılan karşılaştırma puanlarından istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur ($t(387)= 9.326$, $p<.05$). Yani katılımcılar ülkemizdeki kişilerin Amerikalılar'dan daha çevreci, İskandinav ülkelerindeki kişilerden daha az çevreci olduğunu düşünmektedirler.

3.4. HİYERARŞİK REGRESYON ANALİZİ BULGULARI

Sosyodemografik değişkenlerle birlikte araştırma değişkenlerinin çevreci davranışları ne derecede açıklayabildiğini saptayabilmek için hiyerarşik regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir.

3.4.1. Açık Yeşil Çevreci Davranış

Sosyodemografik değişkenlerle birlikte araştırma değişkenlerinin açık yeşil çevreci davranışları ne derecede açıklayabildiğini saptayabilmek adına hiyerarşik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Analize birinci basamakta (blokta) açık yeşil çevreci davranışlarla ilişkisi görülen cinsiyet, yaş, ebeveyn olma durumu ve sosyoekonomik düzey değişkenleri alınmıştır. Bu dört değişken birlikte açık yeşil çevreci davranışlara ilişkin varyansın %8'ini açıklamaktadır ($F(4,383)=9.569$, $p<.001$). Dört değişkenin ayrı ayrı katsayılarına bakıldığında cinsiyetin ($\beta=-.18$, $p<.001$) negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı; sosyoekonomik düzeyin ise ($\beta=.10$, $p=.053$) pozitif yönde neredeyse

anlamalı bir etkisi olduğu bulunmuştur. Buna göre kadınlarda ve sosyoekonomik düzeyi yüksek kişilerde açık yeşil çevreci davranış düzeyi daha yüksektir.

Analize ikinci basamakta açık yeşil çevreci davranışlarla ilişkisi görülen biyosferik ve altruistik değer yönelimleri alınmıştır. Bu iki değişkenle birlikte açıklanan varyans %24'e yükselmektedir ($F(6,381)=21.420$, $p<.001$). Cinsiyet ($\beta=-.16$, $p<.001$) ve sosyoekonomik düzeye ($\beta=.09$, $p<.05$) ek olarak biyosferik değer yönelimi de ($\beta=.44$, $p<.001$) pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlıdır

Analize üçüncü basamakta açık yeşil çevreci davranışlarla ilişkisi görülen gelecek, hazcı şimdiki ve negatif geçmiş zaman yönelimleri eklenmiştir. Bu üç değişkenle birlikte açıklanan varyans %29'a yükselmiştir ($F(9,378)=18.500$, $p<.001$). Zaman yönelimlerinin eklenmesiyle birlikte sosyoekonomik düzeyin ($\beta=.05$, $p=.26$) açık yeşil çevreci davranışlar üzerindeki etkisi anlamını yitirirken; cinsiyetin ($\beta=-.16$, $p<.001$), biyosferik değer yöneliminin ($\beta=.36$, $p<.001$), hazcı şimdiki zaman yöneliminin ($\beta=.10$, $p<.05$) ve gelecek zaman yöneliminin ($\beta=.21$, $p<.001$) pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur.

Analize dördüncü basamakta yakın çevreye ve uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar dahil edilmiştir. Bu iki değişkenle birlikte açıklanan varyans %33'e yükselmiştir ($F(11,376)=17.969$, $p<.001$). Yakın çevreye dair çevreci sosyal normların ($\beta=.23$, $p<.001$) çevreci davranışlar üzerinde pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisi vardır.

Sonuç olarak tüm değişkenler analize dahil edildiğinde cinsiyet, biyosferik değer yönelimi, yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar ve gelecek zaman yönelimi çevreci davranışları yordamaktadır. Hiyerarşik regresyon analizine ilişkin sonuçlar Tablo 7'de görülebilir.

Tablo 7: Açık Yeşil Çevreci Davranışların Yordayıcılarının Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Yordayıcı	B	SH _B	β	Düzeltilmiş R ²	R ² Değişim
1					.081	.081**
	Cinsiyet	-.23	.07	-.18**		
	Yaş	.01	.01	.09		
	Ebeveynlik Durumu	-.18	.11	-.14		
	Sosyoekonomik Düzey	.04	.02	.10		
2					.24	.161**
	Cinsiyet	-.21	.06	-.16*		
	Yaş	.00	.00	.06		
	Ebeveynlik Durumu	-.16	.10	-.12		
	Sosyoekonomik Düzey	.03	.02	.09*		
	Biyosferik Değer Yönelimi	.21	.03	.44**		
	Altruistik Değer Yönelimi	-.03	.04	-.05		
3					.289	.054**
	Cinsiyet	-.23	.06	-.16**		
	Yaş	.01	.00	.12		
	Ebeveynlik Durumu	-.08	.10	-.06		
	Sosyoekonomik Düzey	.02	.02	.05		
	Biyosferik Değer Yönelimi	.17	.03	.36**		
	Altruistik Değer Yönelimi	-.04	.04	-.07		
	Negatif Geçmiş Zaman Yönelimi	.09	.06	.08		
	Hazcı Şimdiki Zaman Yönelimi	.14	.06	.10*		
	Gelecek Zaman Yönelimi	.28	.06	.21**		
4					.325	.039**
	Cinsiyet	-.17	.06	-.13*		
	Yaş	.01	.00	.12		
	Ebeveynlik Durumu	-.06	.10	-.05		
	Sosyoekonomik Düzey	.00	.02	.01		
	Biyosferik Değer Yönelimi	.16	.03	.34**		
	Altruistik Değer Yönelimi	-.05	.04	-.09		
	Negatif Geçmiş Zaman Yönelimi	.07	.05	.06		
	Hazcı Şimdiki Zaman Yönelimi	.10	.06	.08		
	Gelecek Zaman Yönelimi	.25	.06	.18**		

Yakın Çevreye Dair	.14	.03	.23**
Çevreci Sosyal Normlar			
Uzak Çevreye Dair Çevreci	-.01	.03	-.02
Sosyal Normlar			

*p<.05, **p<.001

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.4.2. Koyu Yeşil Çevreci Davranış

Sosyodemografik değişkenlerle birlikte araştırma değişkenlerinin koyu yeşil çevreci davranışları ne derecede açıklayabildiğini saptayabilmek için hiyerarşik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Analize birinci basamakta koyu yeşil çevreci davranışlarla ilişkisi görülen yaş, ebeveyn olma durumu ve sosyoekonomik düzey değişkenleri alınmıştır. Bu üç değişken birlikte koyu yeşil çevreci davranışlara ilişkin varyansın %8'ini açıklamaktadır ($F(3,384)=12.544$, $p<.001$). Üç değişkenin ayrı ayrı katsayılarına bakıldığında yaşın pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı ($\beta=.31$, $p<.001$); sosyoekonomik düzeyin ($\beta=.09$, $p=.055$) ise pozitif yönde neredeyse anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur. Buna göre yaş ve sosyoekonomik düzey arttıkça koyu yeşil çevreci davranış miktarı da artmaktadır.

Analize ikinci basamakta koyu yeşil çevreci davranışlarla ilişkisi görülen biyosferik ve altruistik değer yönelimleri alınmıştır. Bu iki değişkenle birlikte açıklanan varyans %14'e yükselmiştir ($F(5,382)=14.00$, $p<.001$). Yaşa ($\beta=.29$, $p<.001$) ek olarak biyosferik değer yönelimi ($\beta=.30$, $p<.001$) pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkiye sahiptir.

Analize üçüncü basamakta koyu yeşil çevreci davranışlarla ilişkisi görülen gelecek, hazcı şimdiki ve negatif geçmiş zaman yönelimleri alınmıştır. Bu üç değişkenle birlikte açıklanan varyans %18'e yükselmiştir ($F(8,379)=11.552$, $p<.001$). Yaşın ($\beta=.35$, $p<.001$), biyosferik değer yöneliminin ($\beta=.24$, $p<.001$), hazcı şimdiki zaman yöneliminin ($\beta=.18$, $p<.001$) ve gelecek zaman yöneliminin ($\beta=.14$, $p<.001$) pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur.

Analize dördüncü basamakta yakın çevreye ve uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar dahil edilmiştir. Bu iki değişkenle birlikte açıklanan varyans %20'ye yükselmiştir ($F(10,377)=10.485$, $p<.001$). Yaş ($\beta=.36$, $p<.001$), biyosferik değer yönelimi ($\beta=.22$, $p<.001$), hazcı şimdiki zaman yönelimi ($\beta=.21$, $p<.05$), gelecek zaman yönelimi ($\beta=.12$, $p<.05$), yakın çevreye ($\beta=.12$, $p<.05$) ve uzak çevreye ($\beta=.11$, $p<.05$) dair çevreci sosyal normlar koyu yeşil davranışlar üzerinde pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkiye sahiptir.

Sonuç olarak tüm değişkenler analize dahil edildiğinde yaş, biyosferik değer yönelimi, yakın çevreye ve uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar, gelecek ve hazcı şimdiki zaman yönelimleri koyu yeşil çevreci davranışları yordamaktadır. Hiyerarşik regresyon analizine dair sonuçlar Tablo 8'de görülebilir.

Tablo 8: Koyu Yeşil Çevreci Davranışların Yordayıcılarının Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Yordayıcı	B	SH _B	β	Düzeltilmiş R ²	R ² Değişim
1					.082	.082**
	Yaş	.02	.00	.31**		
	Ebeveynlik Durumu	.06	.12	.04		
	Sosyoekonomik Düzey	.04	.02	.09		
2					.144	.066**
	Yaş	.02	.00	.20**		
	Ebeveynlik Durumu	.08	.11	.06		
	Sosyoekonomik Düzey	.04	.02	.09		
	Biyosferik Değer Yönelimi	.15	.03	.30**		
	Altruistik Değer Yönelimi	-.05	.04	-.07		
3					.179	.041**
	Yaş	.02	.00	.35**		
	Ebeveynlik Durumu	.13	.11	.09		
	Sosyoekonomik Düzey	.03	.02	.07		
	Biyosferik Değer Yönelimi	.12	.03	.24**		
	Altruistik Değer Yönelimi	-.06	.04	-.09		
	Negatif Geçmiş Zaman Yönelimi	.03	.06	.02		
	Hazcı Şimdiki Zaman Yönelimi	.25	.07	.18**		
	Gelecek Zaman Yönelimi	.20	.07	.14*		

4				.203	.027**
Yaş	.02	.00	.36**		
Ebeveynlik Durumu	.20	.11	.13		
Sosyoekonomik Düzey	.01	.02	.04		
Biyosferik Değer Yönelimi	.11	.03	.22**		
Altruistik Değer Yönelimi	-.07	.04	-.10		
Negatif Geçmiş Zaman Yönelimi	.01	.06	.01		
Hazcı Şimdiki Zaman Yönelimi	.21	.07	.15*		
Gelecek Zaman Yönelimi	.18	.07	.12*		
Yakın Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normlar	.08	.04	.15*		
Uzak Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normlar	.08	.04	.11*		

*p<.05, **p<.001

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.5. ARACILIK ROLLERİNİN TEST EDİLMESİ

Araştırmadaki aracılık etkisinin inceleneceği hipotezler bootstrap tekniği ile PROCESS SPSS makrosu aracılığıyla analiz edilmiş; ilgili paket programı makrolarına www.afhayes.com internet adresi üzerinden ulaşılmıştır. Yeniden örnekleme metodu olan Bootstrap tekniği ile birlikte var olan örneklem üzerinden tekrar tekrar hesaplamalar yapılarak doğrudan ve dolaylı etkiler hesaplanabilmekte, doğrulanabilen örneklem dağılımları üretilebilmekte ve evrenin büyük örneklemelerde simülasyonu oluşturulabilmektedir (Hayes, 2013: 106). Ayrıca Bootstrap, aracılık etkisini analiz etmek için kullanılan diğer yöntemlerden çok daha güçlü bir tekniktir (Preacher ve Kelley, 2011, s.103).

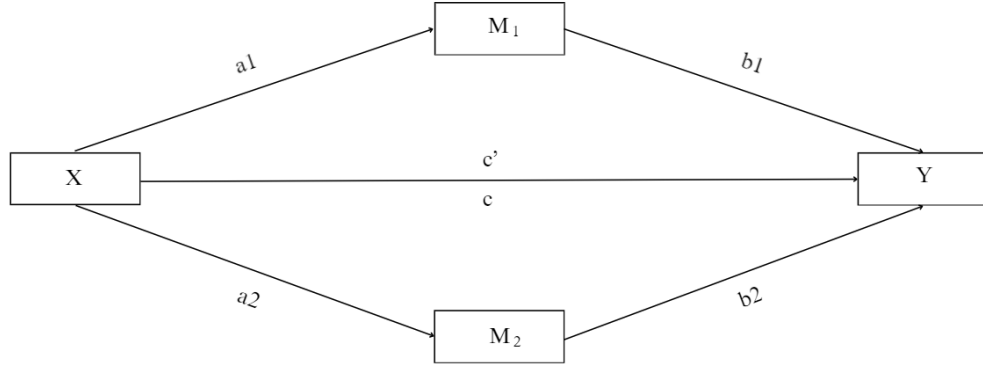
Bootstrap yöntemi sonucunda ortaya çıkan dağılımlara dair açıklanan varyans, güven aralığı katsayıları, standart hata, *p* ve *t* değerlerine yönelik hesaplamalar yapılabilmektedir. Analiz sonuçlarına yönelik değerlendirmelerde aracı değişkenin %95 güven aralığı (CI) içerisinde sıfır değeri içerip içermemesine bağlı olarak değişkenlerin dolaylı aracılık etkilerinin istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığı değerlendirilmektedir. Güven aralığı içerisinde sıfır değerinin bulunmaması aracılık

etkisinin varlığını göstermektedir (Hayes, 2013: 101). Tüm bunlardan hareketle bu araştırmada 5000 bootstrap örnekleme üzerinde inceleme yapılmış olup tahminler %95 güven aralığı içerisinde değerlendirilmiş ve test edilen modellerin istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığı incelenmiştir.

Test edilen modellerde Yordayıcı Değişkenin (X), Yordanan Değişken (Y) üzerindeki etkisinde Aracı değişkenlerin (M) var olan etkilerinin de dahil olduğu toplam etki (total effect) “c yolu” ile görülebilir. X’in aracı değişken üzerindeki etkisi “a yolu” ile, aracı değişkenin Y üzerindeki etkisi “b yolu” ile gösterilmekte olup aracı değişkenlerin X ile Y arasındaki ilişkideki dolaylı etkileri ise “a*b” olarak ifade edilmektedir. X’in aracı değişkenler dahil edilmeden Y üzerindeki etkisi ise doğrudan etki olarak ifade edilmekte olup “c’ yolu” olarak gösterilmektedir (Bkz. Şekil 1). Tam aracılık durumunda X’in Y üzerindeki etkisi ortadan kalkarken kısmi aracılık durumunda X’in Y üzerindeki etkisi devam etmektedir. Yani tam aracılık durumunda “c’ yolu” anlamsız bir hale gelirken; kısmi aracılık durumunda anlamlı hale gelmekte ve asıl değerden sıfırdan (0) farklı olmak üzere azalış göstermektedir (Baron ve Kenny, 1986: 1176; Hayes, 2009: 171).

Test edilen paralel aracılık modellerinde gelecek zaman yönelimi, yakın çevreye ve uzak çevreye dair sosyal normlar yordayıcı değişkenler (X); biyosferik (M1) ve altruistik (M2) değer yönelimleri aracı değişkenler; açık yeşil ve koyu yeşil çevreci davranışlar da yordanan değişkenler (Y) olarak ele alınmıştır. Ayrıca test edilen modellerde karıştırıcı değişkenlerin etkilerini elimine edebilmek amacıyla yaş ve cinsiyet değişkenleri kontrol edilmiştir.

Şekil 1: Yordayıcı Değişkenin Yordanan Değişken Üzerindeki Toplam Etkisi ve Paralel Aracılık Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.5.1. Açık Yeşil Çevreci Davranışlar

3.5.1.1. Gelecek Zaman Yöneliminin Açık Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Aracılık Etkisi

Gelecek zaman yönelimi (X) ile açık yeşil çevreci davranışlar (Y) arasındaki ilişkide biyosferik değer yönelimi (M_1) ve altruistik değer yöneliminin (M_2) aracılık etkilerini gözlemlemek amacıyla *paralel çoklu aracılık modeli* için SPSS PROCESS makrosu aracılığıyla Hayes tarafından geliştirilen Model 4 şablonu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizine göre, gelecek zaman yöneliminin açık yeşil çevreci davranışlar üzerindeki toplam etkisi (c yolu) istatistiksel açıdan anlamlıdır ($\beta=.30$, $SE=.07$, $t=6.35$, $p<.001$).

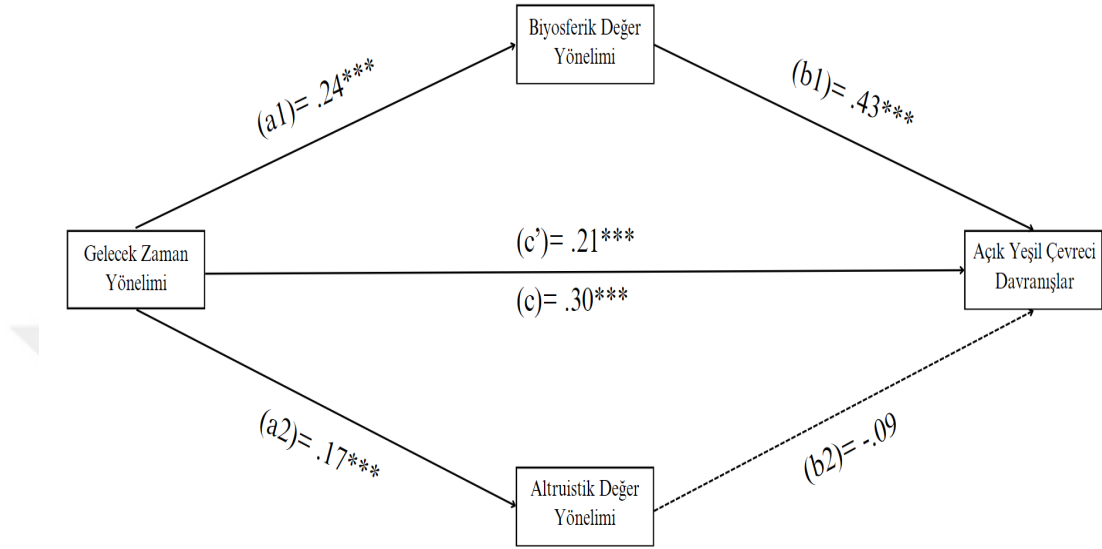
Gelecek zaman yönelimi, biyosferik değer yönelimini (a1 yolu) ($\beta=.24$, $SE=.14$, $t=4.90$, $p<.001$) ve altruistik değer yönelimini (a2 yolu) ($\beta=.17$, $SE=.11$, $t=3.33$, $p<.001$) pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Bu bulgulara ek olarak biyosferik değer yöneliminin (b1 yolu) ($\beta=.43$, $SE=.03$, $t=7.30$, $p<.001$) açık yeşil çevreci davranışlara doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamlıyken; altruistik

değer yöneliminin (b2 yolu) ($\beta=-.09$, $SE=.04$, $t=1.50$, $p=.13$) açık yeşil çevreci davranışlar üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamsızdır.

Gelecek zaman yönelimi ile açık yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide aracı değişkenlerin dolaylı etkileri incelendiğinde; biyosferik değer yöneliminin ($\beta=.10$ $SE=.03$, %95 CI= .06, .16) açık yeşil çevreci davranışlar üzerinde kısmi aracı değişken etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Öte yandan altruistik değer yöneliminin ($\beta=-.01$ $SE=.01$, %95 CI= -.04, .01) gelecek zaman yönelimi ile açık yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide kısmi aracı değişken etkisi olmadığı bulunmuştur. Rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmaktadır.

Bootstrap analizi sonuçlarına göre, gelecek zaman yöneliminin açık yeşil çevreci davranışlar üzerinde doğrudan etkisi olduğu (c' yolu) ($\beta=.21$, $SE=.06$, $t=4.71$, $p<.001$) ve bu etkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Sonuç olarak gelecek zaman yönelimi artıkça biyosferik değer yöneliminin arttığı, biyosferik değer yönelimi artıkça açık yeşil çevreci davranışların arttığı bulunmuştur. Ayrıca kontrol değişkenlerinden cinsiyet model üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir ($\beta=-.15$, $SE=.06$, $t=3.44$, $p<.001$). Yani erkek olmak var olan ilişkiler üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın %26'sını açıklamaktadır (Düzenlenmiş $R^2=.26$, $F(4,383)=33.60$, $p<.001$). Değişkenler arasındaki ilişkilere dair standardize yol katsayıları Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2: Gelecek Zaman Yöneliminin Açık Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Paralel Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Yol Katsayıları

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.5.1.2. Yakın Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Açık Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Aracılık Etkisi

Yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar (X) ile açık yeşil çevreci davranışlar (Y) arasındaki ilişkide biyosferik değer yönelimi (M_1) ve altruistik değer yöneliminin (M_2) aracılık etkilerini gözlemlemek amacıyla *paralel çoklu aracılık modeli* için SPSS PROCESS makrosu aracılığıyla Hayes tarafından geliştirilen Model 4 şablonu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizine göre, yakın çevreye dair çevreci sosyal normların açık yeşil çevreci davranışlar üzerindeki toplam etkisi (c yolu) istatistiksel açıdan anlamlıdır ($\beta = .38$, $SE = .06$, $t = 8.05$, $p < .001$).

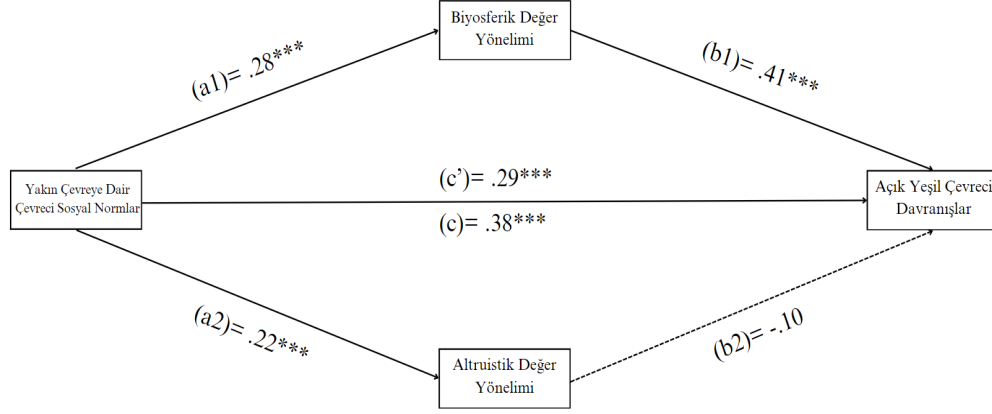
Yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar, biyosferik değer yönelimini (a1 yolu) ($\beta = .28$, $SE = .07$, $t = 5.65$, $p < .001$) ve altruistik değer yönelimini (a2 yolu) ($\beta = .22$,

SE=.05, $t=4.39$, $p<.001$) pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Bu bulgulara ek olarak biyosferik değer yöneliminin (b1 yolu) ($\beta=.41$, SE=.03, $t=7.16$, $p<.001$) açık yeşil çevreci davranışlara doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamlıyken; altruistik değer yöneliminin (b2 yolu) ($\beta=-.10$, SE=.04, $t=1.80$, $p=.07$) açık yeşil çevreci davranışlar üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamsızdır.

Yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar ile açık yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide aracı değişkenlerin dolaylı etkileri incelendiğinde; biyosferik değer yöneliminin ($\beta=.12$ SE=.03, %95 CI= .07, .17) açık yeşil çevreci davranışlar üzerinde kısmi aracı değişken etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Öte yandan altruistik değer yöneliminin ($\beta=-.02$ SE=.01, %95 CI= -.05, .00) yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar ile açık yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide kısmi aracı değişken etkisi olmadığı bulunmuştur. Rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmaktadır.

Bootstrap analizi sonuçlarına göre, yakın çevreye dair çevreci sosyal normların açık yeşil çevreci davranışlar üzerinde doğrudan etkisi olduğu (c' yolu) ($\beta=.29$, SE=.03, $t=6.28$, $p<.001$) ve bu etkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Sonuç olarak yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar artıkça biyosferik değer yöneliminin arttığı, biyosferik değer yönelimi artıkça açık yeşil çevreci davranışların arttığı bulunmuştur. Ayrıca kontrol değişkenlerinden cinsiyet model üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir ($\beta=-.13$, SE=.06, $t=2.88$, $p<.001$). Yani erkek olmak var olan ilişkiler üzerinde negatif yönde bir etkiye sahiptir. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın %29'unu açıklamaktadır (Düzenlenmiş $R^2= .29$, $F(4,383)=39.09$, $p<.001$). Değişkenler arasındaki ilişkilere dair standardize yol katsayıları Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3: Yakın Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Açık Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Paralel Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Yol Katsayıları

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.5.1.3. Uzak Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Açık Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Aracılık Etkisi

Uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar (X) ile açık yeşil çevreci davranışlar (Y) arasındaki ilişkide biyosferik değer yönelimi (M_1) ve altruistik değer yöneliminin (M_2) aracılık etkilerini gözlemlemek amacıyla *paralel çoklu aracılık modeli* için SPSS PROCESS makrosu aracılığıyla Hayes tarafından geliştirilen Model 4 şablonu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizine göre, uzak çevreye dair çevreci sosyal normların açık yeşil çevreci davranışlar üzerindeki toplam etkisi (c yolu) istatistiksel açıdan anlamlıdır ($\beta=.18$, $SE=.03$, $t=3.51$, $p<.001$).

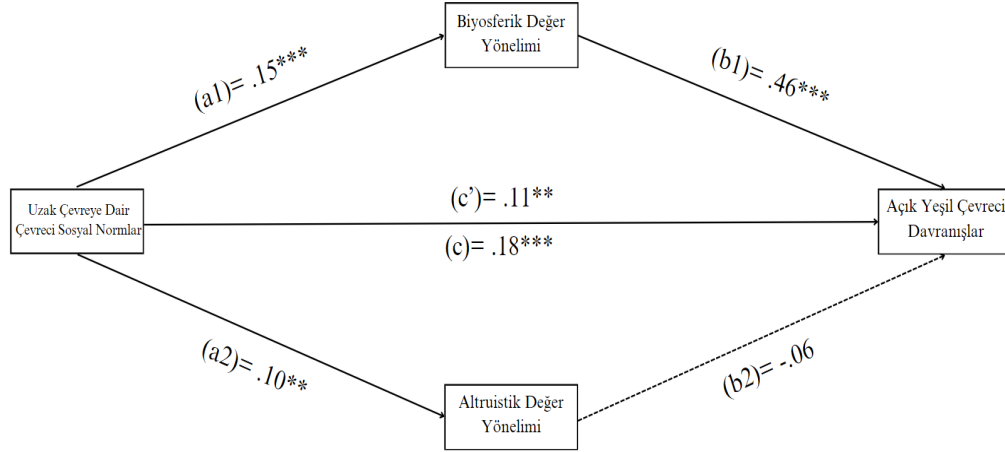
Uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar, biyosferik değer yönelimini (a1 yolu) ($\beta=.15$, $SE=.07$, $t=3.01$, $p<.001$) ve altruistik değer yönelimini (a2 yolu) ($\beta=.10$, $SE=.06$, $t=2.04$, $p<.05$) pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Bu bulgulara ek olarak biyosferik değer yöneliminin (b1 yolu) ($\beta=.46$, $SE=.03$, $t=7.61$, $p<.001$) açık

yeşil çevreci davranışlara doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamlıyken; altruistik değer yöneliminin (b2 yolu) ($\beta=-.06$, $SE=.04$, $t=1.09$, $p=.28$) açık yeşil çevreci davranışlar üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamsızdır.

Uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar ile açık yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide aracı değişkenlerin dolaylı etkileri incelendiğinde; biyosferik değer yöneliminin ($\beta=.07$ $SE=.02$, %95 CI= .02, .12) açık yeşil çevreci davranışlar üzerinde kısmi aracı değişken etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Öte yandan altruistik değer yöneliminin ($\beta=-.01$ $SE=.01$, %95 CI= -.03, .01) uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar ile açık yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide kısmi aracı değişken etkisi olmadığı bulunmuştur. Rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmaktadır.

Bootstrap analizi sonuçlarına göre, uzak çevreye dair çevreci sosyal normların açık yeşil çevreci davranışlar üzerinde doğrudan etkisi olduğu (c' yolu) ($\beta=.11$, $SE=.03$, $t=2.46$, $p<.05$) ve bu etkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Sonuç olarak uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar artıkça biyosferik değer yöneliminin arttığı, biyosferik değer yönelimi artıkça açık yeşil çevreci davranışların arttığı bulunmuştur. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın %20'sini açıklamaktadır (Düzenlenmiş $R^2= .20$, $F(3,384)=32.53$, $p<.001$). Değişkenler arasındaki ilişkilere dair standardize yol katsayıları Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4: Uzak Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Açık Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Paralel Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Yol Katsayıları

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.5.2. Koyu Yeşil Çevreci Davranışlar

3.5.2.1. Gelecek Zaman Yöneliminin Koyu Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Aracılık Etkisi

Gelecek zaman yönelimi (X) ile koyu yeşil çevreci davranışlar (Y) arasındaki ilişkide biyosferik değer yönelimi (M_1) ve altruistik değer yöneliminin (M_2) aracılık etkilerini gözlemlemek amacıyla *paralel çoklu aracılık modeli* için SPSS PROCESS makrosu aracılığıyla Hayes tarafından geliştirilen Model 4 şablonu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizine göre, gelecek zaman yöneliminin koyu yeşil çevreci davranışlar üzerindeki toplam etkisi (c yolu) istatistiksel açıdan anlamlıdır ($\beta=.17$, $SE=.07$, $t=3.62$, $p<.001$).

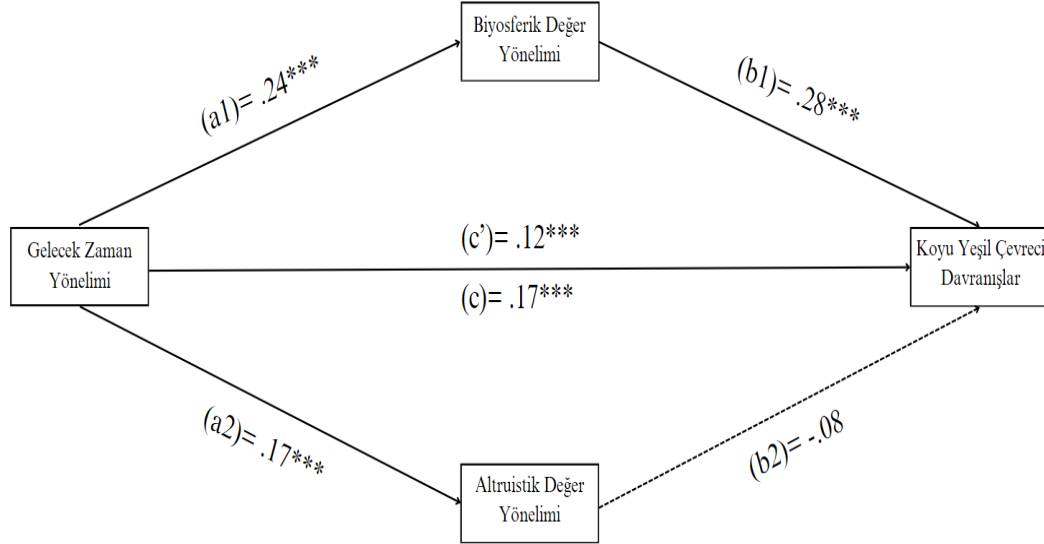
Gelecek zaman yönelimi, biyosferik değer yönelimini (a1 yolu) ($\beta=.24$, $SE=.14$, $t=4.99$, $p<.001$) ve altruistik değer yönelimini (a2 yolu) ($\beta=.17$, $SE=.11$,

$t=3.47, p<.001$) pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Bu bulgulara ek olarak biyosferik değer yöneliminin (b1 yolu) ($\beta=.28, SE=.03, t=4.36, p<.001$) koyu yeşil çevreci davranışlara doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamlıyken; altruistik değer yöneliminin (b2 yolu) ($\beta=-.08, SE=.04, t=1.36, p=.18$) koyu yeşil çevreci davranışlar üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamsızdır.

Gelecek zaman yönelimi ile koyu yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide aracı değişkenlerin dolaylı etkileri incelendiğinde; biyosferik değer yöneliminin ($\beta=.07, SE=.02, \%95\ CI= .03, .12$) koyu yeşil çevreci davranışlar üzerinde kısmi aracı değişken etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Öte yandan altruistik değer yöneliminin ($\beta=-.01, SE=.01, \%95\ CI= -.04, .01$) gelecek zaman yönelimi ile koyu yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide kısmi aracı değişken etkisi olmadığı bulunmuştur. Rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmaktadır.

Bootstrap analizi sonuçlarına göre, gelecek zaman yöneliminin koyu yeşil çevreci davranışlar üzerinde doğrudan etkisi olduğu (c' yolu) ($\beta=.12, SE=.07, t=2.51, p<.001$) ve bu etkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Sonuç olarak gelecek zaman yönelimi arttıkça biyosferik değer yöneliminin arttığı, biyosferik değer yönelimi arttıkça koyu yeşil çevreci davranışların arttığı bulunmuştur. Ayrıca kontrol değişkenlerinden yaş model üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir ($\beta=.25, SE=.00, t=5.28, p<.001$). Yani yaş arttıkça var olan ilişkiler de pozitif yönde etkilenmektedir. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın %16'sını açıklamaktadır (Düzenlenmiş $R^2=.16, F(4,383)=18.20, p<.001$). Değişkenler arasındaki ilişkilere dair standardize yol katsayıları Şekil 5'te gösterilmiştir.

Şekil 5: Gelecek Zaman Yöneliminin Koyu Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Paralel Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Yol Katsayıları

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.5.2.2. Yakın Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Koyu Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Aracılık Etkisi

Yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar (X) ile koyu yeşil çevreci davranışlar (Y) arasındaki ilişkide biyosferik değer yönelimi (M_1) ve altruistik değer yöneliminin (M_2) aracılık etkilerini gözlemlemek amacıyla *paralel çoklu aracılık modeli* için SPSS PROCESS makrosu aracılığıyla Hayes tarafından geliştirilen Model 4 şablonu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizine göre, yakın çevreye dair çevreci sosyal normların koyu yeşil çevreci davranışlar üzerindeki toplam etkisi (c yolu) istatistiksel açıdan anlamlıdır ($\beta=.24$, $SE=.03$, $t=5.02$, $p<.001$).

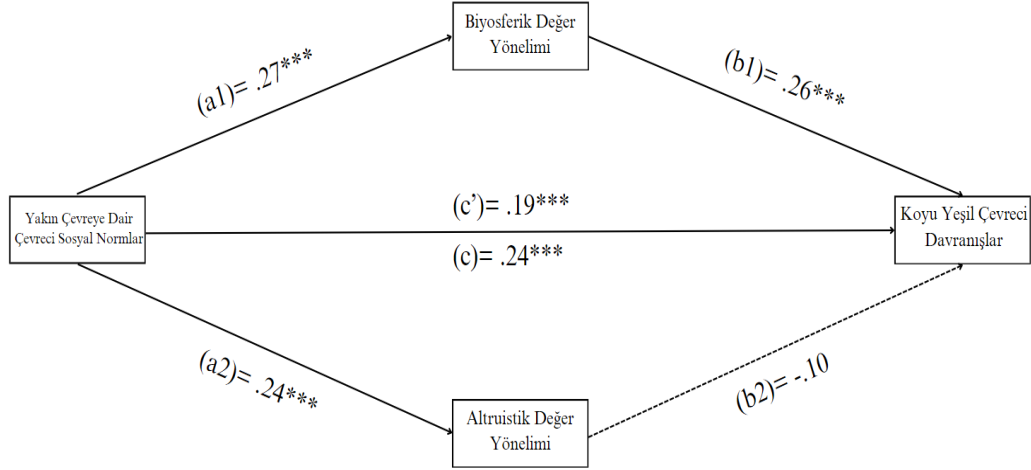
Yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar, biyosferik değer yönelimini (a1 yolu) ($\beta=.27$, $SE=.07$, $t=5.55$, $p<.001$) ve altruistik değer yönelimini (a2 yolu) ($\beta=.24$, $SE=.05$, $t=4.69$, $p<.001$) pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Bu bulgulara

ek olarak biyosferik değer yöneliminin (b1 yolu) ($\beta=.26$, $SE=.03$, $t=4.24$, $p<.001$) koyu yeşil çevreci davranışlar üzerindeki etkisi istatistiksel açıdan anlamlıyken; altruistik değer yöneliminin (b2 yolu) ($\beta=-.10$, $SE=.04$, $t=1.62$, $p=.11$) etkisi istatistiksel açıdan anlamsızdır.

Yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar ile koyu yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide aracı değişkenlerin dolaylı etkileri incelendiğinde; biyosferik değer yöneliminin ($\beta=.07$ $SE=.02$, %95 CI= .03, .12) koyu yeşil çevreci davranışlar üzerinde kısmi aracı değişken etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Öte yandan altruistik değer yöneliminin ($\beta=-.02$ $SE=.02$, %95 CI= -.06, .01) yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar ile koyu yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide kısmi aracı değişken etkisi olmadığı bulunmuştur. Rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmaktadır.

Bootstrap analizi sonuçlarına göre, yakın çevreye dair çevreci sosyal normların koyu yeşil çevreci davranışlar üzerinde doğrudan etkisi olduğu (c' yolu) ($\beta=.19$ $SE=.03$, $t=3.93$, $p<.001$) ve bu etkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Sonuç olarak yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar artıkça biyosferik değer yöneliminin arttığı, biyosferik değer yönelimi artıkça koyu yeşil çevreci davranışların arttığı bulunmuştur. Ayrıca kontrol değişkenlerinden yaş model üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir ($\beta=.23$, $SE=.00$, $t=4.87$, $p<.001$). Yani yaş artıkça var olan ilişkiler de pozitif yönde etkilenmektedir. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın %18'ini açıklamaktadır (Düzenlenmiş $R^2= .18$, $F(4,383)=20.88$, $p<.001$). Değişkenler arasındaki ilişkilere dair standardize yol katsayıları Şekil 6'da gösterilmiştir.

Şekil 6: Yakın Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Koyu Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Paralel Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Yol Katsayıları

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.5.2.3. Uzak Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Koyu Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Aracılık Etkisi

Uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar (X) ile koyu yeşil çevreci davranışlar (Y) arasındaki ilişkide biyosferik değer yönelimi (M_1) ve altruistik değer yöneliminin (M_2) aracılık etkilerini gözlemlemek amacıyla *paralel çoklu aracılık modeli* için SPSS PROCESS makrosu aracılığıyla Hayes tarafından geliştirilen Model 4 şablonu kullanılmıştır. Doğrudan ve dolaylı etkilerin incelendiği bootstrap analizine göre, uzak çevreye dair çevreci sosyal normların koyu yeşil çevreci davranışlar üzerindeki toplam etkisi (c yolu) istatistiksel açıdan anlamlıdır ($\beta=.19$, $SE=.04$, $t=3.84$, $p<.001$).

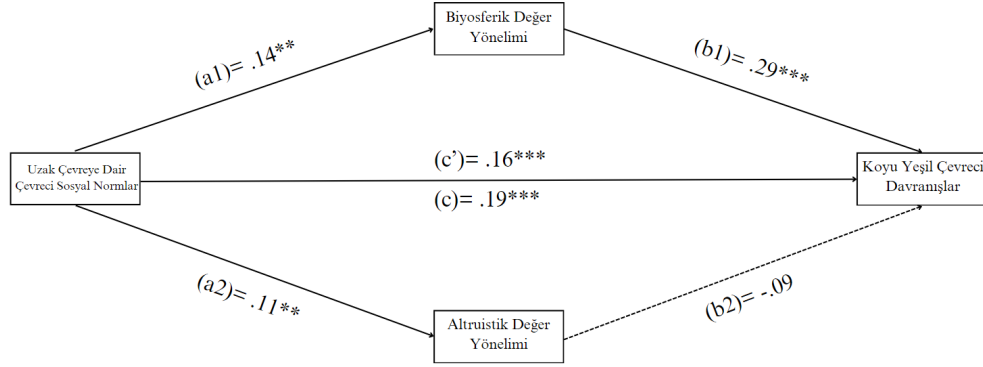
Uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar, biyosferik değer yönelimini (a1 yolu) ($\beta=.14$, $SE=.08$, $t=2.69$, $p<.05$) ve altruistik değer yönelimini (a2 yolu) ($\beta=.11$, $SE=.06$, $t=2.06$, $p<.05$) istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde pozitif yönde

yordamaktadır. Bu bulgulara ek olarak biyosferik değer yöneliminin (b1 yolu) ($\beta=.29$, $SE=.03$, $t=4.60$, $p<.001$) koyu yeşil çevreci davranışlar üzerindeki etkisi istatistiksel açıdan anlamlıyken; altruistik değer yöneliminin (b2 yolu) ($\beta=-.09$, $SE=.04$, $t=1.39$, $p=.17$) etkisi istatistiksel açıdan anlamsızdır.

Uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar ile koyu yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide aracı değişkenlerin dolaylı etkileri incelendiğinde; biyosferik değer yöneliminin ($\beta=.04$ $SE=.02$, %95 CI= .01, .08) koyu yeşil çevreci davranışlar üzerinde kısmi aracı değişken etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmamaktadır. Öte yandan altruistik değer yöneliminin ($\beta=-.01$ $SE=.01$, %95 CI= -.03, .00) uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar ile koyu yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkide kısmi aracı değişken etkisi olmadığı bulunmuştur. Rapor edilen güven aralığında sıfır bulunmaktadır.

Bootstrap analizi sonuçlarına göre, uzak çevreye dair çevreci sosyal normların koyu yeşil çevreci davranışlar üzerinde doğrudan etkisi olduğu (c' yolu) ($\beta=.16$ $SE=.04$, $t=3.29$, $p<.001$) ve bu etkinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmüştür. Sonuç olarak uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar artıkça biyosferik değer yöneliminin arttığı, biyosferik değer yönelimi artıkça koyu yeşil çevreci davranışların arttığı bulunmuştur. Ayrıca kontrol değişkenlerinden yaş model üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir ($\beta=.23$, $SE=.00$, $t=4.74$, $p<.001$). Yani yaş artıkça var olan ilişkiler de pozitif yönde etkilenmektedir. Bu değişkenlere ilişkin model varyansın %17'sini açıklamaktadır (Düzenlenmiş $R^2= .17$, $F(4,383)=19.53$, $p<.001$). Değişkenler arasındaki ilişkilere dair standardize yol katsayıları Şekil 7'de gösterilmiştir.

Şekil 7: Uzak Çevreye Dair Çevreci Sosyal Normların Koyu Yeşil Çevreci Davranışlarla Olan İlişkisinde Biyosferik ve Altruistik Değer Yönelimlerinin Paralel Aracılık Etkilerine İlişkin Standardize Yol Katsayıları

*p< .05, **p< .01, ***p< .001

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ

Bu araştırmanın temel amacı zaman yönelimleri, tanımlayıcı sosyal normlar ve değer yönelimlerinin çevre yanlısı davranışlara olan katkısını incelemektir. Bu amaçla gerçekleştirilen analizler sonucunda gelecek zaman yöneliminin, yakın çevreye dair çevreci sosyal normların ve biyosferik değer yöneliminin hem açık hem de koyu yeşil çevreci davranışları açıklayan güçlü değişkenler olduğu bulunmuştur. Bu bölümde ilk olarak bu araştırmada elde edilen tanımlayıcı istatistik sonuçları, ardından da araştırmanın ana hipotezlerine ilişkin bulgular literatür ışığında tartışılmıştır.

Temel değişkenlerin cinsiyete göre karşılaştırılması sonucunda kadınların açık yeşil çevreci davranışları erkeklere kıyasla daha fazla gerçekleştirdikleri; öte yandan koyu yeşil çevreci davranışlar açısından ise herhangi bir farklılık olmadığı bulunmuştur (Hipotez 1 kısmen doğrulanmıştır). Literatüre bakıldığında benzer şekilde birçok çalışma kadınların erkeklere kıyasla daha çevreci olduklarını desteklemektedir (Hunter vd., 2004: 690; Mainieri vd., 1997: 198; Steel, 1996: 33-34; Zelezny vd., 2000: 451-453; Joireman, 2001:145; Kortenkamp: 609-610; Kollmuss ve Agyeman: 248). Ayrıca değer yönelimleri bağlamında kadınların erkeklere kıyasla altruistik değerlere daha çok sahip olduğu; biyosferik ve egoistik değerler açısından ise herhangi bir farklılık olmadığı bulunmuştur (Hipotez 2 doğrulanmıştır). İlgili bulgular da literatür tarafından desteklenmektedir (Zelezny vd., 2000: 454-455; Van der Werff vd., 2013: 6-7; Stern, 1995:1628). Bu sonuçlara bağlı olarak Zelezny ve arkadaşları (2000: 454-455) tarafından ortaya atılan sosyalizasyon süreçlerine dair açıklamaların Türkiye örnekleminde de geçerli olduğu söylenebilir. Kadınlar, erkeklere kıyasla başkalarını daha çok önemsemeye ve bakım veren olmaya yönelik yetiştirilmektedir. Sahip oldukları altruistik değerler hem önem verdikleri kişilerin yaşayacağı dünyayı korumaya yönelik motivasyonlarını artırmakta hem de diğerlerine yönelik motivasyonları, doğal çevreyi önemseme ve bakım gösterme gibi davranış şekillerine genellenebilmektedir.

Yaş ile araştırma değişkenleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde ilk olarak yaş artıkça açık yeşil ve koyu yeşil davranışların da arttığı tespit edilmiştir (Hipotez 3 doğrulanmamıştır). Bu sonuçlara paralel bir şekilde yaş artıkça egoistik değer yöneliminin azaldığı (Hipotez 4 doğrulanmıştır); biyosferik değerlerin ise arttığı

bulunmuştur. Şimdiki araştırma kapsamında yaş artıkça çevreci davranışların azalacağı beklense de ilgili bulgular birbirini destekler niteliktedir. Literatür incelendiğinde yaşla ilgili bulguların karmaşık olduğu görülmektedir. Gençlerin yaşlılardan daha çok çevreci davranışlar gösterdiğini belirten çalışmalar olduğu gibi (Brügger vd., 2020: 10-12; KONDA, 2021: 30; Mackay vd., 2021: 96-97; Ross & Rouse, 2022: 1116; Tonn & Conrad, 2007: 890; Lang & Carstensen, 2002: 134-137; Stern, 2000: 417); yaşlıların gençlerden daha çok çevreci davranışlar gösterdiğini belirten çalışmalar da bulunmaktadır (Hedlund, T. vd., 2012: 28; Swami vd., 2011: 25; Gilg vd., 2005: 501; Pinto D. C. vd., 2011: 125-126). Gifford ve Nilsson (2014: 146) gençlerin çevre ile ilgili konularda daha çok kaygılı olduklarını fakat davranışa girişmediklerini; buna karşın yaşlıların ise daha çok davranışa giriştiklerini fakat gençler kadar kaygılı olmadıklarını belirtmiştir. Gençlerin yaşça daha büyük olan kişilere kıyasla egoistik değer yönelimlerinin daha yüksek olması bireysel faydayı önceliklediklerine ve bu doğrultuda hareket ettiklerine işaret ediyor olabilir. Öte yandan yaşça daha büyük kişiler ise kendi çocuklarına, torunlarına ya da gelecek nesillere daha iyi bir dünya bırakmak istiyor olabilir (Diamond, E. P., 2024: 11-13; Matthies, E. vd., 2012: 282-283; Shrum, T. R. vd., 2023: 11-12) Ayrıca alandaki birçok çalışmanın öğrencilerle gerçekleştirildiği düşünüldüğünde sonuçlar açısından literatürde gençlere yönelik yanlışlıklar söz konusu olabilir (Bashir vd., 2014: 86; Dono vd., 2010: 180; Long vd., 2013: 465; Milfont & Gouveia, 2006: 75; Park vd., 2020: 4). Bu nedenle yaş ile çevreci tutum ve davranışlar arasındaki ilişkiyi daha doğru bir şekilde gözlemleyebilmek amacıyla her yaş grubundan insanları barındıran yeni araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Çalışma bulgularına göre kişiler açık yeşil çevreci davranışları, koyu yeşil çevreci davranışlara kıyasla daha sık gerçekleştirmektedir (Hipotez 5 doğrulanmıştır). Benzer doğrultuda araştırma değişkenlerine ilişkin korelasyon tablosu incelendiğinde (Tablo 5) çalışmanın ana değişkenleriyle açık yeşil çevreci davranışlar arasında görülen ilişkiler koyu yeşil çevreci davranışlarla görülen ilişkilere kıyasla daha güçlüdür. Türkiye'deki siyasi atmosfer düşünüldüğünde son yıllarda insanların alabilecekleri cezalardan dolayı kolektif eylemlerden kaçınması, siyasi ve sosyal güvenin yanı sıra kamu politikalarına ve sivil toplum kuruluşlarına yönelik güvenin azalması gibi nedenler kişilerin koyu yeşil çevreci davranış sergileme sıklıklarının

neden daha az olduğunu açıklayabilir (Dinç, B., 2023: 397-398; Tam, K. P., 2020: 6-7; Yıldırım, K., 2023: 1048-1049). Ayrıca uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar ile koyu yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişki açık yeşil çevreci davranışlarla olan ilişkiden daha kuvvetli bulunmuştur. Uzak çevreye dair çevreci sosyal normların daha genel değerlendirmeleri içerdiği düşünüldüğünde (şehrinizdeki / ülkenizdeki / dünyadaki insanlar) kolektif davranışları içeren koyu yeşil çevreci davranışlarla daha ilişkili görülebilir olması anlaşılabilir. Tüm bunlardan hareketle ulusal veya uluslararası alanlarda çevreci değişimlerin yaratılabilmesi için kişilerin bireysel çevreci hareketlerin yanı sıra kolektif eylemlere katılımı, hükümetleri ve örgütleri harekete geçmeye davet etmesi son derece önemlidir.

Çalışmanın ana değişkenlerine dair bulgular incelendiğinde beklenmedik bir şekilde egoistik değer yönelimi neredeyse hiçbir değişkenle ilişkili çıkmamıştır (Hipotez 6 ve 7 kısmi doğrulanmıştır). Alanyazın incelendiğinde ise egoistik değer yöneliminin çevreci tutum ve davranışlarla negatif yönde bir ilişkisi bulunduğu belirtilmektedir (De Groot & Steg, 2007: 326, 2008: 348-350, 2009: 62-63; Jakovcevic & Steg, 2013: 77; Stern & Dietz, 1994: 76; Ture & Ganesh, 2014: 142-143). Uçar ve arkadaşları (2020: 815) tarafından Türkiye’de gerçekleştirilen bir çalışmada da egoistik değer yöneliminin çevreci davranışlarla negatif yönde bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Fakat yine Uçar ve arkadaşları (2023: 3-4) tarafından yapılan daha güncel bir çalışmada ise egoistik değer yöneliminin çevreci davranışlarla ilişkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur. Dolayısıyla egoistik değer yöneliminin anlamlı çıkmaması kültürel farklılıklardan kaynaklanıyor olabilir. Türkiye’nin toplulukçu bir kültür olduğu düşünüldüğünde bireysel kazançlara verilen önemin görece daha az olması, kişilerin egoistik motivasyonlarla hareket etmek yerine sosyal normlar gibi diğerlerinin de önemli olduğu yapıları incelemesini sağlıyor olabilir. Ayrıca çıkan sonuçların örnekleme has olabileceği veya şimdiki çalışmanın birçok çevreci davranışı kapsamamasından kaynaklı olabileceği de düşünülmektedir.

Biyosferik değer yönelimi literatüre paralel bir şekilde (De Groot & Steg, 2009: 65; Joireman vd., 2001: 146-148; Khachatryan vd., 2013: 105; Milfont & Gouveia, 2006: 79; Stern & Dietz, 1994: 72; Thompson & Barton, 1994: 151) çevreci davranışlarla güçlü bir ilişkiye sahiptir (Hipotez 6 ve 7 kısmi doğrulanmıştır). Kişilerin biyosferik değerlerini artırmak/güçlendirmek çevreci davranışların da artmasını

sağlamaktadır. Örneğin Biel ve arkadaşları (2005: 360) tarafından yapılan bir çalışmada, kişilere biyosferik değer manipölasyonu yapılmasının (priming) çevreci seçimler yapmalarını sağladığı, bu etkinin özellikle ortalama veya ortalamanın üzerinde çevreci değerlere sahip kişilerde daha fazla olduğu bulunmuş; biyosferik değer yönelimi yüksek olan kişilerin yaptıkları seçimleri yorumlama biçiminin de farklılaştığı görülmüştür.

Altruistik değer yönelimi de benzer şekilde çevreci davranışlarla ilişkili bulunmuştur fakat hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre biyosferik değer yönelimi kontrol edildiğinde var olan etkisini kaybetmektedir. Literatür incelendiğinde altruistik değer yönelimine yönelik bulguların karmaşık olduğu görülmektedir (De Groot & Steg, 2007: 326, 2008: 348-350, 2009: 62-63; Jakovcevic & Steg, 2013: 77; Ture & Ganesh, 2014: 142-143). İlgili bulgular değerlendirildiğinde altruistik değer yöneliminin çevreci davranışları doğurması açısından tek başına yeterli olmayacağı; biyosferik değer yönelimi gibi farklı yapılarla desteklendiğinde kişilerin çevreci motivasyonlarını artırabileceği düşünülebilir. Doğası gereği altruistik eğilimler içeren ebeveynlik, arkadaşlık gibi kimliklerin belirginleşmesi kişilerin kendi çocuklarının/torunlarının/arkadaşlarının da iklim değişiminin olumsuz etkilerine maruz kalacağını fark etmelerini sağlayıp davranışlarının sonuçlarını daha iyi öngörebilmelerini destekliyor olabilir (Grønhøj, A. ve Thøgersen, J., 2009: 419-420; Long vd., 2013: 470; Shrum, 2021: 17-18).

Zaman yönelimlerine dair bulgular incelendiğinde literatüre paralel olarak (Arnocky vd., 2014: 577; Bashir vd., 2014: 91-92; Kortenkamp & Moore, 2006: 611-612; Milfont vd., 2012: 330-332; Pahl & Bauer, 2013: 164) kişilerin gelecek zaman yönelimi artıkcı hem açık hem de koyu yeşil çevreci davranış gösterme sıklığının arttığı bulunmuştur (Hipotez 8 ve 9 kısmi doğrulanmıştır). Üstelik var olan etki hiyerarşik regresyon analizi aracılığıyla biyosferik değer yönelimi ve yakın çevreye dair sosyal normlar kontrol edildiğinde dahi devam etmektedir. Dolayısıyla gelecek zaman yöneliminin kişileri çevreci davranışlara yönlendirmek amacıyla güçlü bir değişken olduğu söylenebilir. Gelecek zaman odaklılık kişilerin geleceği daha iyi kurgulayabilmesini, geleceğe dair belirsizlikleri yıkabilmesini ve eylemlerinin sonuçlarını daha iyi yordayabilmesini sağlıyor olabilir.

Beklenmedik bir şekilde negatif geçmiş zaman yöneliminin hem açık hem de koyu yeşil çevreci davranışlarla pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür (Hipotez 8 ve 9 kısmi doğrulanmıştır). Bugünkü çevresel sorunların geçmişte yaşayan kişilerin hatalarından ve davranışlarından kaynaklandığı düşünüldüğünde kişiler gelecekte yaşayacak kişileri benzer bir durumda bırakmamak adına negatif geçmiş zamana dair düşünce ve anılarını motivasyon kaynağı olarak kullanıyor olabilir. Van der Linden (2014: 436-437) tarafından ortaya atılan modelde kişilerin yaşamış oldukları olumsuz deneyimlerin hem risk algısı aracılığıyla hem de direkt olarak negatif duygulara yol açtığı ve bunun sonucunda kişilerin çevreci davranışlara yönelebildiği vurgulanmaktadır. Yani geçmişteki olumsuz deneyimler (bireysel veya kolektif) kişilerin hatalardan ders çıkararak çevreci davranışlar gerçekleştirmesini sağlıyor olabilir (Helgeson, J. vd., 2012: 337; Weber, E. U., 2010: 339-340). Nitekim hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre gelecek zaman yönelimi kontrol edildiğinde negatif geçmiş zamanın var olan ilişkisi zayıflamaktadır.

Elshafei ve arkadaşları (2014: 2159-2160) tarafından ortaya atılan topluluk hassasiyeti (community sensitivity) kavramı da ilgili yorumlamaları desteklemektedir. Elshafei ve arkadaşları (2015: 6461-6464) bölgesel, iklimsel, politik, sosyoekonomik gelişmelerin ve bölgesel bozulmaların topluluk hassasiyetini etkileyerek kişilerin su tüketim davranışlarını değiştirdiğini, dolayısıyla normların ve değerlerin de değişmeye başladığını bulmuştur. Sonuç olarak çevreye dair geçmişteki negatif deneyimler toplumun bu konuda hassasiyet geliştirmesini sağlamış ve gelecekte benzer örüntülerin görülmemesi adına davranış değişikliğine itmiştir (Roobavannan, M. vd., 2018: 1339-1340).

Diğer zaman yönelimlerinin açık yeşil ve koyu yeşil çevreci davranışlarla olan ilişkileri ise anlamsız bulunmuştur (Hipotez 8 ve 9 kısmi doğrulanmıştır). Literatür incelendiğinde (Milfont vd., 2012: 331) tüm zaman yönelimlerinin dahil edildiği çalışmaların sayısının az olduğu görülmektedir. Örneğin Corral-Verdugo ve Pinheiro (2004, 146) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre şimdiki zaman yönelimi (hem hazcı hem kaderci) su tüketim davranışlarını negatif; gelecek zaman yönelimi pozitif yönde yordamaktadır. Geçmiş zaman yönelimi (hem negatif hem pozitif) ile su tüketim davranışları arasında ise herhangi bir ilişki bulunmamıştır. Milfont ve Gouveia (2006: 78) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise olumlu geçmiş ve şimdiki kaderci

zaman yönelimi çevresel koruma ile negatif yönde ilişkiliyken hazcı şimdiki zaman yönelimi çevresel kullanım ile ilişkili görülmüştür. Gelecek zaman yöneliminin çevreci davranışlar üzerindeki etkisi birçok çalışmayla kanıtlanmış olmasına rağmen diğer zaman yönelimlerine dair bulguların karmaşık olması daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğuna işaret etmektedir. Yapılacak çalışmalar sonucunda geçmiş ve şimdiki zaman yönelimlerine dair ilişkilerin rastgele (trivial) olup olmadığı anlaşılabilir.

Milfont ve arkadaşları (2012: 327) çevresel sorunların içerisinde hem sosyal ikilemleri hem de zamansal ikilemleri barındırdığını belirtmektedir. Birçok araştırmacı değer yönelimlerinin sosyal ikilem boyutuna; zaman yönelimlerinin ise zamansal ikilem boyutuna denk geldiğini vurgulamaktadır (Joireman vd., 2004: 190-191; Khachatryan vd., 2013: 105; Kortenkamp & Moore, 2006: 604; Wade-Benzoni, K. A., 2008: 238). Bu amaçla değer yönelimlerinin gelecek zaman yönelimi ile çevreci davranışlar arasındaki ilişkiye aracılık edip etmediğine toplam iki model test edilerek bakılmıştır. Üç değer yöneliminin de aracılık etkisi beklenmesine rağmen egoistik değer yönelimi korelasyonel ilişkiler bağlamında hiçbir değişkenle ilişkili görülmediği için aracılık analizlerine dahil edilmemiştir. Gelecek zaman yönelimi ile hem açık hem de koyu yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkiye yalnızca biyosferik değer yöneliminin kısmi aracılık ettiği; altruistik değer yöneliminin ise etmediği görülmüştür (Hipotez 7 ve 8 kısmi doğrulanmıştır). Sonuç olarak kişilerin gelecekteki dünyaya dair kurguları biyosferik eğilimlerini etkilemekte ve çevreci davranışlara yönelmelerini sağlamaktadır. Çeşitli dizi ve filmlerde (Wall-E, Waterworld, Snowpiercer, The Day After Tomorrow) dahi gelecekle ilgili kurgusal temsillerin belirgin bir etkisi olduğu görülmektedir. Şimdiki çalışmanın bulgularına göre geleceğe dair belirsizlikler doğru şekilde yönlendirildiği takdirde kişilerin biyosferik eğilimlerini etkileyerek çevreci davranışlara yönelmeleri sağlanabilir. Biyosferik değerlerin içerisinde dünyayı (doğayı, ekosistemi, diğer canlıları vs) koruma motivasyonunu barındırdığı düşünüldüğünde çevreci davranmanın sonuçlarını tezahür edebilmek ya da kişilerin davranışlarının sonuçlarını öngörebilmesini sağlamak çevreci davranışları artıracaktır.

Altruistik değer yönelimlerinin aracılık etkisinin anlamsız olması ise beklenmedik bir sonuçtur çünkü özellikle ileri yaşlardaki yetişkinlerin çocukları veya torunları aracılığıyla çevreci davranışlara yönlendiği belirtilmektedir (Grønhøj, A. ve Thøgersen, J., 2009: 419-420; Shrum, T. R., 2021: 17-18; Wade-Benzoni, K. A., 2008:

239-240). Buradan hareketle kişilerin, yakınlarının yaşayacağı geleceğe yönelik kurgularının altruistik değer yönelimleri aracılığıyla çevreci davranışlarını etkilemesi beklenmiştir. Örneğin Shrum (2021: 17-18) tarafından yapılan çalışmada kişilerden gelecekteki çocuklarına veya torunlarına bir mektup yazmaları istendiğinde iklim değişiminin etkilerine dair kaygılarının arttığı görülmüştür. Ebeveynlik kimliğinin belirginleşmesi kişilerin kendi çocuklarının/torunlarının da iklim değişiminin olumsuz etkilerine maruz kalacağını fark etmelerini sağlamakta, gelecekle şimdi arasındaki psikolojik mesafenin etkisini hafifletmektedir. Dolayısıyla şimdiki çalışmada anlamlı sonuç bulunmasa dahi altruistik değer yöneliminin etkisine dair yeni çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Çevreci davranışlara dair birçok çalışmanın Batılı ülkelerde ve Amerika'da gerçekleştirildiği görülmektedir (Collado vd., 2017: 16-18; K. Tam vd., 2021: 119; Kortenkamp & Moore, 2006: 603-604; Saracevic & Schlegelmilch, 2021: 18-19; Steg, Van Den Berg ve De Groot, 2013). Bireyci kültürle dair örneklemin fazlalığı değer yönelimi gibi bireysel faktörlere daha fazla ağırlık verilmesine neden olmuştur. Diğer taraftan araştırmacılar, çevre yanlısı davranışları etkileyen değişkenler incelenirken kültüre özgü yapılardan yararlanılması ve yorumlamalarda daha dikkatli yaklaşılması gerektiğini vurgulamaktadırlar (Eom, K. ve Kim, H. S., 2015: 1315; Eom, K. vd., 2016: 1336; Gelfand, M. J. ve Harrington, J. R., 2015: 1). Yapılan araştırmalar (Eom, K. vd., 2016: 1336; K. Tam vd., 2021: 119; Jakovcevic, A. ve Steg, L., 2013: 78) değişkenlerin çevreci davranışlar üzerindeki etki gücünün bireyci veya toplulukçu kültür olmaya bağlı olarak değişebildiğini bulmuşlardır. Örneğin Mintz ve arkadaşlarına (2019: 13) göre bireyci kültürlerde değerler gibi içsel yapılar (bireysel değişkenler) daha etkiliyken; kolektif kültürlerde sosyal normlar gibi dışsal yapılar daha etkilidir. Yapılan çalışmalar da ilgili bulguyu desteklemektedir (Chan ve Lau, 2001: 32-33; Eom, K. vd., 2016: 1336; Kim, H. ve Markus, H. R., 1999: 795; Markus, H. R. ve Kitayama, S., 1991: 40-42; Zou, X. vd., 2009: 591-593; Hashimoto ve Yamagishi, 2015:120-121; Yamagishi, T. vd., 2008: 586-588).

Bu amaçla şimdiki çalışmada bireysel değişkenlerin (zaman yönelimleri ve değerler) yanı sıra tanımlayıcı sosyal normların da etkisine bakılmıştır. Bulgular incelendiğinde hem yakın hem de uzak çevreye dair çevreci sosyal normların açık ve koyu yeşil davranışlarla ilişkili olduğu bulunmuştur (Hipotez 10 ve 11 doğrulanmıştır).

Test edilen dört aracılık modelinden yola çıkarak biyosferik değer yöneliminin hem yakın hem de uzak çevreye dair çevreci sosyal normlar ile açık yeşil ve koyu yeşil çevreci davranışlar arasındaki ilişkiye aracılık ettiği görülmüştür. Çevreci sosyal normların artışı (hem yakın hem de uzak) açık yeşil ve koyu yeşil çevreci davranışları hem pozitif yönde doğrudan etkilemekte hem de biyosferik değer yönelimi aracılığıyla etkilemektedir. Öte yandan altruistik değer yönelimine dair yolun anlamsız çıktığı görülmüştür (Hipotez 14-15-16 ve 17 kısmi doğrulanmıştır).

İlgili bulgular literatür bağlamında değerlendirilecek olunursa Değer-İnanç-Norm modelinde değerlerin nasıl oluştuğuna dair herhangi bir değişkenden bahsedilmemektedir. Verplanken ve Holland'a göre (2002: 438-443) değerlerin aktive olabilmesi için bilişsel açıdan uyarılması ve ilgili değer kişinin benlik konseptinin merkezinde olması gerekmektedir, aksi takdirde değer-davranış uyumsuzlukları görülebilmektedir (Mintz, K. K. vd., 2019: 12; Biel, A. vd., 2005: 363; Dahlstrand, U. ve Biel, A., 1997: 599-600). İlgili uyarılmalar ise dış faktörler veya kişinin kendisine odaklanmasıyla mümkündür (Verplanken, B. ve Holland, R. W., 2002: 443). Aileler, arkadaş grupları, kişilerin çevresinde bulunan diğerleri veya kültür, kişilerin yeni değerler geliştirmelerine veya var olan değerlerinin değişmesine yol açabilir (Culiberg, B. ve Elgaaid-Gambier, L., 2016: 183; Grønhøj, A. ve Thøgersen, J., 2012: 299-300; Kim, S. H. ve Seock, Y. K., 2019: 84-88; Oh, R. R. Y. vd., 2021: 7; Steg, L., 2016: 282; Viscusi, W. K. vd., 2011: 67-68). Yani tanımlayıcı sosyal normlar kişilerin var olan değerlerinin oluşmasında, baskınlıklarının değişmesinde veya benlik konseptinde daha merkezi bir konuma gelmesinde itici bir güç olabilir (Verplanken, B. ve Holland, R. W., 2002: 444). Bu tarz bir bakış açısı değerlerin değişmez yapılar olduğu görüşüne karşı çıkarak deneyimlerin ve diğerlerinin kişilerin düşünce, inanç ve davranışlarını değiştirebilme potansiyelini de vurgulamaktadır.

Ayrıca kişilerin değer yönelimlerinden bağımsız olarak da çevreci davranışlar sergiledikleri belirtilmektedir (De Groot ve Steg, 2009: 64-65; Gatersleben vd., 2014: 382-383; Stern & Dietz, 1994: 72; Thompson & Barton, 1994: 149; Ture & Ganesh, 2014: 143). Değer yönelimleri, bu noktada kişilerin hangi motivasyonla çevreci eylemleri gerçekleştirdiğini yönlendiriyor olabilir. Biyosferik değer yönelimine sahip bir kişi içsel bir motivasyonla çevreci davranırken; egoistik değer yönelimine sahip bir kişi sosyal dışlanmadan veya cezalardan kaçınmak amacıyla bunu gerçekleştiriyor

olabilir. Sonuç olarak değer yönelimleri ne olursa olsun her iki kişi de çevreci davranmaktadır, bu durum göz önünde bulundurulduğunda sosyal normların çok daha etkili yapılar olduğu anlaşılabılır. Çevreci davranışların birçoğunun bireysel çerçevede gerçekleştirildiği düşünülürse (Kollmuss ve Agyeman, 2002: 256-257; Stern, 2000: 409-411; Tian & Liu, 2022: 7-8) çevreci sosyal normların içselleştirilmesi son derece önemlidir; aksi taktirde kişi yalnızca başkalarının varlığında çevreci davranışlar sergileyecektir (Eom, K. ve Kim, H. S., 2015: 1314; Kim, S. H. ve Seock, Y. K., 2019: 88; Viscusi, W. K. vd., 2011: 66-68).

Çevre ve iklim sorunları günümüz dünyasının en büyük problemlerinden birisidir. 6. kitlesel yok oluşun iklim değişikliğinden kaynaklı olacağı belirtilmektedir. Bundan dolayı kişileri çevreci davranışlara yöneltecek stratejilere ihtiyaç bulunmaktadır. Çalışmaların büyük bir çoğunluğu WEIRD (Western, educated, industrialized, rich, democratic) ülkelerde gerçekleştirilmiş olup kültürel yanlılıklar taşımaktadır. Ayrıca birçok çalışmanın öğrenci örneklemiyle gerçekleştirildiği görülmektedir. Şimdiki çalışma zaman yönelimleri, tanımlayıcı sosyal normlar ve değer yönelimlerinin çevreci davranışlara katkısını Türkiye örnekleminde yaş ve cinsiyet gibi sosyodemografik değişkenlerin daha dengeli dağıldığı bir grupta incelemektedir. Ek olarak çalışmaların çoğunluğunda çevreci davranışlara dair ölçümler oldukça sınırlıyken (yalnızca su tüketimini ölçmek gibi) şimdiki çalışmada birçok çevreci davranış türü bir arada değerlendirilmiştir. Kişilerin her çevreci davranış türü için farklı motivasyonlara dayanarak hareket ettiğini belirtmek oldukça indirgemeci bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Spesifik olarak birkaç davranışa odaklanmak yerine kişilerin genel anlamda davranışsal eğilimlerini etkilemek iklim krizine yönelik daha hızlı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

Kişilerin çocukluktan itibaren çevrelerindeki bireylerin davranışlarını gözlemlediği ve kendi düşünce, inanç ve davranışlarında bunları temel aldığı göz önünde bulundurulduğunda küçük yaştan itibaren hem ailelerle hem de çocuklarla gerçekleştirilecek programlar ve müdahaleler çevreci normların ve değerlerin gelişmesini sağlayacaktır (Oh, R. R. Y. vd., 2021: 7; Steg, L., 2016: 282; Valdez, R. X. vd., 2018: 5-6). Barthel ve arkadaşları (2018: 12) tarafından yapılan boylamsal çalışmanın sonuçlarına göre çocukların çevreci bir ortamda büyümesinin ve doğayla yakınlık kurmasının desteklenmesi biyosferik değerler geliştirmelerini yordamaktadır.

Bu etki 2 yıl sonra dahi etkisini korumaktadır. Böylece çocuklar çevreye daha duyarlı bir şekilde yaklaşmakta ve çevreci davranışlar sergileyebilmektedir.

Üstelik araştırmalar aile içerisinde çevreci normların oluşmasının yalnızca ebeveynlere bağlı olmadığını; çocukların da ebeveynlerini çevreci davranmaya yönltebildiğini göstermektedir (Barthel, S. vd., 2018: 12; Grønhøj, A. ve Thøgersen, J., 2017: 17-18; Oh, R. R. Y. vd., 2021: 7-8; Shrum, T. R. vd., 2023: 11-13; Valdez, R. X. vd., 2018: 5-6). Yetişkinlik döneminde tekrarlı bir şekilde gerçekleştirilen çevreci deneyimlerin kişilerin değerlerini etkileyebileceğini gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Barthel, S. vd., 2018: 12; Biel, A. vd., 2005: 363; Kim, S. H. ve Seock, Y. K., 2019: 88; Oh, R. R. Y. vd., 2021: 7; Steg, L., 2016: 282; Valdez, R. X. vd., 2018: 5-6; Verplanken, B. ve Holland, R. W., 2002: 438). Konu üzerine sık sık konuşulması, pratikler yapılması tanımlayıcı sosyal normların belirginliğini artırarak kişileri çevreci davranışlara yönltecek (Kim, S. H. ve Seock, Y. K., 2019: 88; Matthies, E. vd., 2012: 282-283; Oh, R. R. Y. vd., 2021: 7-8; Steg, L., 2016: 282; Valdez, R. X. vd., 2018: 5-6); yakın çevrede bulunan kişiler (aile üyeleri, arkadaşlar gibi) bireylerin çevreci değerler ve kimlikler geliştirmelerini sağlayacaktır (Ando, K. vd., 2015: 142; Biel, A. vd., 2005: 363; Culiberg, B. ve Elgaaiied-Gambier, L., 2016: 183; Grønhøj, A. ve Thøgersen, J., 2012: 299-300; Grønhøj, A. ve Thøgersen, J., 2017: 17-18; Shrum, T. R. vd., 2023: 11-13; Verplanken, B. ve Holland, R. W., 2002: 438). Sonuç olarak birbirini besleyen döngüsel bir yapının varlığından bahsedilebilir.

Kişilerin gelecek zaman odaklı olması ise tüm bu ilişkilerin sürdürülmesi açısından önemlidir. Çevreci davranış ile davranışın sonucu arasındaki zamansal boşluk çevreci davranmanın önündeki en büyük engellerden birisidir (Carmi, 2013: 2; Joireman vd., 2004: 190-191; Kortenkamp & Moore, 2006: 603-604; Milfont vd., 2012: 327; Staats vd., 1996: 198-199). Gelecek zamanı daha iyi tezahür edebilen kişilerin bu noktada davranışlarının yaratabileceği etkilerin farkında olabileceği ve ileriye dönük yatırım yapmaktan çekinmeyebileceği düşünülebilir. Üretilen politikalar ve uygulamalarda gelecek nesillere dair vurgular yapmak, kişilere kendi çocuklarının veya yakınlarının da gelecekte yaşayacağını hatırlatmak güçlü bir motivasyon kaynağı olabilir ve hem çevreci değerlerin hem de çevreci sosyal normların var olan etkisini güçlendirebilir.

Özetle gelecek zaman yönelimi, biyosferik değer yönelimi ve yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar kişileri çevreci davranmaya yöneltmektedir. Değişkenlerin çevreci davranışlara dair etkisinin birbirlerinden bağımsız olarak da güçlü olduğu görülmüştür. Tüm bunlardan hareketle kişilerin çevreci davranmalarını sağlayabilmek adına geliştirilecek politika ve müdahalelerde her üç değişkenin de etki gücünden yararlanılması kişilerin içsel motivasyonlarla hareket etmesini sağlayarak çevreci davranışlara dair alışkanlık kazanmasını mümkün kılabilir.

De Groot ve Steg (2009: 64) hükümetler tarafından yapılan birçok kampanyanın genellikle egoistik değer yönelimine yönelik motive edici kampanyalar olduğundan bahsetmektedir. Hükümetlerin biyosferik ve altruistik değer yönelimlerine dair çevreci kampanyalar yürütmesi ve diğer değişkenlerle desteklemesi daha etkili bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bireysel araba kullanımının çevreye zararına, çevre yanlısı davranmamanın gelecekte kendi yakınlarına kötü bir dünya bırakmalarıyla sonuçlanmasına yönelik çerçeveler yapılabilir. Benzer doğrultuda kişilere egoistik değer yönelimi bakımından ilgili davranışın olumlu yönlerinin gösterilmesi (araba kullanmayarak hem daha az stresli olunabilir hem de para biriktirilebilir) de bir başka destekleyici unsur olabilir (De Groot, J. I. ve Steg, L., 2009: 65; Jakovcevic, A. ve Steg, L., 2013: 76-78). İlgili değişkenlere dayanarak oluşturulabilecek politikaların kişileri çevreci davranmaya iteceği açıktır. Bu noktada kişilerin üretilen çevreci politikalara uyum göstermesi hem bireysel hem de kolektif açıdan zarardan çok fayda görmesine, geleceğe yönelik kurgularla desteklenmesine ve belirsizliklerin yıkılmasına bağlıdır.

Tanımlayıcı çevreci sosyal normları ölçebilmek amacıyla şimdiki araştırmada geliştirilen ölçeğe dair bulgular incelendiğinde açık ve koyu yeşil çevreci davranışların sosyal normlara dair sorularla korelasyonel ilişkilerinin özelden genele gidildikçe zayıfladığı görülmektedir (Tablo 6). Yani kişilerin diğerlerinin çevrecilik düzeyine dair değerlendirmeleri yakın çevreden uzak çevreye gidildikçe azalmaktadır. En ilişkili madde ise arkadaşlar çıkmıştır. Örneklemin yaş ortalaması düşünüldüğünde ebeveynler yerine arkadaşların çevreci davranışlar bakımından daha belirleyici olması anlaşılır bulunmuştur. Dolayısıyla geliştirilecek müdahalelerde ve politikalarda uzak çevreye dair vurgulardansa yakın çevreye dair normlara odaklanılması çok daha etkili bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal kimlik temelli çalışmalarda kişilerin sosyal karşılaştırmalara girdikleri zaman kendilerine referans aldıkları grubun davranış değişikliği yaratabilmek için belirleyici olduğu belirtilmektedir (Barnett, J. vd., 2021: 5-6; Fielding, K. S. ve Hornsey, M. J., 2016: 2-4; Mackay, C. M. vd., 2021: 97-98; Masson, T. ve Fritsche, I., 2014: 462-463; Ross, A. D. ve Rouse, S. M., 2020: 1120-1121). Bu doğrultuda kişileri çevreci davranışlara yöneltebilmek amacıyla ulusal çaptaki sosyal kimliklerin ve başka ülkelerle girilen sosyal karşılaştırmaların gücünden de yararlanılabilir. Örneğin Rabinovich ve arkadaşları (2012: 563-564) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre kıyas noktasının kim olduğu grubun kendi çevreci tutumlarına dair algısı üzerinde etkili olmuştur. ABD ile karşılaştırılınca İngilizler kendilerini çevreci algılamakla İsveçliler ile karşılaştırınca o kadar da çevreci algılamamışlardır. Yani gruplararası/kişilerarası karşılaştırmalarda kimin temel alındığı oldukça önemlidir. Şimdiki çalışmada da benzer şekilde katılımcıların ülkemizdeki kişileri Amerikalılar'dan daha çevreci, İskandinav ülkelerindeki kişilerden daha az çevreci olduğunu düşündükleri görülmüştür. Buradan hareketle iklim değişikliğinin politik bir konu olduğu da göz önüne alınırsa Türkiye gibi politize olmuş ülkelerde halka yönelik mesajların içeriğinin sosyal karşılaştırmalar temelinde de dikkatlice kurgulanması gerektiği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın literatüre katkısı olduğu gibi, sınırlılıkları da bulunmaktadır. Şimdiki çalışmada yalnızca tanımlayıcı sosyal normlar kullanılmıştır. Gelfand ve Harrington'a (2015: 1-4) göre hangi norm tipinin (tanımlayıcı / buyruksal) daha ön planda olacağı kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Sonraki çalışmalarda tanımlayıcı sosyal normlara ek olarak buyruksal sosyal normların da ölçülmesi literatüre önemli bir katkı sunacaktır.

Egoistik değer yöneliminin neredeyse hiçbir değişkenle anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmüştür. De Groot ve Steg (2008: 348) yaptıkları çalışmada daha doğru sonuçlara ulaşabilmek amacıyla egoistik değer yönelimine "Hırslı" maddesinin eklenmesinin gerekliliğinden bahsetmektedir. Ayrıca Steg ve arkadaşları (2014: 185-187) daha sonraki çalışmalarında üç temel değer yönelimine ek olarak farklı bir yapı olması bakımından hedonik değer yöneliminden de bahsedilebileceğini ve araştırmalara dahil edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Bu çalışmada kişilerin çevreci davranmasını engelleyen etmenlere dair herhangi bir soru sorulmamıştır fakat öte yandan Türkiye’de kişilerin geri dönüşüm yapabileceği ortamların bulunmaması, çevreci uygulamalara dair teşviklerin yokluğu gibi etmenler çevreci davranmanın önündeki en büyük engellerinden bazılarıdır (Kollmuss, A. ve Agyeman, J., 2002: 249; Steg, L. ve Vlek, C., 2009: 314-315; Stern, 2000: 417). Gelecek çalışmalarda kişilerin çevreci davranmasını engelleyen farklı değişkenler göz önünde bulundurulabilir.

Çalışmaya dair verilerin internet üzerinden toplanması kullanılan anket yazılımının ölçekleri farklı sırayla sunmaya izin vermemesi nedeniyle cevaplarda sıra etkisinin ortaya çıkmış olmasına yol açmış olabilir. Ayrıca toplanan verilerin korelasyonel doğası, değişkenler arasındaki nedensel bağlantılar hakkında soruları gündeme getirmektedir. Daha net sonuçlara ulaşabilmek ve nedensel çıkarımlar yapabilmek için deneysel ve boylamsal çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Son olarak yakın çevreye dair çevreci sosyal normlar, gelecek zaman yönelimi ve biyosferik değer yöneliminin güçlendirilmesinin kişileri çevreci davranmaya iteceği açıktır. İlgili değişkenlerin Değer-İnanç-Norm modelindeki diğer değişkenlerle ilişkilerine ve bireysel/kolektif öz etkililik gibi değişkenlere dair etkisine bakılması daha bütünsel bir bakış açısına ulaşmak açısından önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Ajzen, I. (1985). From Intentions to Actions: A Theory of Planned Behavior. İçinde J. Kuhl & J. Beckmann (Ed.), *Action Control* (ss. 11-39). Springer Berlin Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-69746-3_2

Akirmak, U. (2021). The validity and reliability of the Zimbardo time perspective inventory in a Turkish sample. *Current Psychology*, 40(5), 2327-2340. <https://doi.org/10.1007/s12144-019-0153-3>

Alisat, S. ve Riemer, M. (2015). The environmental action scale: Development and psychometric evaluation. *Journal of Environmental Psychology*, 43, 13-23.

Ando, K., Yorifuji, K., Ohnuma, S., Matthies, E. ve Kanbara, A. (2015). Transmitting pro-environmental behaviours to the next generation: A comparison between Germany and Japan. *Asian Journal of Social Psychology*, 18(2), 134-144. <https://doi.org/10.1111/ajsp.12078>

Arcury, T. (1990). Environmental attitude and environmental knowledge. *Human organization*, 49(4), 300-304.

Arnocky, S., Milfont, T. L. ve Nicol, J. R. (2014). Time Perspective and Sustainable Behavior: Evidence for the Distinction Between Consideration of Immediate and Future Consequences. *Environment and Behavior*, 46(5), 556-582. <https://doi.org/10.1177/0013916512474987>

Arnold, K. M. ve Szpunar, K. K. (2015). Differences in Time Perspective Predict Differences in Future Simulations. İçinde M. Stolarski, N. Fieulaine ve W. Van Beek (Ed.), *Time Perspective Theory: Review, Research and Application* (ss. 257-268). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-07368-2_17

Asch, S. E. (1955). Opinions and social pressure. *Scientific American*, 193(5), 31-35.

Bamberg, S. ve Möser, G. (2007). Twenty years after Hines, Hungerford, and Tomera: A new meta-analysis of psycho-social determinants of pro-environmental behaviour. *Journal of environmental psychology*, 27(1), 14-25.

Barnett, J., Graham, S., Quinn, T., Adger, W. N. ve Butler, C. (2021). Three ways social identity shapes climate change adaptation. *Environmental Research Letters*, 16(12), 124029.

Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51(6), 1173.

Barthel, S., Belton, S., Raymond, C. M. ve Giusti, M. (2018). Fostering Children's Connection to Nature Through Authentic Situations: The Case of Saving Salamanders at School. *Frontiers in Psychology*, 9, 928. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00928>

Bashir, N. Y., Wilson, A. E., Lockwood, P., Chasteen, A. L. ve Alisat, S. (2014). The Time for Action is Now: Subjective Temporal Proximity Enhances Pursuit of Remote-Future Goals. *Social Cognition*, 32(1), 83-93. <https://doi.org/10.1521/soco.2014.32.1.83>

Batuhan, D. (t.y.). *Yapılaşma Teorisi Bağlamında Toplumsal ve Siyasal katılım..* Geliş tarihi 16 Mayıs 2024, gönderen https://www.academia.edu/download/100242432/Batuhan_Dinc_Yap%C4%B1laşma_Teorisi_Baglam%C4%B1nda_Toplumsal_ve_Siyasal_Kat%C4%B1%C4%B1m%C4%B1n_Analizi.pdf

Berenguer, J., Corraliza, J. A. ve Martín, R. (2005). Rural-Urban Differences in Environmental Concern, Attitudes, and Actions. *European Journal of Psychological Assessment*, 21(2), 128-138. <https://doi.org/10.1027/1015-5759.21.2.128>

Berkowitz, A. D. (2005). An overview of the social norms approach. *Changing the culture of college drinking: A socially situated health communication campaign*, 1, 193-214.

Biel, A., Dahlstrand, U. ve Grankvist, G. (2005). Habitual and value-guided purchase behavior. *Ambio: a journal of the human environment*, 34(4), 360-365.

Blake, J. (1999). Overcoming the ‘value-action gap’ in environmental policy: Tensions between national policy and local experience. *Local Environment*, 4(3), 257-278. <https://doi.org/10.1080/13549839908725599>

Boiral, O. ve Paillé, P. (2012). Organizational Citizenship Behaviour for the Environment: Measurement and Validation. *Journal of Business Ethics*, 109(4), 431-445. <https://doi.org/10.1007/s10551-011-1138-9>

Boniwell, I. ve Zimbardo, P. G. (2015). Balancing Time Perspective in Pursuit of Optimal Functioning. İçinde S. Joseph (Ed.), *Positive Psychology in Practice* (1. bs, ss. 223-236). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118996874.ch13>

Bonniface, L. ve Henley, N. (2008). ‘A drop in the bucket’: Collective efficacy perceptions and environmental behaviour. *Australian Journal of Social Issues*, 43(3), 345-358. <https://doi.org/10.1002/j.1839-4655.2008.tb00107.x>

Bradley, G. L. ve Reser, J. P. (2017). Adaptation processes in the context of climate change: A social and environmental psychology perspective. *Journal of Bioeconomics*, 19(1), 29-51. <https://doi.org/10.1007/s10818-016-9231-x>

Brügger, A., Gubler, M., Steentjes, K. ve Capstick, S. B. (2020). Social identity and risk perception explain participation in the Swiss Youth Climate Strikes. *Sustainability*, 12(24), 10605.

Burgess, J., Harrison, C. M. ve Filius, P. (1998). Environmental Communication and the Cultural Politics of Environmental Citizenship. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 30(8), 1445-1460. <https://doi.org/10.1068/a301445>

Byerly, H., Balmford, A., Ferraro, P. J., Hammond Wagner, C., Palchak, E., Polasky, S., Ricketts, T. H., Schwartz, A. J. ve Fisher, B. (2018). Nudging pro-environmental behavior: Evidence and opportunities. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 16(3), 159-168. <https://doi.org/10.1002/fee.1777>

Canter, D. V. ve Craik, K. H. (1981). Environmental psychology. *Journal of Environmental psychology*, 1(1), 1-11.

Carelli, M. G., Wiberg, B. ve Åström, E. (2015). Broadening the TP Profile: Future Negative Time Perspective. İçinde M. Stolarski, N. Fieulaine ve W. Van Beek (Ed.), *Time Perspective Theory; Review, Research and Application* (ss. 87-97). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-07368-2_5

Carmi, N. (2013). Caring about tomorrow: Future orientation, environmental attitudes and behaviors. *Environmental Education Research*, 19(4), 430-444. <https://doi.org/10.1080/13504622.2012.700697>

Cartensen, L. L., Isaacowitz, D. M. ve Charles, S. T. (1999). Taking time seriously. *American Psychologist*, 54(3), 165-181.

Chawla, L. (1998). Significant Life Experiences Revisited: A Review of Research on Sources of Environmental Sensitivity. *The Journal of Environmental Education*, 29(3), 11-21. <https://doi.org/10.1080/00958969809599114>

Chen, H., Chen, F., Huang, X., Long, R. ve Li, W. (2017). Are individuals' environmental behavior always consistent?—An analysis based on spatial difference. *Resources, Conservation and Recycling*, 125, 25-36.

Choi, H., Jang, J. ve Kandampully, J. (2015). Application of the extended VBN theory to understand consumers' decisions about green hotels. *International Journal of Hospitality Management*, 51, 87-95.

Cialdini, R. B. (2003). Crafting Normative Messages to Protect the Environment. *Current Directions in Psychological Science*, 12(4), 105-109. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.01242>

Cialdini, R. B., Reno, R. R. ve Kallgren, C. A. (1990). A focus theory of normative conduct: Recycling the concept of norms to reduce littering in public places. *Journal of personality and social psychology*, 58(6), 1015.

Collado, S., Evans, G. W. ve Sorrel, M. A. (2017). The role of parents and best friends in children's pro-environmentalism: Differences according to age and gender. *Journal of Environmental Psychology*, 54, 27-37.

Collado, S., Staats, H. ve Sancho, P. (2019). Normative Influences on Adolescents' Self-Reported Pro-Environmental Behaviors: The Role of Parents and Friends. *Environment and Behavior*, 51(3), 288-314. <https://doi.org/10.1177/0013916517744591>

Corral-Verdugo, V., Fraijo-Sing, B. ve Pinheiro, J. Q. (2006). Sustainable behavior and time perspective: Present, past, and future orientations and their relationship with water conservation behavior. *Revista Interamericana de Psicología/Interamerican Journal of Psychology*, 40(2), 139-147.

Costa, D. L. ve Kahn, M. E. (2013). Energy Conservation "Nudges" And Environmentalist Ideology: Evidence From A Randomized Residential Electricity Field Experiment. *Journal of the European Economic Association*, 11(3), 680-702.

Cottrell, S. P. (2003). Influence of Sociodemographics and Environmental Attitudes on General Responsible Environmental Behavior among Recreational Boaters.

Environment and Behavior, 35(3), 347-375.
<https://doi.org/10.1177/0013916503035003003>

Culiberg, B. ve Elgaaied-Gambier, L. (2016). Going green to fit in – understanding the impact of social norms on pro-environmental behaviour, a cross-cultural approach. *International Journal of Consumer Studies*, 40(2), 179-185.
<https://doi.org/10.1111/ijcs.12241>

Dahlstrand, U. ve Biel, A. (1997). Pro-Environmental Habits: Propensity Levels in Behavioral Change ¹. *Journal of Applied Social Psychology*, 27(7), 588-601.
<https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1997.tb00650.x>

D'Argembeau, A. ve Mathy, A. (2011). Tracking the construction of episodic future thoughts. *Journal of Experimental Psychology: General*, 140(2), 258-271.
<https://doi.org/10.1037/a0022581>

D'Argembeau, A. ve Van der Linden, M. (2004). Phenomenal characteristics associated with projecting oneself back into the past and forward into the future: Influence of valence and temporal distance. *Consciousness and Cognition: An International Journal*, 13(4), 844-858. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2004.07.007>

De Groot, J. I. M. ve Steg, L. (2007). Value Orientations and Environmental Beliefs in Five Countries: Validity of an Instrument to Measure Egoistic, Altruistic and Biospheric Value Orientations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(3), 318-332.
<https://doi.org/10.1177/0022022107300278>

De Groot, J. I. M. ve Steg, L. (2008). Value Orientations to Explain Beliefs Related to Environmental Significant Behavior: How to Measure Egoistic, Altruistic, and Biospheric Value Orientations. *Environment and Behavior*, 40(3), 330-354.
<https://doi.org/10.1177/0013916506297831>

De Groot, J. I. M. ve Steg, L. (2009). Morality and Prosocial Behavior: The Role of Awareness, Responsibility, and Norms in the Norm Activation Model. *The Journal of Social Psychology*, 149(4), 425-449. <https://doi.org/10.3200/SOCP.149.4.425-449>

De Leeuw, A., Valois, P., Ajzen, I. ve Schmidt, P. (2015). Using the theory of planned behavior to identify key beliefs underlying pro-environmental behavior in high-school students: Implications for educational interventions. *Journal of environmental psychology*, 42, 128-138.

Diamond, E. P. (2024). Conservative conservationists: Reconciling conflicting identities on climate change. *Politics, Groups, and Identities*, 12(2), 320-337. <https://doi.org/10.1080/21565503.2022.2124182>

Diekmann, A. ve Franzen, A. (1999). The Wealth of Nations and Environmental Concern. *Environment and Behavior*, 31(4), 540-549. <https://doi.org/10.1177/00139169921972227>

Diekmann, A. ve Preisendörfer, P. (1992). Persönliches umweltverhalten: Diskrepanzen zwischen anspruch und wirklichkeit. *Koelner zeitschrift fuer soziologie und sozialpsychologie*. <https://psycnet.apa.org/record/1993-88835-001>

Dilchert, S., Ones, D. S. ve Jackson, S. E. (2012). Measuring and improving environmental sustainability. *Managing HR for environmental sustainability*, 187-221.

Dono, J., Webb, J. ve Richardson, B. (2010). The relationship between environmental activism, pro-environmental behaviour and social identity. *Journal of environmental psychology*, 30(2), 178-186.

Dunkel, C. S. ve Kruger, D. J. (2015). The Evolved Psychology of Time Perspective. İçinde M. Stolarski, N. Fieulaine ve W. Van Beek (Ed.), *Time Perspective Theory; Review, Research and Application* (ss. 157-167). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-07368-2_10

Dunlap, R. E. ve Van Liere, K. D. (1978). The “New Environmental Paradigm”. *The Journal of Environmental Education*, 9(4), 10-19.
<https://doi.org/10.1080/00958964.1978.10801875>

Elshafei, Y., Coletti, J. Z., Sivapalan, M. ve Hipsey, M. R. (2015). A model of the socio-hydrologic dynamics in a semiarid catchment: Isolating feedbacks in the coupled human-hydrology system. *Water Resources Research*, 51(8), 6442-6471.
<https://doi.org/10.1002/2015WR017048>

Elshafei, Y., Sivapalan, M., Tonts, M. ve Hipsey, M. R. (2014). A prototype framework for models of socio-hydrology: Identification of key feedback loops and parameterisation approach. *Hydrology and Earth System Sciences*, 18(6), 2141-2166.

Eom, K. ve Kim, H. S. (2015). Intersubjective Norms: Cultural and Interpersonal Perspective. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(10), 1313-1316.
<https://doi.org/10.1177/0022022115600262>

Eom, K., Kim, H. S., Sherman, D. K. ve Ishii, K. (2016). Cultural Variability in the Link Between Environmental Concern and Support for Environmental Action. *Psychological Science*, 27(10), 1331-1339.
<https://doi.org/10.1177/0956797616660078>

Farman, J. C., Gardiner, B. G. ve Shanklin, J. D. (1985). Large losses of total ozone in Antarctica reveal seasonal ClO_x/NO_x interaction. *Nature*, 315(6016), 207-210.

Farrow, K., Grolleau, G. ve Ibanez, L. (2017). Social norms and pro-environmental behavior: A review of the evidence. *Ecological Economics*, 140, 1-13.

Feather, N. T. (1995). Values, valences, and choice: The influences of values on the perceived attractiveness and choice of alternatives. *Journal of personality and social psychology*, 68(6), 1135.

Festinger, L. (1954). A Theory of Social Comparison Processes. *Human Relations*, 7(2), 117-140. <https://doi.org/10.1177/001872675400700202>

Fielding, K. S. ve Hornsey, M. J. (2016). A social identity analysis of climate change and environmental attitudes and behaviors: Insights and opportunities. *Frontiers in psychology*, 7, 121.

Fishbein, M. ve Ajzen, I. (1974). Attitudes towards objects as predictors of single and multiple behavioral criteria. *Psychological review*, 81(1), 59.

Fornara, F., Carrus, G., Passafaro, P. ve Bonnes, M. (2011). Distinguishing the sources of normative influence on proenvironmental behaviors: The role of local norms in household waste recycling. *Group Processes & Intergroup Relations*, 14(5), 623-635. <https://doi.org/10.1177/1368430211408149>

Frank, L. K. (1938). Time perspectives. *J. Soc. Phil.*, 4, 293.

Gatersleben, B. (2018). Measuring Environmental Behaviour. İçinde L. Steg & J. I. M. Groot (Ed.), *Environmental Psychology* (1. bs, ss. 155-166). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119241072.ch16>

Gatersleben, B., Murtagh, N. ve Abrahamse, W. (2014). Values, identity and pro-environmental behaviour. *Contemporary Social Science*, 9(4), 374-392. <https://doi.org/10.1080/21582041.2012.682086>

Gelfand, M. J. ve Harrington, J. R. (2015). The Motivational Force of Descriptive Norms: For Whom and When Are Descriptive Norms Most Predictive of Behavior? *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(10), 1273-1278. <https://doi.org/10.1177/0022022115600796>

Gifford, R. ve Nilsson, A. (2014). Personal and social factors that influence pro-environmental concern and behaviour: A review: Personal and social factors that

influence pro-environmental behaviour. *International Journal of Psychology*, n/a-n/a. <https://doi.org/10.1002/ijop.12034>

Gilg, A., Barr, S. ve Ford, N. (2005). Green consumption or sustainable lifestyles? Identifying the sustainable consumer. *Futures*, 37(6), 481-504.

Grønhøj, A. ve Thøgersen, J. (2009). Like father, like son? Intergenerational transmission of values, attitudes, and behaviours in the environmental domain. *Journal of Environmental Psychology*, 29(4), 414-421.

Grønhøj, A. ve Thøgersen, J. (2012). Action speaks louder than words: The effect of personal attitudes and family norms on adolescents' pro-environmental behaviour. *Journal of Economic Psychology*, 33(1), 292-302.

Grønhøj, A. ve Thøgersen, J. (2017). Why young people do things for the environment: The role of parenting for adolescents' motivation to engage in pro-environmental behaviour. *Journal of environmental psychology*, 54, 11-19.

Haines, M. ve Spear, S. F. (1996). Changing the Perception of the Norm: A Strategy to Decrease Binge Drinking among College Students. *Journal of American College Health*, 45(3), 134-140. <https://doi.org/10.1080/07448481.1996.9936873>

Hall, P. A. ve Fong†, G. T. (2003). The effects of a brief time perspective intervention for increasing physical activity among young adults. *Psychology & Health*, 18(6), 685-706. <https://doi.org/10.1080/0887044031000110447>

Hashimoto, H. ve Yamagishi, T. (2015). Preference-expectation reversal in the ratings of independent and interdependent individuals: A USA – Japan comparison. *Asian Journal of Social Psychology*, 18(2), 115-123. <https://doi.org/10.1111/ajsp.12094>

Hayes, A. F. (2009). Beyond Baron and Kenny: Statistical Mediation Analysis in the New Millennium. *Communication Monographs*, 76(4), 408-420. <https://doi.org/10.1080/03637750903310360>

Hayes, A. F. (2017). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. Guilford publications.

Hayes, S. C. ve Cone, J. D. (1981). Reduction of residential consumption of electricity through simple monthly feedback. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 14(1), 81-88. <https://doi.org/10.1901/jaba.1981.14-81>

Hedlund, T., Marell, A. ve Gärling, T. (2012). The mediating effect of value orientation on the relationship between socio-demographic factors and environmental concern in Swedish tourists' vacation choices. *Journal of Ecotourism*, 11(1), 16-33. <https://doi.org/10.1080/14724049.2011.626859>

Heidegger, M. (1992). *History of the concept of time: Prolegomena* (C. 717). Indiana University Press. <https://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=ZMGwuhOqzXAC&oi=fnd&pg=PR13&dq=heidegger,+1992&ots=exbR8MaGs3&sig=EZUbQ2mlctRU4oavTD-Dub-YdT0>

Helgeson, J., van der Linden, S. ve Chabay, I. (2012). The role of knowledge, learning and mental models in public perceptions of climate change related risks. İçinde *Learning for sustainability in times of accelerating change* (ss. 329-346). Wageningen Academic. <https://brill.com/edcollchap/book/9789086867578/BP000025.xml>

Hines, J. M., Hungerford, H. R. ve Tomera, A. N. (1987). Analysis and Synthesis of Research on Responsible Environmental Behavior: A Meta-Analysis. *The Journal of Environmental Education*, 18(2), 1-8. <https://doi.org/10.1080/00958964.1987.9943482>

Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. SAGE.

Hunter, L. M., Hatch, A. ve Johnson, A. (2004). Cross-National Gender Variation in Environmental Behaviors *. *Social Science Quarterly*, 85(3), 677-694. <https://doi.org/10.1111/j.0038-4941.2004.00239.x>

Jakovcevic, A. ve Steg, L. (2013). Sustainable transportation in Argentina: Values, beliefs, norms and car use reduction. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, 20, 70-79.

Jansson, J. (2011). Consumer eco-innovation adoption: Assessing attitudinal factors and perceived product characteristics. *Business Strategy and the Environment*, 20(3), 192-210. <https://doi.org/10.1002/bse.690>

Jia, F. ve Yu, H. (2021). Action, communication, and engagement: How parents “ACE” children’s pro-environmental behaviors. *Journal of Environmental Psychology*, 74, 101575.

Joireman, J. A., Lasane, T. P., Bennett, J., Richards, D. ve Solaimani, S. (2001). Integrating social value orientation and the consideration of future consequences within the extended norm activation model of proenvironmental behaviour. *British Journal of Social Psychology*, 40(1), 133-155. <https://doi.org/10.1348/014466601164731>

Joireman, J. A., Van Lange, P. A. M. ve Van Vugt, M. (2004). Who Cares about the Environmental Impact of Cars?: Those with an Eye toward the Future. *Environment and Behavior*, 36(2), 187-206. <https://doi.org/10.1177/0013916503251476>

Jugert, P., Greenaway, K. H., Barth, M., Büchner, R., Eisentraut, S. ve Fritzsche, I. (2016). Collective efficacy increases pro-environmental intentions through increasing self-efficacy. *Journal of Environmental Psychology*, 48, 12-23.

Kagitcibasi, C. ve Poortinga, Y. H. (2000). Cross-Cultural Psychology. *Database*, 22, 0221.

Kaiser, F. G. ve Schultz, P. W. (2009). The Attitude–Behavior Relationship: A Test of Three Models of the Moderating Role of Behavioral Difficulty ¹. *Journal of Applied Social Psychology*, 39(1), 186-207. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2008.00435.x>

Keizer, K. ve Schultz, P. W. (2018). Social Norms and Pro-Environmental Behaviour. L. Steg & J. I. M. Groot (Ed.), *Environmental Psychology* (1. bs, ss. 179-188). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119241072.ch18>

Kempton, W., Boster, J. S., & Hartley, J. A. (1995). *Environmental values in American culture* (1.bs, ss.213-221). MIT Press.

Khachatryan, H., Joireman, J. ve Casavant, K. (2013). Relating values and consideration of future and immediate consequences to consumer preference for biofuels: A three-dimensional social dilemma analysis. *Journal of Environmental Psychology*, 34, 97-108.

Kim, H. ve Markus, H. R. (1999). Deviance or uniqueness, harmony or conformity? A cultural analysis. *Journal of personality and social psychology*, 77(4), 785.

Kim, S. H. ve Seock, Y.-K. (2019). The roles of values and social norm on personal norms and pro-environmentally friendly apparel product purchasing behavior: The mediating role of personal norms. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 51, 83-90.

Kollmuss, A. ve Agyeman, J. (2002). Mind the Gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260. <https://doi.org/10.1080/13504620220145401>

Kortenkamp, K. V. ve Moore, C. F. (2006). Time, Uncertainty, and Individual Differences in Decisions to Cooperate in Resource Dilemmas. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(5), 603-615. <https://doi.org/10.1177/0146167205284006>

Lavelle, M. J., Rau, H. ve Fahy, F. (2015). Different shades of green? Unpacking habitual and occasional pro-environmental behavior. *Global Environmental Change*, 35, 368-378.

Lee, K. (2011). The role of media exposure, social exposure and biospheric value orientation in the environmental attitude-intention-behavior model in adolescents. *Journal of environmental psychology*, 31(4), 301-308.

Lens, W., Paixão, M. P., Herrera, D. ve Grobler, A. (2012). Future time perspective as a motivational variable: Content and extension of future goals affect the quantity and quality of motivation. *Japanese Psychological Research*, 54(3), 321-333. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5884.2012.00520.x>

Levine, R. (1997). *A geography of time: The temporal misadventures of a social psychologist, or how every culture keeps time just a little bit differently* (ss. xx, 258). Basic Books.

Levine, R. V. ve Norenzayan, A. (1999). The Pace of Life in 31 Countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30(2), 178-205. <https://doi.org/10.1177/0022022199030002003>

Lewin, K. (1942). *Time perspective and morale*. <https://psycnet.apa.org/record/2010-09705-004>

Lindenberg, S. ve Steg, L. (2007). Normative, Gain and Hedonic Goal Frames Guiding Environmental Behavior. *Journal of Social Issues*, 63(1), 117-137. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00499.x>

Long, J., Harré, N. ve Atkinson, Q. D. (2014). Understanding Change in Recycling and Littering Behavior Across a School Social Network. *American Journal of Community Psychology*, 53(3-4), 462-474. <https://doi.org/10.1007/s10464-013-9613-3>

Mackay, C. M., Schmitt, M. T., Lutz, A. E. ve Mendel, J. (2021). Recent developments in the social identity approach to the psychology of climate change. *Current Opinion in Psychology*, 42, 95-101.

Mainieri, T., Barnett, E. G., Valdero, T. R., Unipan, J. B. ve Oskamp, S. (1997). Green Buying: The Influence of Environmental Concern on Consumer Behavior. *The Journal of Social Psychology*, 137(2), 189-204. <https://doi.org/10.1080/00224549709595430>

Markus, H. R. ve Kitayama, S. (1991). Cultural Variation in the Self-Concept. İçinde J. Strauss & G. R. Goethals (Ed.), *The Self: Interdisciplinary Approaches* (ss. 18-48). Springer New York. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-8264-5_2

Masson, T. ve Fritsche, I. (2014). Adherence to climate change-related ingroup norms: Do dimensions of group identification matter? *European Journal of Social Psychology*, 44(5), 455-465. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2036>

Matthies, E., Selge, S. ve Klöckner, C. A. (2012). The role of parental behaviour for the development of behaviour specific environmental norms—The example of recycling and re-use behaviour. *Journal of environmental psychology*, 32(3), 277-284.

McLaren, D., Bullock, S. ve Yousuf, N. (1998). *Tomorrow's world: Britain's share in a sustainable future* (C. 15). Earthscan.
<https://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=hMuaIFEdjYkC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Tomorrow%E2%80%99s+World.+Britain%E2%80%99s+Share+in+a+Sustainable&ots=-bmQGKttqY&sig=-WGWzQC9LGikuSgabBnAu6tSfhI>

Meade, R. D. (1972). Future Time Perspectives of Americans and Subcultures in India. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 3(1), 93-99.
<https://doi.org/10.1177/002202217200300108>

Milfont, T. L. ve Demarque, C. (2015). Understanding Environmental Issues with Temporal Lenses: Issues of Temporality and Individual Differences. İçinde M. Stolarski, N. Fieulaine ve W. Van Beek (Ed.), *Time Perspective Theory; Review, Research and Application* (ss. 371-383). Springer International Publishing.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-07368-2_24

Milfont, T. L. ve Gouveia, V. V. (2006). Time perspective and values: An exploratory study of their relations to environmental attitudes. *Journal of Environmental Psychology*, 26(1), 72-82. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2006.03.001>

Milfont, T. L., Wilson, J. ve Diniz, P. (2012). Time perspective and environmental engagement: A meta-analysis. *International Journal of Psychology*, 47(5), 325-334.
<https://doi.org/10.1080/00207594.2011.647029>

Mintz, K. K., Henn, L., Park, J. ve Kurman, J. (2019). What predicts household waste management behaviors? Culture and type of behavior as moderators. *Resources, Conservation and Recycling*, 145, 11-18.

Nolan, J. M., Schultz, P. W., Cialdini, R. B., Goldstein, N. J. ve Griskevicius, V. (2008). Normative Social Influence is Underdetected. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(7), 913-923. <https://doi.org/10.1177/0146167208316691>

Nordlund, A. M. ve Garvill, J. (2002). Value Structures behind Proenvironmental Behavior. *Environment and Behavior*, 34(6), 740-756. <https://doi.org/10.1177/001391602237244>

Nordlund, A. M. ve Garvill, J. (2003). Effects of values, problem awareness, and personal norm on willingness to reduce personal car use. *Journal of environmental psychology*, 23(4), 339-347.

Nuttin, J. (2014). *Future Time Perspective and Motivation: Theory and Research Method*. Psychology Press.

Oh, R. R. Y., Fielding, K. S., Nghiem, L. T. P., Chang, C. C., Carrasco, L. R. ve Fuller, R. A. (2021). Connection to nature is predicted by family values, social norms and personal experiences of nature. *Global Ecology and Conservation*, 28, e01632.

Pahl, S. ve Bauer, J. (2013). Overcoming the Distance: Perspective Taking With Future Humans Improves Environmental Engagement. *Environment and Behavior*, 45(2), 155-169. <https://doi.org/10.1177/0013916511417618>

Park, H. S., Ulusoy, E., Choi, S. Y. ve Lee, H. E. (2020). Temporal Distance and Descriptive Norms on Environmental Behaviors: A Cross-Cultural Examination of Construal-Level Theory. *SAGE Open*, 10(1), 215824402091457. <https://doi.org/10.1177/2158244020914576>

Park, I.-J., Rie, J., Kim, H. S. ve Park, J. (2020). Effects of a Future Time Perspective–Based Career Intervention on Career Decisions. *Journal of Career Development*, 47(1), 96-110. <https://doi.org/10.1177/0894845318781043>

Pinto, D. C., Nique, W. M., Añaña, E. D. S. ve Herter, M. M. (2011). Green consumer values: How do personal values influence environmentally responsible water consumption? *International Journal of Consumer Studies*, 35(2), 122-131. <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2010.00962.x>

Rabinovich, A., Morton, T. A., Postmes, T. ve Verplanken, B. (2012). Collective self and individual choice: The effects of inter-group comparative context on environmental values and behaviour. *British Journal of Social Psychology*, 51(4), 551-569. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.2011.02022.x>

Ramsey, C. E. ve Rickson, R. E. (1976). Environmental Knowledge and Attitudes. *The Journal of Environmental Education*, 8(1), 10-18. <https://doi.org/10.1080/00958964.1976.9941552>

Rickard, L. N., Yang, Z. J. ve Schuldt, J. P. (2016). Here and now, there and then: How “departure dates” influence climate change engagement. *Global Environmental Change*, 38, 97-107. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2016.03.003>

Roberts, J. A. (1996). Green consumers in the 1990s: Profile and implications for advertising. *Journal of business research*, 36(3), 217-231.

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free press. <https://psycnet.apa.org/record/2011-15663-000>

Rokeach, M. (1979). Some unresolved issues in theories of beliefs, attitudes, and values. *Nebraska symposium on motivation*. <https://psycnet.apa.org/record/1982-21191-001>

Roobavannan, M., Kandasamy, J., Pande, S., Vigneswaran, S. ve Sivapalan, M. (2017). Role of Sectoral Transformation in the Evolution of Water Management Norms in Agricultural Catchments: A Sociohydrologic Modeling Analysis. *Water Resources Research*, 53(10), 8344-8365. <https://doi.org/10.1002/2017WR020671>

Roobavannan, M., Van Emmerik, T. H., Elshafei, Y., Kandasamy, J., Sanderson, M. R., Vigneswaran, S., Pande, S. ve Sivapalan, M. (2018). Norms and values in sociohydrological models. *Hydrology and Earth System Sciences*, 22(2), 1337-1349.

Ross, A. D. ve Rouse, S. M. (2022). (Young) Generations as Social Identities: The Role of Latino*Millennial/Generation Z in Shaping Attitudes About Climate Change. *Political Behavior*, 44(3), 1105-1124. <https://doi.org/10.1007/s11109-020-09649-8>

Rushton, J. P. (1985). Differential K theory: The sociobiology of individual and group differences. *Personality and individual differences*, 6(4), 441-452.

Sahin, E., Alper, U. ve Oztekin, C. (2021). Modelling pre-service science teachers' pro-environmental behaviours in relation to psychological and cognitive variables. *Environmental Education Research*, 27(1), 1-21. <https://doi.org/10.1080/13504622.2020.1812538>

Saracevic, S. ve Schlegelmilch, B. B. (2021). The impact of social norms on pro-environmental behavior: A systematic literature review of the role of culture and self-construal. *Sustainability*, 13(9), 5156.

Schultz, P. W. (1999). Changing Behavior With Normative Feedback Interventions: A Field Experiment on Curbside Recycling. *Basic and Applied Social Psychology*, 21(1), 25-36. https://doi.org/10.1207/s15324834basp2101_3

Schultz, P. W., Nolan, J. M., Cialdini, R. B., Goldstein, N. J. ve Griskevicius, V. (2007). The Constructive, Destructive, and Reconstructive Power of Social Norms. *Psychological Science*, 18(5), 429-434. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2007.01917.x>

Schultz, P. W. ve Zelezny, L. (1999). Values as predictors of environmental attitudes: Evidence for consistency across 14 countries. *Journal of environmental psychology*, 19(3), 255-265.

Schwartz, S. H. (1977). Normative influences on altruism. İçinde *Advances in experimental social psychology* (C. 10, ss. 221-279). Elsevier. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0065260108603585>

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. İçinde *Advances in experimental social psychology* (C. 25, ss. 1-65). Elsevier. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0065260108602816>

Schwartz, S. H. (1994). Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb01196.x>

Sherif, M. (1936). *The psychology of social norms*. <https://psycnet.apa.org/record/1937-00871-000>

Shrum, T. R. (2021). The salience of future impacts and the willingness to pay for climate change mitigation: An experiment in intergenerational framing. *Climatic Change*, 165(1-2), 18. <https://doi.org/10.1007/s10584-021-03002-6>

Shrum, T. R., Platt, N. S., Markowitz, E. ve Syropoulos, S. (2023). A scoping review of the green parenthood effect on environmental and climate engagement. *WIREs Climate Change*, 14(2), e818. <https://doi.org/10.1002/wcc.818>

Sia, A. P., Hungerford, H. R. ve Tomera, A. N. (1986). Selected Predictors of Responsible Environmental Behavior: An Analysis. *The Journal of Environmental Education*, 17(2), 31-40. <https://doi.org/10.1080/00958964.1986.9941408>

Sircova, A., Van De Vijver, F. J. R., Osin, E., Milfont, T. L., Fieulaine, N., Kislali-Erginbilgic, A., Zimbardo, P. G. ve 54 members of the International Time Perspective Research Project. (2015). Time Perspective Profiles of Cultures. İçinde M. Stolarski, N. Fieulaine ve W. Van Beek (Ed.), *Time Perspective Theory; Review, Research and Application* (ss. 169-187). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-07368-2_11

Smith-Sebasto, N. J. ve D'Costa, A. (1995). Designing a Likert-Type Scale to Predict Environmentally Responsible Behavior in Undergraduate Students: A Multistep Process. *The Journal of Environmental Education*, 27(1), 14-20. <https://doi.org/10.1080/00958964.1995.9941967>

Staats, H. J., Wit, A. P. ve Midden, C. J. H. (1996). Communicating the greenhouse effect to the public: Evaluation of a mass media campaign from a social dilemma perspective. *Journal of environmental management*, 46(2), 189-203.

Steel, B. S. (1996). Thinking globally and acting locally?: Environmental attitudes, behaviour and activism. *Journal of environmental management*, 47(1), 27-36.

Steg, L. (2016). Values, Norms, and Intrinsic Motivation to Act Proenvironmentally. *Annual Review of Environment and Resources*, 41(1), 277-292. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-110615-085947>

Steg, L., Dreijerink, L. ve Abrahamse, W. (2005). Factors influencing the acceptability of energy policies: A test of VBN theory. *Journal of environmental psychology*, 25(4), 415-425.

Steg, L., Perlaviciute, G., Van Der Werff, E. ve Lurvink, J. (2014). The Significance of Hedonic Values for Environmentally Relevant Attitudes, Preferences, and Actions. *Environment and Behavior*, 46(2), 163-192. <https://doi.org/10.1177/0013916512454730>

Steg, L., Van Den Berg, A. E. ve De Groot, J. I. M. (2018). Environmental Psychology: History, Scope, and Methods. İçinde L. Steg & J. I. M. Groot (Ed.), *Environmental Psychology* (1. bs, ss. 1-11). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119241072.ch1>

Steg, L. ve Vlek, C. (2009). Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative review and research agenda. *Journal of environmental psychology*, 29(3), 309-317.

Stern, P. C. (2000). New Environmental Theories: Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407-424. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00175>

Stern, P. C. ve Dietz, T. (1994). The Value Basis of Environmental Concern. *Journal of Social Issues*, 50(3), 65-84. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb02420.x>

Stern, P. C., Dietz, T., Abel, T., Guagnano, G. A. ve Kalof, L. (1999). A value-belief-norm theory of support for social movements: The case of environmentalism. *Human ecology review*, 81-97.

Stern, P. C., Dietz, T. ve Kalof, L. (1993). Value Orientations, Gender, and Environmental Concern. *Environment and Behavior*, 25(5), 322-348. <https://doi.org/10.1177/0013916593255002>

Stern, P. C. ve Gardner, G. T. (1981). Psychological research and energy policy. *American psychologist*, 36(4), 329.

Stern, P. C., Kalof, L., Dietz, T. ve Guagnano, G. A. (1995). Values, Beliefs, and Proenvironmental Action: Attitude Formation Toward Emergent Attitude Objects ¹. *Journal of Applied Social Psychology*, 25(18), 1611-1636. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1995.tb02636.x>

Stolarski, M., Fieulaine, N. ve Van Beek, W. (Ed.). (2015). *Time Perspective Theory; Review, Research and Application: Essays in Honor of Philip G. Zimbardo*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-07368-2>

Strathman, A., Gleicher, F., Boninger, D. S. ve Edwards, C. S. (1994). The consideration of future consequences: Weighing immediate and distant outcomes of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(4), 742-752. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.66.4.742>

Swami, V., Chamorro-Premuzic, T., Snelgar, R. ve Furnham, A. (2011). Personality, individual differences, and demographic antecedents of self-reported household waste management behaviours. *Journal of Environmental Psychology*, 31(1), 21-26.

Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. ve Ullman, J. B. (2013). *Using multivariate statistics* (C. 6). pearson Boston, MA. <https://www.pearsonhighered.com/assets/preface/0/1/3/4/0134790545.pdf>

Tam, K., Leung, A. K. -y. ve Clayton, S. (2021). Research on climate change in social psychology publications: A systematic review. *Asian Journal of Social Psychology*, 24(2), 117-143. <https://doi.org/10.1111/ajsp.12477>

Tam, K.-P. (2020). Understanding the psychology X politics interaction behind environmental activism: The roles of governmental trust, density of environmental NGOs, and democracy. *Journal of Environmental Psychology*, 71, 101330.

Thøgersen, J. (2006). Norms for environmentally responsible behaviour: An extended taxonomy. *Journal of environmental Psychology*, 26(4), 247-261.

Thompson, S. C. G. ve Barton, M. A. (1994). Ecocentric and anthropocentric attitudes toward the environment. *Journal of environmental Psychology*, 14(2), 149-157.

Tian, H. ve Liu, X. (2022). Pro-environmental behavior research: Theoretical progress and future directions. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(11), 6721.

Tonn, B. E. ve Conrad, F. (2007). Thinking about the future: A psychological analysis. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 35(7), 889-902.

Ture, R. S. ve Ganesh, M. P. (2014). Understanding Pro-environmental Behaviours at Workplace: Proposal of a Model. *Asia-Pacific Journal of Management Research and Innovation*, 10(2), 137-145. <https://doi.org/10.1177/2319510X14536219>

Ucar, G. K., Malatyali, M. K., Planalı, G. Ö. ve Kanik, B. (2023). Personality and pro-environmental engagements: The role of the Dark Triad, the Light Triad, and value orientations. *Personality and Individual Differences*, 203, 112036.

Uçar, G. K. (2020). Değer yönelimleri ve çevre yanlısı davranışlar. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(39), 801-822.

Valdez, R. X., Peterson, M. N. ve Stevenson, K. T. (2018). How communication with teachers, family and friends contributes to predicting climate change behaviour among adolescents. *Environmental Conservation*, 45(2), 183-191.

Van Beek, W. ve Kairys, A. (2015). Time Perspective and Transcendental Future Thinking. İçinde M. Stolarski, N. Fieulaine ve W. Van Beek (Ed.), *Time Perspective Theory; Review, Research and Application* (ss. 73-86). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-07368-2_4

Van Den Berg, A. E. ve Steg, L. (2018). Conclusion: Summary, Trends, and Future Perspectives in Environmental Psychology. İçinde L. Steg & J. I. M. Groot (Ed.), *Environmental Psychology* (1. bs, ss. 341-351). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119241072.ch33>

Van Der Linden, S. (2014). On the relationship between personal experience, affect and risk perception: The case of climate change. *European Journal of Social Psychology*, 44(5), 430-440. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2008>

Van der Werff, E., Steg, L. ve Keizer, K. (2013). It is a moral issue: The relationship between environmental self-identity, obligation-based intrinsic motivation and pro-environmental behaviour. *Global environmental change*, 23(5), 1258-1265.

Van Lange, P. A. M., Joireman, J., Parks, C. D. ve Van Dijk, E. (2013). The psychology of social dilemmas: A review. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 120(2), 125-141. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2012.11.003>

Verplanken, B. ve Holland, R. W. (2002). Motivated decision making: Effects of activation and self-centrality of values on choices and behavior. *Journal of personality and social psychology*, 82(3), 434.

Videras, J., Owen, A. L., Conover, E. ve Wu, S. (2012). The influence of social relationships on pro-environment behaviors. *Journal of Environmental Economics and Management*, 63(1), 35-50.

Viscusi, W. K., Huber, J. ve Bell, J. (2011). Promoting recycling: Private values, social norms, and economic incentives. *American Economic Review*, 101(3), 65-70.

Wadanambi, R. T., Wandana, L. S., Chathumini, K., Dassanayake, N. P., Preethika, D. D. P. ve Arachchige, U. S. (2020). The effects of industrialization on climate change. *J. Res. Technol. Eng*, 1(4), 86-94.

Wade-Benzoni, K. A. (2008). Maple Trees and Weeping Willows: The Role of Time, Uncertainty, and Affinity in Intergenerational Decisions. *Negotiation and Conflict Management Research*, 1(3), 220-245. <https://doi.org/10.1111/j.1750-4716.2008.00014.x>

Weber, E. U. (2016). What shapes perceptions of climate change? New research since 2010. *WIREs Climate Change*, 7(1), 125-134. <https://doi.org/10.1002/wcc.377>

Yamagishi, T., Hashimoto, H. ve Schug, J. (2008). Preferences Versus Strategies as Explanations for Culture-Specific Behavior. *Psychological Science*, 19(6), 579-584. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2008.02126.x>

Yıldırım, K. (2023). Çevre Sorunlarında Politik Desteğin Ana Unsuru Olarak “Siyasal Güven. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 1031-1054.

Yıldızdöken, Ç. (2017). Heidegger'de Dasein'in Varlığı ve Zaman Meselesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53, 162-178.

Zaleski, Z. (1996). Future Anxiety: Concept, measurement, and preliminary research. *Personality and Individual Differences*, 21(2), 165-174. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(96\)00070-0](https://doi.org/10.1016/0191-8869(96)00070-0)

Zelezny, L. C., Chua, P. ve Aldrich, C. (2000). New Ways of Thinking about Environmentalism: Elaborating on Gender Differences in Environmentalism. *Journal of Social Issues*, 56(3), 443-457. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00177>

Zhu, J., Hu, S., Wang, J. ve Zheng, X. (2020). Future orientation promotes climate concern and mitigation. *Journal of Cleaner Production*, 262, 121212. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.121212>

Zhu, Y., Wang, Y. ve Liu, Z. (2021). How does social interaction affect pro-environmental behaviors in China? The mediation role of conformity. *Frontiers in Environmental Science*, 9, 690361.

Zimbardo, P. ve Boyd, J. (2008). *The Time Paradox: The New Psychology of Time That Will Change Your Life*. Simon and Schuster.

Zimbardo, P. G. ve Boyd, J. N. (2015). Putting Time in Perspective: A Valid, Reliable Individual-Differences Metric. İçinde M. Stolarski, N. Fieulaine ve W. Van Beek (Ed.), *Time Perspective Theory; Review, Research and Application* (ss. 17-55). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-07368-2_2

Zhang, J. W., Howell, R. T., & Bowerman, T. (2013). Validating a brief measure of the Zimbardo Time Perspective Inventory. *Time & Society*, 22(3), 391-409.

Zou, X., Tam, K.-P., Morris, M. W., Lee, S., Lau, I. Y.-M. ve Chiu, C. (2009). Culture as common sense: Perceived consensus versus personal beliefs as mechanisms of cultural influence. *Journal of personality and social psychology*, 97(4), 579.

EK 1: Kişisel Bilgi Formu

1) Cinsiyetiniz?:

() Kadın

() Erkek

2) Yaşınız?:

3) Eğitim durumunuz?

() Ortaokul ve altı

() Lise

() Yüksekokul / Üniversite

() Yüksek lisans

() Doktora

4) Çocuğunuz var mı?

() Evet

() Hayır

5) Yaşamınızın çoğunun geçtiği (en uzun yaşadığınız) yer?:

() Köy

() Kasaba / Belde

() İlçe

() İl

() Büyükşehir

6) Çalışma durumunuz?:

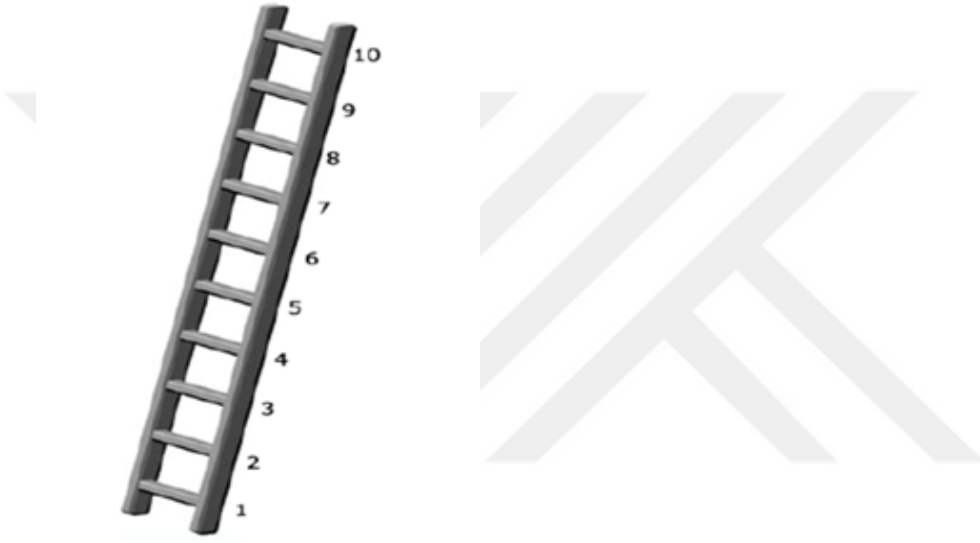
() Tam zamanlı çalışıyorum.

() Yarı zamanlı çalışıyorum.

() Çalışmıyorum.

7) Mesleğiniz?:

8) Aşağıdaki merdivenin Türkiye'deki insanların durduğu yeri temsil ettiğini düşünün.

Merdivenin tepesindekiler her şeyin en iyisine (en çok paraya, en iyi eğitime ve en saygın mesleklere) sahip olanlar. Merdivenin en altındakiler ise, en kötü koşullara sahip olanlar (en az paraya, en az eğitime ve en az sayılan mesleklere sahip olanlar ya da hiçbir işi olmayanlar).

Bu merdivende daha yüksek bir konuma sahip olmanız en tepedeki insanlara daha yakın olduğunuz; daha aşağıda olmanız ise en alttaki insanlara daha yakın olduğunuzu gösterir.

Şu anki yaşamınızda kendinizi bu merdivende nereye yerleştirirsiniz?

() En alt 1

() 2

() 3

() 4

() 5

() 6

() 7

() 8

() 9

() En üst 10

EK 2: Zimbardo Zaman Perspektifi Envanteri

Her maddeyi okuyunuz ve her madde için olabildiğince dürüst bir şekilde "Sizin karakterinizi ne kadar yansıtıyor veya sizin için ne kadar doğru?" sorusunu cevaplayınız. Aşağıdaki ölçeği kullanarak uygun kutucuğu işaretleyiniz.

(1) Hiç doğru değil (2) Doğru değil (3) Ne doğru ne de yanlış (4) Doğru (5) Çok doğru

	(1) Hiç doğru değil	(2) Doğru değil	(3) Ne doğru ne de yanlış	(4) Doğru	(5) Çok doğru
1. Bir kutlama için arkadaşlarla bir araya gelmenin hayattaki en büyük zevklerden biri olduğuna inanırım.					
2. Çocukluğumu hatırlatan manzaralar, sesler ve kokular sıklıkla harika anıları geri getirir.					
3. Kader hayatımda birçok şeyi belirler.					
4. Sık sık hayatımda neleri farklı yapmalıydım diye düşünürüm.					
5. Kararlarım genellikle etrafımdaki şeylerin ve insanların etkisi altında kalır.					
6. Bir kişinin günü sabahtan planlamış olmalı.					
7. Geçmişim hakkında düşünmek bana keyif verir.					
8. Düşünmeden hareket ederim.					
9. İşlerin zamanında bitmemesi beni endişelendirmez.					

10. Bir şeyi başarmak istediğimde kendime hedefler belirlerim ve bu hedeflere ulaşmak için belirli yöntemler düşünürüm.					
11. Her şeyi göz önünde bulundurduğumda, geçmişimde hatırlanacak kötüden daha çok iyi şeyler bulunmaktadır.					
12. En sevdiğim şarkıyı dinlerken, genellikle zamanın nasıl geçtiğini anlamam.					
13. Yarının işlerini yetiştirmek ve diğer gerekli işleri yapmak, bu akşamın eğlencesinden önce gelir.					
14. Her şey olacağına varır, bu nedenle ne yaptığının bir önemi yoktur.					
15. Geçmiş güzel günlerin nasıl olduğunu anlatan hikayeleri dinlemekten hoşlanırım.					
16. Acı veren geçmiş deneyimlerim, zihnimde sürekli canlanır.					
17. Hayatımı mümkün olduğunca dolu dolu yaşamaya çalışırım; anı yaşarım.					
18. Randevulara geç kalmak keyfimi kaçırrır.					
19. Tercihen, her günümü son günümmüş gibi yaşamak isterim.					
20. Güzel zamanlara ait mutlu anılar kolayca aklıma gelir.					
21. Arkadaş ve yetkililere karşı olan yükümlülüklerimi zamanında yerine getiririm.					
22. Geçmişten payıma düşen reddedilme ve kötü muameleden nasibimi aldım.					

23. Fevri kararlar veririm.					
24. Her günümü planlamaya çalışmak yerine, olduğu gibi yaşarım.					
25. Geçmişimde, düşünmek istemediğim oldukça fazla tatsız anı var.					
26. Hayatıma heyecan katmak benim için önemlidir.					
27. Geçmişimde, geri alabilmeyi istediğim hatalar yaptım.					
28. Yaptığım işten keyif almanın işi zamanında bitirmekten daha önemli olduğunu düşünürüm.					
29. Çocukluğuma özlem duyarım.					
30. Bir karar vermeden önce, yarar ve zararları tartarım.					
31. Risk almak hayatımı sıkıcı olmaktan kurtarır.					
32. Bana göre, hayat yolculuğunun tadını çıkarmak, sadece varış noktasına odaklanmaktan daha önemlidir.					
33. Olaylar nadiren beklediğim gibi gelişir.					
34. Eskiye ait tatsız görüntüleri unutmak benim için zordur.					
35. Hedef, sonuç ve çıktıları düşünmem gerektiğinde, bu durum sürecin keyfini kaçırmak ve faaliyetlerimin akışını bozar.					
36. Anın tadının çıkarırken bile, kendimi geçmişte yaşadığım					

benzer deneyimlerle kıyaslama yaparken bulurum.					
37. Her şey sürekli değiştiği için geleceğe dair plan yapamazsınız.					
38. Hayatımın gidişatı benim etkileyemeyeceğim gler tarafından kontrol edilir.					
39. Yapabileceğim bir şey olmadığı için, gelecek hakkında kaygılanmanın bir anlamı yoktur.					
40. İstikrarlı bir şekilde ilerleyerek, projeleri zamanında tamamlarım.					
41. Ailem bir şeylerin eskiden nasıl olduğuyla ilgili konuşurken, kendimi bunları duymazdan gelirken bulurum.					
42. Hayatıma heyecan katmak için riskler alırım.					
43. Yapılacaklar listesi hazırlarım.					
44. Genellikle, mantığımdan ziyade kalbimin sesini dinlerim.					
45. Yapılması gereken bir iş olduğunu bildiğimde, cezbedici diğer şeylere karşı koyabilirim.					
46. Kendimi anın heyecanına kapılırken bulurum.					
47. Günümüz hayatı fazla karmaşık; geçmişin daha basit hayatını tercih ederdim.					
48. Arkadaşlarımın öngörülebilir davranmalarındansa spontane davranmalarını tercih ederim.					

49. Düzenli olarak tekrarlanan aile ritüelleri ve geleneklerini severim.					
50. Geçmişte başıma gelen kötü şeyleri düşünürüm.					
51. Eğer benim ilerlememi sağlayacaksa, zor ve ilginç olmayan görevlerde çalışmaya devam ederim.					
52. Kazandıklarımı bugün keyif için harcamak, yarının güvencesi için biriktirmekten daha iyidir.					
53. Genellikle şans, sıkı çalışmaktan daha iyi sonuç getirir.					
54. Hayatta kaçırmış olduğum iyi şeyler hakkında düşünürüm.					
55. Yakın ilişkilerimin tutkulu olmasını severim.					
56. İşlerimi yetiştirmek için her zaman vakit olacaktır.					

EK 3: Kısa Değerler Ölçeği

Bu bölümde kendinize şu soruyu sorunuz: “Hangi değerler hayatımı yönlendirmeleri açısından benim için önemlidir ve hangi değerler bu açıdan benim için daha az önemlidir?” Bu değerler değişik kültürlerden seçilmişlerdir. Her değeri izleyen parantezlerin içinde değerlerin anlamlarının sizler tarafından daha iyi anlaşılmasına yarayabilecek bilgiler vardır.

Sizden istenilen, aşağıdaki ölçeği kullanarak, her değer için, hayatınızı yönlendiren bir ilke olarak önemini bir ölçek sayısı ile belirtmenizdir:

Sayı yükseldikçe (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6) o değer için hayatınızdaki yönlendiriciliği bakımından daha önemli olduğu anlaşılacaktır.

-1 } (eksi bir) sayısı sizi yönlendiren ilkelere ters düşen herhangi bir değer için belirtilmesinde kullanılacaktır.

7 } sayısı sizin hayatınızda yönlendirici özellik taşıyan en önemli değer için belirtilmesinde kullanılacaktır; genellikle bu tür değerlerden iki taneden fazla olmayacağı düşünülebilir.

HAYATIMI YÖNLENDİREN BİR İLKE OLARAK BU DEĞER

İlkelerime ters düşer	Önemli değildir			Önemlidir			Çok önemlidir	En üst düzeyde önemlidir
-1	0	1	2	3	4	5	6	7

	SOSYAL GÜÇ SAHİBİ OLMAK (Başkalarını denetleyebilmek, üstün olmak)
	ZENGİN OLMAK (maddi varlık, para)
	OTORİTE SAHİBİ OLMAK (yönetmek ve yönlendirmek hakkına sahip olmak)
	SÖZÜ GEÇEN BİRİ OLMAK (insanlar ve olaylar üzerinde etkili olmak)
	EŞİTLİK (herkese eşit fırsat)
	BARIŞ İÇİNDE BİR DÜNYA İSTEMEK (savaş ve çelişkilerden uzak bir dünya)
	TOPLUMSAL ADALET (haksızlığın düzeltilmesi, zayıfın yanında olmak)
	YARDIMSEVER OLMAK (başkalarının iyiliği için uğraşmak)
	ÇEVRE KİRLİLİĞİNİ ÖNLEMEK (doğal kaynakları korumak)

	DÜNYAYA SAYGI DUYMAK (başka türlerle uyum içerisinde yaşamak)
	DOĞAYLA BÜTÜNLÜK İÇİNDE OLMAK (doğayla uyum)
	ÇEVREYİ KORUMAK (doğayı korumak)

EK 4: Sosyal Normlar Ölçeği

Çevreci davranış; çevreyi korumak amacıyla gerçekleştirilen, çevreye en az zarar vermeyi ve/veya çevreye yarar sağlamayı amaçlayan davranış olarak tanımlanabilir. Yerlere çöp atmamak, ağaç dikmek, cam, plastik, kâğıt gibi malzemeleri geri dönüşüm kutularına atmak, su ve enerji tasarrufu yapmak çevreci davranış örnekleri olarak verilebilir.

Aşağıda çevreci davranışlarla ilgili bazı ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her maddeyi dikkatle okuyarak sizin için uygun olan seçeneği işaretleyerek değerlendirin.

	1	2	3	4	5	6
	Hiç	Nadiren	Bazen	Genellikle	Sık sık	Her zaman
	(1) Hiç	(2) Nadiren	(3) Bazen	(4) Genellikle	(5) Sık sık	(6) Her zaman
1. Sizin için önemli olan insanlar ne düzeyde çevreci davranışlar sergilemektedir?						
2. Arkadaşlarınız ne düzeyde çevreci davranışlar sergilemektedir?						
3. Mahallenizdeki insanlar ne düzeyde çevreci davranışlar sergilemektedir?						
4. Yaşadığınız şehirdeki insanlar ne düzeyde çevreci davranışlar sergilemektedir?						
5. Yaşadığınız ülkedeki insanlar ne düzeyde çevreci davranışlar sergilemektedir?						
6. Dünyadaki insanlar ne düzeyde çevreci davranışlar sergilemektedir?						
7. Amerikalılar ile karşılaştırıldığında ülkemizdeki insanlar ne düzeyde çevreci davranışlar sergilemektedir?						
8. İskandinav ülkelerinde (Norveç, İsveç, İsviçre, Danimarka, Finlandiya) yaşayanlara kıyasla ülkemizde insanlar ne düzeyde çevreci davranışlar göstermektedir?						

EK 5: Çevre Yanlısı Davranışlar Envanteri

Verilen davranışları son 1 yıl içinde ne sıklıkla yaptığınızı lütfen belirtiniz	(1) <i>Hiçbir zaman</i>	(2) <i>Neredeyse hiç</i>	(3) <i>Bazen</i>	(4) <i>Sıklıkla</i>	(5) <i>Her zaman</i>
1) Özel araç yerine çevre koruması için alternatif ulaşım araçları kullandım (örn; toplu taşıma, bisiklet).					
2) Çevre koruma gruplarına üye oldum veya bağışta bulundum (TEMA, ÇEVKO, TÜÇEV, DOĞADER vb.).					
3) Bir topluluğa çevre konusuyla ilgili bilgi verdim veya böyle bir ortamda bulundum.					
4) Çevre yanlısı görüşlere sahip politikacıları desteklemek konusunda bir veya birden fazla kişiyi teşvik ettim.					
5) Su kullanımını azaltmak için somut adımlar attım.					
6) Çevre yasalarını ihlal edenleri uyardım ve onları bu yasaları ihlal etmemeleri konusunda ikna ettim.					
7) Park ve koruma alanlarındaki bitkileri koparanları, bu alanlardaki hayvanları çalan veya satanları yetkililere bildirdim.					
8) Seçilmiş yetkililere (milletvekilleri, belediye başkanı, rektör vb.), çevre korumasını desteklemelerini teşvik eden mektuplar yazdım.					
9) Kâğıt, cam, plastik, metal ve organik atık gibi malzemeleri geri dönüştürdüm.					
10) Çevre sorunlarına çözümler öneren yayınlar hazırladım, dağıttım veya paylaştım (bültenler, afişler, sosyal paylaşım sitelerinde videolar/mesajlar gibi).					
11) Doğal hayata doğrudan zarar veren ürünler almaktan kaçındım (örn; hayvanlar üzerinde test edilen ürünler, kürkten yapılan ürünleri).					
12) Balıkçılık ve avcılık yasalarındaki ihlalleri yetkililere bildirdim.					
13) Doğal ortamı desteklemek için somut adımlar attım (örn; ağaç ve çiçek dikmek, kuş evleri ve yemlikleri yapmak).					

14) Bir kişinin/grubun/şirketin/kurumun, çevrenin iyileştirilmesi konusunda önlem almasını talep eden bir dilekçe imzaladım veya bildiri dağıttım.					
15) Çevre yanlısı politikaların veya kanunların desteklenmesi konusunda mesaj içeren materyaller dağıttım veya imza topladım (el ilanları, dilekçeler vb.).					
16) Çevre yanlısı kanunları, düzenlemeleri ve programları destekledim.					
17) Geri dönüşümü mümkün olmayan, biyolojik olarak parçalanamayan veya aşırı paketlenmiş ürünler almaktan kaçındım.					
18) Sokakta gördüğüm çöpleri topladım.					
19) Çevreye zarar veren davranışta bulunan kişi veya grupları, bu davranışlarından vazgeçmesi için uyardım (örn; çöp atmak, sprej satın almak, böcek ilaçları kullanmak).					
20) Çevre politikaları ve planlarını konu alan siyasi toplantılara veya oturumlara katıldım.					
21) Çevreye zarar veren ürünler almadım (sprejler, strafor, toksik kimyasallar, böcek ilaçları vb.).					
22) Çevreyi kirletenleri yetkililere bildirdim.					
23) Isıtma, soğutma ve/veya aydınlatmada kullanılan enerjiyi düşürmek için somut adımlar attım.					
24) İnsanları çevre dostu davranışlarda bulunması yönünde teşvik ettim (örn; geri dönüşüm yapmak, su ve enerji tasarrufu yapmak).					
25) Amacı çevreyi desteklemek olan bir pozisyonda görev aldım veya bu pozisyon için aday oldum (örn; öğrenci meclisi, gençlik örgütü).					
26) Tamamen veya kısmen geri dönüştürülmüş malzemelerden yapılan ürünleri aldım (örn; bazı kâğıt ve plastik ürünler).					
27) Çevre korumaya yönelik yasaları uygulamak amacıyla görevlilere yardım ettim.					
28) Seçimlerde çevre yanlısı kimliği ile bilinen bir aday destekledim.					

29) Çevreci mesajlar hazırladım veya kamu önünde sergiledim (örn; posterler, rozet, tişört, araba çıkartmaları).					
30) Yeniden doldurulabilir, iade edilebilir veya geri dönüştürülebilir kaplardaki ürünleri aldım (örn; alüminyum kaplar, depozitolu şişeler).					
31) Çevre dostu kampanyalara/faaliyetlere katıldım (örn; pil toplama, plastik kapak toplama).					

EK 6: Bilgilendirilmiş Onam Formu

Değerli Katılımcı;

Bu çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Psikoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisi Oğuzhan GÜZEL tarafından, öğretim üyesi Prof. Dr. Arzu ARAZ danışmanlığında gerçekleştirilmektedir. Araştırmanın amacı çeşitli değişkenlerin çevreci davranışlar üzerindeki etkisini incelemektir.

Bu amaç doğrultusunda sizden bazı sorulara yanıt vermeniz beklenmektedir. Gerekli yönergeler her soru formunun başında verilmiştir. Tüm soruları cevaplamanız yaklaşık olarak 20-30 dakika sürecektir.

Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Form içerisinde kişisel rahatsızlık uyandıracak bir soru bulunmamaktadır. Ancak rahatsızlık veya sorun hissetmeniz durumunda formu yarıda bırakıp araştırmadan ayrılabilirsiniz. Verilen bilgiler yalnızca araştırma için kullanılıp, gizli kalacaktır. Elde edilen bilgilerle kişisel bir değerlendirme yapılmayacak yalnızca toplu bir analiz gerçekleştirilecektir. Araştırmayla ilgili bilgi almak ya da soru sormak için aşağıda bilgileri verilen araştırmacı ile iletişime geçebilirsiniz.

Psk. Oğuzhan GÜZEL

Dokuz Eylül Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Bu araştırmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum. İstek doğrultusunda çalışmayı sonlandırabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

Tarih:

İmza:

EK 7: Etik Kurul İzni

HİZMETE ÖZEL

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
HUKUK MÜŞAVİRLİĞİ

Sayı : E-87347630-659-876176

24.01.2024

Konu : Etik Kurul İzni-Oğuzhan GÜZEL

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 10.01.2024 tarihli ve E-57485104-730.03.02-857711 sayılı yazımız.

İlgide kayıtlı yazımız ile bildirilen başvuru, Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulunun 16/01/2024 tarihli toplantısında değerlendirilmiş ve toplantıda alınan 20 sayılı karar ile Oğuzhan GÜZEL'in, "*Çevre Yanlısı Davranışların Yordayıcıları Olarak Değerler, Sosyal Normlar ve Zaman Yönelimleri*" başlıklı çalışmasının etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiş olup, alınan karar Makamımızca onaylanmıştır.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Hasan Murat TANARSLAN
Rektör V.

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Doğrulama Kodu: 4A15ED1D-EF7C-4355-9D8D-B68DFA3B7255 Doğrulama Adresi: <https://turkiye.gov.tr/dokuz-eyul-universitesi-ebys>
Adres: Költür Mahallesi, Cumhuriyet Blv No:144, 35220 Konak/İzmir Bilgi için: Pelin ALTIN
Telefon No : Belgegeçer No : Memur
e-posta : hukuk.musavirligi@deu.edu.tr internet adresi : Telefon No:(232) 412 11 93
<https://hukuk.musavirligi.deu.edu.tr>
KEP Adresi : dokuzeyuluniversitesi@hs01.kep.tr

HİZMETE ÖZEL

